

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 340.116:343.2/7(53)

РОМАЩЕНКО ВІКТОРІЯ АНДРІЇВНА

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

12.00.01 – теорія та історія держави і права;

історія політичних і правових учень

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /Ромащенко В.А./

Науковий керівник

БЕХРУЗ Хашматулла

доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2018

АНОТАЦІЯ

Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні: загальнотеоретичне дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Загальнотеоретична дисертаційна робота присвячена дослідженню основ правового регулювання інформаційного суспільства, впливові різних факторів на процес його формування та вивченню поняття правового регулювання інформаційного суспільства як різновиду правового регулювання суспільних відносин і як виду соціального регулювання. У цілому має свій власний предмет, об'єкт, метод, мету та сферу правового регулювання, а також має свої характерні особливості та притаманні йому ознаки. Правове регулювання інформаційного суспільства має еволюційний характер, оскільки складається з поетапних періодів свого розвитку та має комплексний характер, тому що поширюється на всі прошарки населення та охоплює майже усі сфери правозначущих суспільних відносин, що полягає в єдиному й однаковому масштабів правового оцінювання адекватних життєвих ситуацій.

Становлення правового регулювання інформаційного суспільства досліджено через поділ його на моделювання і представлено таку класифікацію: міжнародно-універсальна, міжнародно-регіональна, національна моделі, основним критерієм яких стали нормативно-правові акти, що регулюють функціонування інформаційно-комунікаційних технологій, їх вплив на якість повсякденного життя та формування інформаційного суспільства. Детально акцентовано увагу на питанні формування правових основ регулювання інформаційного суспільства в

Україні, виокремлено напрямки його функціонування та досліджено перспективи адаптації правового регулювання інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, модель правового регулювання інформаційного суспільства, правове регулювання інформаційного суспільства, міжнародно-універсальна модель, міжнародно-регіональна модель, національна модель.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у фахових періодичних виданнях:

1. Ромащенко В.А. Правовое регулирование информационного общества: деятельность Европейского Союза. *Legea si Viata*. Nr/10/2 (298) 2016. С. 104–108.
2. Ромащенко В.А. Азійська модель правового регулювання інформаційного суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2016.: http://lsej.org.ua/5_2016/5.pdf С.15–19.
3. Ромащенко В.А. ООН і міжнародно-правове регулювання інформаційного суспільства. *Правове та державне управління*: зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2016. № 3(24). С. 21–26.
4. Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні. *Підприємництво, господарство і право*: наук.-практ. господар.-правовий журнал. Київ, 2016. № 9(247). С. 100–105.
5. Ромащенко В.А. Основні напрями правового регулювання інформаційного суспільства в Україні. *Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання*. Ужгород, 2016. № 3. С. 39–42: http://pap.in.ua/3_2016/11.pdf.

6. Ромащенко В.А. Міжнародно-правове регулювання інформаційного суспільства: роль та значення діяльності ЮНЕСКО. *Альманах міжнародного права*. Вип. 13. Одеса, 2016. С. 32–38.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Ромащенко В.А. Становлення інформаційного суспільства в Україні в контексті цивілізаційного вибору: правові основи. *Правові проблеми цивілізаційного вибору України*: матеріали круглого столу, присвяч. 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листоп. 2014 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 221–224.

2. Ромащенко В.А. До питання класифікації моделей інформаційного суспільства. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.) у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – м. Одеса. Юрид. л-ра. Т.1. С. 446–448.

3. Ромащенко В.А. До питання електронної комерції – послуги інформаційного суспільства: європейський досвід. *Правові проблеми цивілізаційного вибору України*: матеріали всеукр. наук. конф., присв. пам'яті професора Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса. 6 листоп. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 221–224.

4. Ромащенко В.А. Європейські правові стандарти становлення інформаційного суспільства. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.): у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. Т. 1. С. 370–372.

5. Ромащенко В.А. Європейський досвід формування правового регулювання інформаційного суспільства у дослідженнях українських вчених. *Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 22–23 квіт. 2016 р.). Ужгород: Ужгород. націон. ун-т, 2016. С. 18–12.

6. Ромащенко В.А. Сучасні моделі регулювання інформаційного суспільства: взаємодії та конфлікти. *Правові системи сучасності: взаємодії та конфлікти*: матеріали міжнародного круглого столу (м. Одеса, 19 липня 2016 р.): Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. С.114-118. – <http://eurolaw.org.ua/files/zbirnik-tez-19072016.pdf>.

7. Ромащенко В.А. Перспективи адаптації правових основ функціонування інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів. *Міжнародний конгрес європейського права*: зб. наук. праць (м. Одеса, 21 – 22 квіт. 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. 356 с.

8. Ромащенко В.А. Правове регулювання інформаційного суспільства Китаю. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали міжнар. наук.-практ. конфер. (до 20-річчя НУ «ОЮА» та 180-річчя Одеської школи права; (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.): у 2 т. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2017. Т. 1 С. 426–429.

SUMMARY

Victoriia A. Romashchenko. Legal regulation of the information society in Ukraine: general theoretical research. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate of Law (Doctor of Philosophy) Degree in specialty 12.00.01 «Theory and History of State and Law; the history of political and legal studies». - National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.
Romashchenko V.A. Legal regulation of the information society in Ukraine: general theoretical research. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate of Law (Doctor of Philosophy) Degree in specialty 12.00.01 «Theory and History of State and Law; the history of political and legal studies». – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.

General theoretical dissertation is devoted to the study of the foundations of legal regulation of the information society in modern foreign and domestic legal literature. The influence of various factors on the process of its formation, such as: political, ideological, economic, cultural, communicative, historical, etc. The theoretical aspect of the concept of legal regulation of the information society is characterized, attention is focused on its subject, object, method, functions, sphere of action, as well as the role of the state in shaping the foundations of legal regulation of the information society. The designation of the legal regulation of the information society in a narrow and broad sense is highlighted.

The formation and formation of the legal regulation of the information society has been studied through its division into modeling and the following classification is presented: the international-universal, international-regional, national models, the main criterion of which were legal acts, legal principles and ideas regulating the functioning of information and communication technologies, their influence on the quality of everyday life and the formation of an information society.

The work focuses in detail on the formation of the legal foundations of the formation of the information society in Ukraine, analyzes a number of regulatory and legal acts that regulate the issue of legal standards and the implementation of information and communication technologies in the life of the population.

The main directions of its functioning are highlighted and analyzed: electronic democracy, electronic government, information security, electronic education, electronic medicine, e-commerce, electronic customs, electronic taxation, electronic passport, etc. The analysis of the process of introduction of reforms on the formation of legal regulation of the instantiation society in Ukraine, as well as the issue of the main problems and factors that inhibit the development of the mechanism for the introduction of standards and instruments legal regulation is information society. Perspectives of adaptation of the legal regulation of the information society in Ukraine to European standards in accordance with the

signed Agreement on Association between Ukraine and the European Union are prospected and predicted.

Key words: information society, legal regulation of the information society, legal regulation of the information society model, international-universal model, international-region model, national model.

LIST OF APPLICANT PUBLICATIONS

Publications in professional editions:

1. Romashchenko V.A. Legal regulation of the information society: activities of the European Union. *Legea si Viata*. No. 10/2 (298) 2016, pp. 104-108.
2. Romashchenko V.A. Asian model of the right regulation of the information society. *Legal Scientific Electronic Journal*. № 5/2016. URL: http://lsej.org.ua/5_2016/5.pdf C.15-19.
3. Romashchenko V.A. UN and international legal regulation of the information society. *Legal and Public Administration: Sb. Sciences Works*. Zaporozhye: KPU, 2016. No. 3 (24). Pp. 21-26.
4. Romashchenko V.A. Legal regulation of the information society in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law: Science-Practice. Legal journal*. Kyiv, 2016. No. 9 (247). Pp. 100-105.
5. Romashchenko V.A. The main directions of legal regulation of the information society in Ukraine. *Comparative and Analytical Law: an Electronic Scientific Professional Edition*. Uzhhorod, 2016. No. 3. P. 39-42. URL: http://pap.in.ua/3_2016/11.pdf.
6. Romashchenko V.A. International legal regulation of the information society: the role and significance of UNESCO's activities. *Almanac of International Law*. №13. Odessa, 2016. S. 32-38.

Publications of approbatory nature:

1. Romashchenko V.A. The formation of the information society in Ukraine in the context of a civilized choice: the legal basis. *Legal issues of the civilizational choice of Ukraine: materials of the round table*, devoted 10th Anniversary of the Department of Law of the European Union and Comparative Law (Odessa, November 28, 2014). Odesa: Phoenix, 2015. p. 221-224.

2. Romashchenko V.A. On the classification of information society models. *Legal and institutional mechanisms for ensuring sustainable development of Ukraine: materials by intern. science-practice conf.* (Odessa, May 15-16 2015) at 2 t / Ed. M.V. Afanasyeva - Odessa. Jurid lit-ra. T.1. Pp. 446-448.

3. Romashchenko V.A. The issue of e-commerce - Information Society services: European experience. *Legal Issues of the Civilizational Choice in Ukraine: Materials of All-Ukrainian Studies*. sciences conf., assignment The memory of Professor Vyshnjakov A. K. (Odessa, November 6, 2015). Odesa, 2015. Pp. 221-224.

4. Romashchenko V.A. European legal standards for the formation of an information society. *Legal and institutional mechanisms for the development of state and law in the conditions of European integration: materials International. science-practice conf.* (Odessa, May 20, 2016): 2 t / Ed. M.V. Afanasyeva Odessa: jurid. lit-ra, 2016. T. 1. Pp. 370-372.

5. Romashchenko V.A. European experience in the formation of the legal regulation of the information society in the studies of Ukrainian scholars. *Reform of Ukrainian Legislation and the Development of Public Relations in Ukraine: Intern. science-practice conf.* (Uzhhorod, April 22-23 2016) Uzhgorod: Uzhgorod. the nation un-t, 2016. Pp. 18-12.

6. Romashchenko V.A. Modern models of information society regulation: interactions and conflicts. *Legal systems of the present: interactions and conflicts: materials of the international round table* (Odessa, July 19, 2016):

National University "Odessa Law Academy", 2016. Pp.114-118. URL: <http://eurolaw.org.ua/files/zbirnik-tez-19072016.pdf>.

7. Romashchenko V.A. Prospects of adaptation of the legal foundations of the functioning of the information society in Ukraine to European standards. *International Congress of European Law: Sb. sciences Works* (Odessa, April 21 - 22, 2017). Odessa: Phoenix, 2017. 356 p.

8. Romashchenko V.A. Legal regulation of the information society of China. *Traditions and innovations of legal science: past, present, future: materials of intern. science-practice confer.* (to the 20th anniversary of NU "OYA" and the 180th anniversary of the Odessa School of Law; (Odessa, May 19, 2017): 2 tons / Ed. G.O. Ulyanova Odessa: Issued. House "Helvetica", 2017. T. 1 Pp. 426-429.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	C.11
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження правового регулювання інформаційного суспільства.....	C. 21
1.1. Огляд досліджень правового регулювання інформаційного суспільства	C. 21
1.2. Правове регулювання інформаційного суспільства: вплив основних факторів.....	C. 40
1.3. Правове регулювання інформаційного суспільства: теоретичний аспект.....	C. 49
 Розділ 2. Моделювання правового регулювання становлення інформаційного суспільства.....	C. 67
2.1. Міжнародно-універсальна модель правового регулювання інформаційного суспільства.....	C. 67
2.2. Міжнародно-регіональна модель правового регулювання інформаційного суспільства.....	C. 80
2.3. Національні моделі правового регулювання інформаційного суспільства.....	C. 118
 Розділ 3. Правове забезпечення становлення інформаційного суспільства в Україні.....	C. 132
3.1.Правові основи формування інформаційного суспільства в Україні...C.132	
3.2. Напрямки функціонування інформаційного суспільства в Україні....C.150	
3.3. Перспективи адаптації правових основ функціонування інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.....	C.171
ВИСНОВКИ.....	C. 188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	C. 193

ВСТУП

Актуальність теми. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій та використання їх у повсякденному житті призвело не тільки до початку нової суспільної ери – інформаційного суспільства, але й до необхідності правового врегулювання цього невідворотного та неминучого процесу. Становлення та функціонування правового регулювання інформаційного суспільства є важливим і необхідним напрямом розвитку в Україні.

Глобальний характер використання усіх надбань інформаційно-комунікаційних технологій в усьому світові у буквальному сенсі поглинає суспільство кожного дня, поширюючись на нові території, і Україна не є винятком. Перехід країни від індустріального до інформаційного суспільства означає економічне процвітання, стабільний соціальний розвиток та гідне життя за рахунок підвищення рівня освіти, науково-технічного та культурного розширення і відкриття нових можливостей для кожної людини, розкриття творчих здібностей, людського потенціалу та підвищення професіоналізму особистості взагалі. Перебування частиною глобального інформаційного суспільства та використання інформаційно-технологічного продукту означатиме не тільки перехід на новий етап економічного та соціального розвитку України, але й підтверджуватиме її статус як правової та демократичної держави. Прийняття Україною як частиною світового інформаційного простору правових основ регулювання єдиного інформаційно-комунікаційного простору означає її повноправну участь у процесах інформаційної, технологічної та економічної інтеграції регіонів, країн і народів. І якщо Україна бажає заявити про себе на політико-правовій карті світу інформаційно-технологічно орієнтованою країною, то вона повинна кардинально змінити образ життя більшої частини населення через

впровадження механізму правового регулювання інформаційного суспільства, а згодом і взагалі повністю переорієнтувати модель поведінки і життя кожного у такому суспільстві в цілому.

В аспекті інтеграції України до Європейського Союзу питання про необхідність такого переходу до суспільства знань стає дедалі актуальнішим, адже Євросоюз ще наприкінці минулого століття обрав свій інформаційно-технологічний шлях модельного розвитку, який щороку удосконалюється та наближається до світових країн-лідерів. А виконання основних положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС передбачає адаптацію правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів. Практика пануючих інформаційно-технологічних процесів свідчить про те, що інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) проникають у суспільство та починають активно розвиватися швидше та задовго до того, як держава розпочне активну діяльність щодо формування правових основ та визначення основного стратегічного напрямку політики у цій сфері. Тому, вкрай важливою є необхідність створення ефективної системи забезпечення прав і свобод громадян та соціальних інститутів на вільне отримання, поширення і використання інформації та знання як найважливішої умови демократичного розвитку, щоб запобігти самотійному розвитку та формуванню неконтрольованого інформаційного суспільства в Україні. Право має відповідати на всі виклики та загрози інформаційного суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до планів наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U01842) на 2016 – 2020 рр. і

є складовою частиною наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу і порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» «Адаптація українського права до європейського права у контексті діалога правових систем сучасності» на 2016–2020 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є розкриття загальнотеоретичних основ змісту, природи і специфіки правового регулювання інформаційного суспільства в Україні, що зумовило необхідність розв’язання таких задач:

проаналізувати дослідження з правового регулювання інформаційного суспільства та виявити стан наукових розробок для подальшого удосконалення;

виявити основні чинники впливу на формування правових основ інформаційного суспільства;

розкрити та обґрунтувати визначення поняття та змісту правового регулювання інформаційного суспільства;

розмежувати моделювання правового регулювання інформаційного суспільства;

охарактеризувати міжнародно-універсальні моделі правового регулювання інформаційного суспільства;

обґрунтувати міжнародно-регіональні моделі правового регулювання інформаційного суспільства;

охарактеризувати національні моделі правового регулювання інформаційного суспільства;

дослідити правові основи формування інформаційного суспільства в Україні для подальшого удосконалення;

визначити сучасний стан і напрямки функціонування інформаційного суспільства в Україні;

з'ясувати перспективи адаптації правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів.

Об'єктом дослідження є правова реальність, пов'язана з формуванням та функціонуванням інформаційного суспільства.

Предметом дослідження є правове регулювання інформаційного суспільства в Україні.

Методи дослідження спираються на методологічний інструментарій, концептуальні підходи, вироблені юридичною наукою. Дисертаційне дослідження здійснено на основі філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Діалектичний підхід до вивчення цієї проблематики дозволив розкрити та проаналізувати динаміку становлення інформаційного суспільства, розкрити основні закономірності його становлення, а також чинників, які впливають на процес його функціонування (п.п. 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). Історичний підхід дозволив вивчити генезис становлення інформаційного суспільства, а також процес його трансформації для подальшого удосконалення. Цей підхід дозволив також прогнозувати перспективи його подальшого розвитку (п.п. 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3.). Компаративістський підхід вивчення цієї проблематики дозволив дослідити і порівняти міжнародно-універсальні, міжнародно-регіональні, а також національні моделі правового регулювання інформаційного суспільства. За допомогою цього підходу проаналізовано можливість адаптації національного законодавства до європейських стандартів (п.п. 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3). Системно-функціональний метод допоміг розглянути інформаційне суспільство як цілісну систему, що складається з певних компонентів, які, у свою чергу, є частиною більш складної структури, пов'язаної із більш складною системою, – системою суспільства. Використання цього методу дозволило зацентрувати увагу на

національній характеристиці інформаційного суспільства (п.п. 1.2, 1.3, 3.1, 3.2). За допомогою методу правового регулювання розглянуто процес моделювання правового регулювання інформаційного суспільства на різних рівнях і в різних правових традиціях (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). За допомогою формально-логічного методу зроблено висновок щодо формування основних понять змісту інформаційного суспільства, а також типологізації його основних моделей (п.п. 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Теоретичну основу дисертації становлять правці відомих вітчизняних та зарубіжних учених-юристів. Зарубіжними авторами, які окреслили окремі аспекти функціонування не тільки інформаційного суспільства, але і його правових основ та вплинули на характер послідуєчих досліджень, є: С. Астром, Д. Белл, З. Бжезінський, К. Боулдінг, К. Бьорд, Н. Вінер, Б. Гейтс, Д. Гелд, Е. Гелнер, К. Гірц, П. Друкер, Р. Йєнсен, М. Кастельс, Д. Лайон, Е. Лемберг, Дж. Ліхтгайм, Г. Маклюєн, Р. Макрідіс, Й. Масуда, К. Мей, Дж. Нейсбіт, А. Пшеворський, Д. Рісмен, М. Роуз, Т. Сакайя, Т. Стоуньєр, А. Турен, Е. Тоффлер, М. Фріден, Ф. Фукуяма та ін.

Вітчизняними вченими, які займаються теоретичними розробками правового регулювання інформаційного суспільства та досліджують фактори, які впливають на цей процес, є: І. Арістова, Х. Бехруз, В. Биков, В. Білоус, І. Бачило, О. Вартанова, М. Вершинін, А. Гальчинський, О. Голобуцький, В. Горбатенко, О. Григор, О. Гриценко, В. Даніл'ян, Н. Дніпренко, Г. Довгань, О. Дубас, В. Дудченко, В. Дрожжинов, Т. Єршова, О. Ємельяненко, В. Журавський, Я. Зоська, М. Згуровський, В. Іванов, Є. Калашнюк, А. Капуш, І. Кисарець, П. Клімушин, Н. Крестовська, А. Колодюк, О. Литвиненко, М. Лисенко, Є. Макаренко, Л. Матвеєва, В. Мартинюк, О. Маруховський, С. Майстренко, С. Мигович, М. Міхровська, І. Мукомела, В. Недбай, Г. Несвіт, А. Нестеренко, Ю.

Оборотов, І. Огірко, П. Остапишин, Ю. Паніч, В. Парфенюк, В. Політанський, В. Пожуєв, Г. Почепцов, П. Рабінович, А. Рачинський, С. Руденко, А. Ракітов, А. Рубанов, А. Соколова, В. Скалацький, О. Скаленко, О. Соснін, О. Старіш, В. Тронь, А. Урсула, В. Фурашев, Ф. Широков, В. Хомяков, П. Цегольник, І. Чиж, С. Чукут, О. Шевчук та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці загальнотеоретичним монографічним дослідженням правового регулювання інформаційного суспільства, присвяченим розкриттю його природи та змісту, а також проблемі його моделювання:

уперше:

запропоновано авторське визначення поняття правового регулювання інформаційного суспільства, яке полягає у діяльності влади (держави) згідно із спеціально створеним чинним національним законодавством та загальноприйнятими нормами міжнародного права у сфері регулювання відносин розбудови, стимулювання, організації, функціонування, розвитку та виховання інформаційного суспільства, спрямованої на втілення прав, свобод, обов'язків і можливості розвиватися кожній людині, використовувати інформацію та знання, реалізовувати свій інтелект та потенціал для задоволення власних потреб та потреб суспільства в умовах інформаційно-технологічної революції та надбань цивілізації;

вироблено типологізацію моделювання правового регулювання інформаційного суспільства та виокремлено три його моделі: 1) міжнародно-універсальну, що розкривається через міжнародно-правові принципи та норми регулювання, програми та проекти функціонування інформаційного суспільства, прийняті міжнародними організаціями; 2) міжнародно-регіональну, яка полягає в регіональних нормативно-

правових стандартах розбудови та впровадження у сфері правового регулювання інформаційно-технологічної сфери окремими регіонами, регіональними організаціями; 3) національну, яка визначається національним законодавством та концептуальними засадами розвитку правового регулювання інформаційного суспільства, впровадженими урядами окремих країн;

визначено основні чинники, які впливають на процес правового регулювання інформаційного суспільства: 1) економічний – вплив та забезпечення механізму інвестиційних вкладів, впровадження програм та підтримки діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, що вимагає відповідного рівня правового регулювання; 2) ідеологічний – забезпечення правового механізму взаємодії політики з ідеологією як основа розбудови та функціонування інформаційного суспільства; 3) політичний – зміцнення політичної активності населення та підвищення ролі впровадження та удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій через арсенал механізму правового регулювання; 4) історичний – поділ правового регулювання інформаційного суспільства на етапи його еволюції та перспективи розвитку; 5) культурологічний – пов’язаний з традиціями правового розвитку, що визначає природу правового регулювання взагалі та інформаційного суспільства, зокрема; 6) комунікаційний – що впливає на взаємодію міжнародно-універсальної, міжнародно-регіональної моделі та національних моделей правового регулювання інформаційного суспільства;

удосконалено:

теоретичні положення, які стосуються адаптації основ правового регулювання інформаційного суспільства України до європейських стандартів, а саме: прийняття Інформаційного кодексу України шляхом кодифікації чинного національного інформаційного законодавства;

прийняття ієрархії нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки; здійснення моніторингу відповідності норм між інформаційними підзаконними нормативно-правовими актами та законами; розробка нормативно-правових актів щодо регулювання Інтернет-відносин та концепції реформування інформаційного законодавства;

теоретичні розробки принципів, що лежать в основі кожної з моделей правового регулювання інформаційного суспільства; з'ясування різниці та спільності у їхньому функціонуванні; з'ясування цілей, що переслідуються при створенні правового регулювання інформаційного суспільства, та відображення цього територіально на державному та міжрегіональному рівнях;

набули подальшого розвитку:

формування та функціонування нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства, основних правових принципів, традицій країн Європи, Азії та США має сприяти цілісному розумінню обраного Україною шляху та забезпечити пізнання специфічних закономірностей розвитку нормативно-правових основ регулювання інформаційного суспільства у світі;

розробка правових основ формування інформаційного суспільства в Україні шляхом детального аналізу напрямків його функціонування: електронне урядування, електронна комерція, електронна митниця, електронна освіта, електронне оподаткування, інформаційна безпека тощо;

розуміння ролі нормативно-правової діяльності Європейського Союзу та Ради Європи у сфері розбудови та регулювання інформаційного суспільства на європейському континенті полягає у тому, що вони сприяють реалізації перспектив створення та функціонування

інформаційного суспільства в Україні, а також процесів адаптації національних правових основ до європейських стандартів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення дисертації є внеском у подальший розвиток правового регулювання інформаційного суспільства і можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – при подальшому дослідженні теоретичних основ розвитку та становлення правових основ формування інформаційного суспільства;

юридичній практиці – при наданні пропозицій щодо удосконалення національного законодавства та підвищенні ефективності законотворчої та правозастосовчої діяльності, спрямованої на гармонізацію національного законодавства та адаптацію правових основ інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів; основні положення та результати дисертаційного дослідження можуть стати інформаційною базою у процесі роботи над прийняттям Інформаційного кодексу України, або іншого нормативного документа, що регулює становлення та функціонування інформаційного суспільства в Україні;

навчальному процесі – для підготовки підручників, навчальних посібників та матеріалів при викладанні курсу «Інформаційне право», а також спецкурсів із проблем регулювання інформаційної сфери; при складанні навчальних планів і програм із професійної підготовки юристів, а також при удосконаленні навчального матеріалу із загальнотеоретичної юриспруденції, соціології права, порівняльного правознавства при написанні магістерських, дипломних та курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на спільному засіданні кафедри теорії

держави і права та кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія». Результати дослідження було апробовано на: Круглому столі, присвяченому 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (м. Одеса, 28 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса 15–16 травня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій пам'яті професора Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні» (м. Ужгород, 22–23 квітня 2016 р.); Міжнародному круглому столі «Правові системи сучасності: взаємодії та конфлікти» (м. Одеса, 19 липня 2016 р.); Міжнародному конгресі європейського права (м. Одеса, 21–22 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (до 20-річчя НУ «ОЮА» та 180-річчя Одеської школи права (м. Одеса, 19 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 14 публікаціях, 5 із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному періодичному виданні та 8 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Огляд досліджень правового регулювання інформаційного суспільства

Основою суспільного життя є людина та її взаємовідносини і взаємозв'язки на предмет організації свого життя відповідно до певних норм і цінностей. Поява ж такого нового, істотно якісного та відрізняючого від інших «інформаційного суспільства» характеризується можливістю у цій системі активного використання інформації, знання, вмінь та навичок. Так, унікальність цієї концепції, на думку Д. Белла, – основоположника теорії «постіндустріального суспільства» (одне із визначень інформаційного суспільства далі), полягає у тому, що ця теорія є як «відносно схематичним, але водночас дуже реалістичним нарисом картини історичного шляху, пройденого людством, так і ескізом контурів соціального стану, перехід до якого здійснюється у теперішній час» [124]. Перехід до інформаційного суспільства розпочинається на початку інформаційної та технологічної революцій: прискорена автоматизація, розвиток Інтернету та комп'ютеризації, небачений прорив космічного зв'язку, електронної інженерії та інформаційних технологій. Базується на передумовах того, що інформатика та інформаційна технологія виступають засобами зміни соціальної структури суспільства [244]. Характеризується ще й тим, що інформація, знання та технологічні системи, які детермінують інформаційну революцію, є основними характеристиками нового суспільства, яке радикально відрізняється від попереднього етапу розвитку цивілізації [116]. Саме ці зміни, де основою суспільства стають не індустріальні, а інформаційно-комунікаційні технології, є якісним підґрунтям розвитку нового періоду та етапу розвитку цивілізації. Займаючись проблемами

«постіндустріального суспільства», Д. Белл узагальнив це поняття та звів його до таких ключових моментів: економічна ділянка: перехід від товаровиробничої до обслуговуючої економіки; поділ населення за родом занять: перевага професійно-технічного класу; осьовий принцип: провідна суспільна роль теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формулювань; орієнтація на майбутнє: контроль технології і технологічної оцінки; ухвалення рішень: створення нової «інтелектуальної технології» [7, 210-212].

Вважається, що інформаційне суспільство – це суспільство, в якому інформація стає головним економічним ресурсом, а інформаційний сектор виходить на перше місце за темпами розвитку; основною формою власності стає інтелектуальна власність, важливого значення набуває людський капітал; інформація стає предметом масового споживання (з'являються нові критерії оцінки рівня розвитку суспільства – кількість комп'ютерів, кількість підключень до Інтернету, кількість мобільних та стаціонарних телефонів тощо), поступово викарбовуються нові правові основи функціонування інформаційного суспільства; формується єдина інтегрована інформаційна система на основі технологічної конвергенції (злиття телекомунікацій, комп'ютерно-електронної, аудіовізуальної техніки), створюються єдині національні інформаційні системи [258, 16-17].

Не менш важливим показником функціонування інформаційного суспільства є кількість використовуваних соціальних мереж, мобільних додатків як у повсякденному житті, так і в робочій діяльності. Електронні додатки активно почали використовуватись не тільки приватними підприємцями для досягнення високих економічних показників, надання якісного сервісу, використання реклами, але й органами державного та місцевого самоуправління, що забезпечує контроль державних органів територіально на місцях і значно допомагає оперативно налагодити продуктивну та конструктивну роботу з громадянами. Таким чином, це

програмує суспільство на активне користування інтернет-додатків у смартфонах, що, у свою чергу, спричинило появу нових потреб: підготовку висококваліфікованих спеціалістів в сфері інформаційних технологій, розробників вищезгаданих додатків, а також юристів, які обслуговували б інформаційне суспільство. Необхідність організувати кластери – сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних із їх діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але при цьому виконують спільну роботу [186, 258], у випадку IT Clustres, які, в свою чергу, потрібні для правового супроводження бізнесу в сфері інформаційних технологій. Все це і є результатом появи інформаційного суспільства і переходу життя в інформаційне.

Визначення поняття «правове регулювання інформаційного суспільства» та його історичного витоку виникло на підставі дослідження та пояснення тих процесів у житті суспільства, які так стрімко та бурхливо почали розвиватися з другої половини XX ст. Так, інформаційно-технологічна революція, розвиток комунікацій та можливість використовувати інформацію, знання та інтелект для власного розвитку визначають нове сформоване суспільство як інформаційне, яке на теперішній час торкається майже чи не всіх сфер життя: правової, економічної, соціальної, культурної, духовної, технологічної тощо. Більше того, розвиток «інформаційного суспільства» диктує нині необхідність правового регулювання, втілення ефективних норм та правил формування державної політики, а також напрямки розвитку сучасної, стабільної та успішної правової, демократичної держави, що, звичайно, призвело до багатосторонньої уваги з боку наукових діячів та дослідників.

Питанню ж становлення та функціонування правового регулювання інформаційного суспільства на теперішній час, на жаль, з боку науковців, приділяється значно менше уваги, аніж вивченню власне самого

інформаційного суспільства, оскільки означене питання за своєю правовою природою є у науковій пізнавальній сфері досить новим та недостатньо дослідженим.

Отже, розпочати огляд досліджень правового регулювання інформаційного суспільства слід з наукових праць тих дослідників, які є основоположниками у розробці правових основ інформаційного суспільства, а також з проблеми розвитку його становлення та втілення у повсякденне життя наступних питань організаційно-правового механізму забезпечення основних прав і свобод інформаційного суспільства, а саме: термінологічні аспекти конституційно-правового регулювання інформаційних прав; принципи інформаційно-правових відносин; сутність, елементи і компоненти правового регулювання інформаційного суспільства; теоретичне осмислення феномену виникнення і становлення інформаційного суспільства у правовому вимірові; концептуальні побудови та практичні моделі правових основ інформаційного суспільства; механізми політики у сфері інформаційного суспільства; засади правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі; особливості реалізації стратегій та концепцій розвитку правового регулювання інформаційного суспільства в Україні; проблема імплементації європейських стандартів та норм державного регулювання у сфері інформаційного суспільства в українську політико-правову практику; впровадження та правове регулювання електронного уряду в Україні; проблеми формування правових основ національної інформаційної інфраструктури тощо.

Серед світових авторів, які окреслили окремі аспекти функціонування не тільки інформаційного суспільства, але і його правових основ, та вплинули на характер послідуєчих досліджень, варто відзначити наступних: С. Астром, Д. Белл, З. Бжезінський, К. Боулдінг, К. Бюрд, Н. Вінер, Б. Гейтс, Д. Гелд, Е. Гелнер, К. Гірц, П. Друкер, Р. Йенсен, М. Кастельс, Д. Лайон, Е. Лемберг, Дж. Ліхтгайм, Г. Маклюен, Р. Макрідіс, Й. Масуда, К. Мей, Дж.

Нейсбіт, А. Пшеворський, Д. Рісмен, М. Роуз, Т. Сакайя, Т. Стоуньєр, А. Турен, Е. Тоффлер, М. Фріден, Ф. Фукуяма та ін.

Серед вітчизняних вчених пострадянського простору, які зробили значний внесок у розвиток теоретичного напрямку становлення правового регулювання інформаційного суспільства, необхідно відзначити І. Бачило, О. Вартанову, М. Вершиніна, В. Дрожжинова, Т. Єршову, А. Мелюхіна, С. Мигович, А. Ракітова, А. Рубанова, А. Соколова, А. Урсула, А. Штрика, Ф. Широкова та інших.

Вітчизняними вченими, які займаються теоретичними розробками правового регулювання інформаційного суспільства та досліджують фактори, які впливають на цей процес, є: І. Арістова, Л. Березовець, В. Биков, В. Білоус, А. Гальчинський, О. Голобуцький, В. Горбатенко, О. Григор, О. Гриценко, В. Даніл'ян, Н. Дніпренко, О. Дубас, О. Ємельяненко, В. Журавський, Я. Зоська, М. Згуровський, В. Іванов, Є. Калашнюк, А. Капуш, І. Кисарець, П. Клімушин, А. Колодюк, О. Литвиненко, М. Лисенко, Є. Макаренко, Л. Матвєєва, В. Мартинюк, О. Маруховський, С. Майстренко, М. Міхровська, І. Мукомела, В. Недбай, Г. Несвіт, А. Нестеренко, Ю. Оборотов, І. Огірко, П. Остапишин, Ю. Паніч, В. Парфенюк, В. Політанський, В. Пожуєв, Г. Почепцов, П. Рабінович, А. Рачинський, С. Руденко, В. Скалацький, О. Скакун, О. Скаленко, О. Соснін, О. Старіш, В. Тронь, О. Флюр, В. Фурашев, В. Хомяков, П. Цегольник, І. Чиж, С. Чукут, О. Шевчук та ін.

Першими дослідниками, хто розпочав вивчати власне саме поняття інформаційного суспільства та становлення його феномену, вважаються японські вчені Т. Умесао, І. Масуда та японський професор Токійського технологічного інституту Ю. Хаяши, а також американські – Дж. Мартін та Д. Белл, які займалися теоретичним осмисленням феномену інформаційного суспільства, питанням його виникнення та ролі цього явища у соціальному цілому.

Уже пізніше не тільки підтримав курс домінантного розвитку інформаційного суспільства, але й проводив перші експерименти у його становленні та функціонуванні японський дослідник Т. Сакайя, який згодом розпочав втілювати правові основи регулювання у функціонування інформаційного суспільства, а згодом і отримувати їх результати. Так, втілення інформаційних систем та їх правове регулювання дозволили підтвердити економічну значущість та соціально-політичну необхідність розвитку інформаційного суспільства [228, 68-69].

Не тільки вивченням поняття інформаційного суспільства, але й деяких методологічних принципів його дослідження займається А. Рубанов і з досвіду розвитку правового регулювання інформаційного суспільства в Білорусії наводить приклади цілої низки та напрямів діяльності щодо наближення Білорусії до інформаційного суспільства: втілення Державної програми інформатизації на 2003 – 2005 роки і на перспективу до 2010 року «Електронна Білорусь», що містила у собі приблизно 100 проєктів: створення єдиного національного інформаційного ресурсу; формування та організація діяльності підпрограм «Електронний уряд», «Електронна мерія», «Електронна медицина»; розвиток процесів інформатизації в економічній сфері. Згодом Рада Міністрів Білорусі постановою затвердила Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Республіці Білорусь на період до 2015 року і план першочергових заходів з реалізації Стратегії на 2010 рік. Пріоритетними напрямками розвитку інформаційного суспільства у стратегії додатково виокремлюються: електронна освіта, електронна зайнятість та соціальний захист населення, електронна економіка, система масових комунікацій та електронний контент [222, 3-4].

Теоретичне осмислення феномену інформаційного суспільства та крізь різновид його основних концепцій В. Мартинюк вказує на відсутність єдиної методологічної бази для його вивчення, а також на необхідність формування комплексної правової бази та його системного аналізу інформаційного

суспільства з урахуванням його кількісних і якісних трансформацій [125]; у дослідженнях історичного етапу розвитку та формування інформаційного суспільства О. Вітюка указується теж принципова проблема невизначеності суті та ролі інформації як з матеріальної, так і з духовної точки зору, її взаємодії з технікою, природою та людиною, і тим самим визначаючи необхідність у правовому регулюванні та подальших розробках правових основ [22].

Приділяє увагу дослідженню принципів інформаційно-правових відносин в аспекті інформаційного суспільства і В. Політанський, який вказує на формування та ефективний розвиток інформаційного суспільства тільки в умовах правової держави, яка базується на безумовному застосуванні закону, повазі до прав і свобод людини і громадянина [185, 55]. Досліджуючи питання принципів інформаційних правовідносин, дослідник вказує на те, що вони є не тільки галузевими основоположними засадами, але й втілюють базові ідеї законодавчого забезпечення прав людини на основі розроблених та діючих міжнародних стандартів у сфері інформаційних відносин, а також описує проблеми недосконалої розробки та закріплення в законодавчих актах України великого значення та функціонального навантаження цих принципів у процесі правового оснащення інформаційного суспільства [185, 58].

Разом із В.С. Політанським визначенням та встановленням основних принципів інформаційно-правових відносин, їх аналізом та значенням особливості кожного займаються, зокрема, і Ч.Н. Азімов, І.В. Арістова, І.Л. Бачило, А.Б. Венгеров, С.Д. Волошко, Н.М. Ковальова, В.А. Копілов, О.В. Нестеренко, О.В. Кохановська, А.І. Марущак, О.Б. Червяков, Б.М. Гоголь, В.Ю. Ярош, О.В. Заєць та ін.

Розглядає сутність та елементи інформаційної безпеки інформаційних відносин у галузі реклами П. Остапишин і вказує на те, що вони полягають у забезпеченні функціонування рекламної діяльності через прийняття

уповноваженими органами державної влади комплексу нормативно-правових актів, а також що гарантування безпеки інформаційних відносин у галузі реклами має здійснюватися згідно зі спеціальними принципами: пріоритетності прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; своєчасності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у гарантуванні безпеки інформаційних відносин у галузі реклами; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної інформаційної безпеки [171, 154-160].

Як об'єкт наукових досліджень, державну політику розвитку інформаційного суспільства розглядає і О. Гриценок, яка здійснила огляд теоретико-методологічних основ дослідження формування державної політики розвитку інформаційного суспільства в наявній літературно-джерельній базі. В її спостереженнях сформовано позитивні зрушення у напрямку правового регулювання інформаційного суспільства: поступово створюється нормативно-правова та нормативно-технічна бази процесу створення та формування інформаційного суспільства; здійснюються заходи, спрямовані на захист інформації та забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах застосування комп'ютерної техніки; розвивається міжнародне співробітництво у сфері інформатизації. Однак головною умовою успішної розбудови інформаційного суспільства в Україні, вважає О. Гриценок, має бути узгодженість дій усіх гілок влади, а також усіх її рівнів – від центрального до органів місцевого самоврядування з метою поєднання зусиль на стратегічних напрямках [43, 81].

Розвиток сучасних інформаційних і комунікаційних технологій та їх застосування в усіх сферах життя привернуло чималу увагу дослідника А. Колодюка, який у своєму дослідженні узагальнив визначення, основні характеристики та універсальну мету інформаційного суспільства, а також дослідив та узагальнив особливості правового розвитку інформаційного

суспільства у Фінляндії, Норвегії, Швеції, Австрії, Ірландії, Італії, Німеччині, Франції, Великій Британії, а також в окремих країнах – нових членах (на 2003 рік) Європейського Союзу: Угорщині, Польщі, Чехії, Естонії, Литві та Латвії на основі п'яти основоположних принципів: 1) політична воля з боку представників державної влади; 2) консолідація ресурсів суспільних секторів та їх концентрація на вирішенні спільних цілей; 3) створення належного правового середовища; 4) створення умов для інституційного забезпечення; 5) розвиток програм та проектів в усіх сферах життєдіяльності громадян. Основоположним висновком стало те, що на теперішній час концепція інформаційного суспільства є складовою частиною сучасного розвитку на основі досягнення глобального діалогу представників усіх суспільних секторів[94].

Здійснюючи порівняльно-правовий аналіз становлення правового регулювання інформаційного суспільства в Україні на прикладі Європейського Союзу у 2003 р. О. Григор зазначив, що більшість країн світу поставили перед собою завдання щодо формування інформаційного суспільства, а також проаналізував методи, за допомогою яких було реалізовано програму «Електронна Європа», основним з яких став метод прискореного регулювання відповідного правового середовища, з урахуванням його адаптації для всіх держав-членів, і зазначив найактуальніші проблеми та завдання для Європейського Союзу минулого десятиліття: впровадження електронного уряду, електронної освіти та електронного здоров'я [41].

Передумови та умови переходу України до інформаційного суспільства, а також Державну програму «Електронна Україна» досліджує Н.К. Дніпренко і рекомендує цілу низку ефективних заходів щодо підвищення рівня доступу населення України до інформаційно-комунікаційних технологій, а також розширення й удосконалення пріоритетної сфери державного розвитку в Україні – формування

інформаційного суспільства: розробити механізм, який забезпечить здатність державного апарату розглядати процеси формування інформаційного суспільства комплексно [16].

Виключно важливим для удосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з електронними інформаційними ресурсами, є вирішення завдання формування єдиних концептуальних засад правового регулювання державних електронних інформаційних ресурсів, також вважає Аблякимов Е.Е.: «це завдання можливо вирішити лише шляхом проведення комплексного дослідження з широким використанням міжнародного та зарубіжного досвіду та практики правового регулювання, врахуванням впливу процесів глобалізації та інформатизації на зміст та характер правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері та пов'язану з цим трансформацію самих інформаційно-правових відносин» [1,763], - пише вчений.

Гостро поставлена проблема створення електронного уряду досліджується і Ю.В. Паніч. Так, створення інформаційного суспільства та інформаційної економіки у країні розглядається ним як нагальна потреба та необхідність, а також указується на основні напрями розвитку інформаційного суспільства: створення сучасної інформаційної структури по всій території України; запровадження програми «електронний уряд»; основне місце посідає напрям правового регулювання інформаційного суспільства – розробка та запровадження нових програм і законів щодо захисту інформації [174].

Про необхідність прийняття актів щодо ліцензування, з'єднання, нумерації та загального доступу до основних телекомунікаційних послуг та прийняття Державної програми «Електронна Україна» пише також С. Майстренко[118].

Я. Матієва досліджує впровадження в Україні електронного урядування в умовах правового регулювання інформаційного суспільства та

інтеграції в Європейський Союз, зазначає, що ЄС вимагає дотримання нових вимог до сфери інформаційної політики та інформаційної безпеки і пропонує розглянути суть та зміст електронної форми урядування, рівні електронного управління в умовах модернізації держави. Авторка наголошує, що затвердження національної стратегії розвитку правового регулювання інформаційного суспільства та реалізація положень її плану дій, а також здійснення поетапного інституційного забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні є ключовими напрямками державної політики. Перераховуються основні документи, згідно з якими регулюється та реалізується проект впровадження в життя електронного урядування. Встановлено, що перешкодами у розвитку інформаційного суспільства з боку його правового регулювання є обмеження поширення Інтернету, недосконалість законодавчої бази, недостатнє фінансування інформатизації, консерватизм та бюрократизм чиновників [127].

На концептуальному рівні розглядає наявні проблеми державного регулювання розвитку національного інформаційного простору України і В.П. Конах і вивчає становлення інформаційного суспільства крізь призму чотирьох основних напрямків, які використовуються при втіленні інформаційної політики, а саме: розвиток національного інформаційного простору, коли питання пов'язані з діяльністю засобів масової інформації та комунікації, інформаційних агентств, телекомунікацій, бібліотек, архівів тощо; розвиток інформаційного суспільства – вироблення та використання новітніх ІКТ та впровадження заснованих на них формах діяльності – електронний уряд, електронний банкінг, електронний документообіг тощо; розвиток офіційної комунікації – процеси інформування громадськості, формування позитивного іміджу держави; забезпечення інформаційної безпеки держави – захист інформаційного суверенітету, забезпечення інформаційних прав та свобод громадян, визначення режимів функціонування інформації тощо [106].

Етапи становлення електронного урядування в Україні, сутність основних концепцій електронного урядування інших країн, недоліки законодавства України у цій сфері та їх основні шляхи подолання у контексті становлення правового регулювання інформаційного суспільства було досліджено та з'ясовано М. Міхровською [144, 298].

Аналіз інноваційної політики провідних країн Європейського Союзу в умовах глобалізації дозволив Я. Чорногор визначити головну мету формування правового регулювання інформаційного суспільства та дослідити основні етапи правових принципів, концепцій та стратегій переходу європейського суспільства в інформаційне. Так, розбудова інформаційного суспільства в Європейському Союзі розпочинається з 1983 р., коли було затверджено Європейську стратегічну програму розвитку інформаційних технологій (ЄСПРІТ), в якій було сформульовано базові принципи політики об'єднаної Європи у науково-технічній сфері [261, 117].

Я. Чорногор було проаналізовано такі документи та їх правовий зміст: основні пріоритети та принципи політики у сфері наукових досліджень та технологічних інновацій Лісабонської стратегія 2000 р.; стратегічні цілі, пріоритетні напрямки VII Рамкової програми ЄС з наукових досліджень і технологічного розвитку; «Інноваційну стратегію» 2006 р.; «Рамкову програму конкурентоспроможності й інновацій» на 2007 – 2013 рр. та ін., де було встановлено, що у глобальному масштабі політика ЄС в інноваційній сфері спрямовано на гармонізацію, взаємодію науки і практики, і, з огляду на це, для України пріоритетним стратегічним завданням мають стати стимулювання і підтримка інноваційного процесу, формування у країні відкритого інформаційного суспільства, інтеграція до світового інформаційного простору [257].

Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу досліджено і Є. Калашнюком, який пише про постійне удосконалення законодавства ЄС та посилення нормативної бази у сфері регулювання

інформаційного суспільства. Особливу роль у становленні інформаційного суспільства відводиться Європейській Комісії, до компетенції якої належать контроль за провадженням та дотриманням норм; формулювання пропозицій; можливість брати участь у прийнятті рішень та в розробці законодавчих актів Європейської ради та Європейського Парламенту; виконання компетенції і норм, які належать та встановлені Європейською Радою. У цьому випадку, Європейський Союз став виконувати роль законодавчого органу, координатора та активного ініціатора такого феномену, як інформаційне суспільство [82, 100].

Особливостям реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі присвячено дослідження Н.Б. Белоусової, яка дослідила основні принципи, напрями, стратегічні цілі та особливості формування інформаційного суспільства на прикладі Європейського Союзу, який є найвпливовішим об'єднанням держав у європейському регіоні, покликаний забезпечувати їх інтеграцію в єдиний інформаційний простір на основі єдиної загальної концепції інформаційної політики Євросоюзу. Булі опрацьовано та проаналізовано цілу низку перших найважливіших нормативно-правових актів із питань забезпечення та регулювання інформаційного суспільства. Таким чином, Н.Б. Белоусова стверджує наступне, що впровадження інформаційного суспільства в Європейському Союзі визнано напрямком у своєму розвитку та супроводжується не тільки низкою культурних, технологічних, економічних, політичних і фінансових заходів, але й забезпечується прийняттям нормативно-правової бази, що регулює формування та діяльність інформаційного суспільства: розроблено численні документи і програми, які були покликані усунути бар'єри на шляху до встановлення нової інформаційної ери [9].

Засади правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Європі, у контексті досвіду для України, дослідив і О.Ю. Івлєв, оскільки глобальні інформаційні процеси безумовно впливають на встановлення

нових можливостей та обумовлюють створення правової бази безпосередньо. Вчений наголосив на таких проблемах у сфері правового оснащення: хоч законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційного суспільства України в цілому і відповідає європейським нормам, є занепокоєння недотримання встановлених норм усіма суб'єктами інформаційних відносин, зокрема органами державної влади усіх рівнів; створення зони недоторканності, формування потужних систем пільг та переваг, що діють поза законодавством; несистемність вітчизняної правової політики в інформаційній сфері – значна кількість законодавчих актів ухвалюється з метою вирішення певних тактичних завдань, задоволення кланових інтересів, часто без урахування стратегічних орієнтирів та реальних українських умов; фактична відсутність правового регулювання функціонування в Україні міжнародних інформаційних систем та відповідних нормативно-правових актів; у цілому нормативно-правове забезпечення інформаційної сфери в Україні потребує суттєвого удосконалення – вирішенням може стати прийняття Інформаційного кодексу України [74].

Досліджує проблему становлення та розвитку правового регулювання інформаційного суспільства у контексті цивілізаційного вибору України С.І. Даниленко. Так, зі згадкою про уже здійснені кроки з узгодження пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва України, особливо з Європейським Союзом, та про прийняття нормативно-правових актів у сфері інформаційних відносин, наголошується на відкритті поставлених проблем та невирішені питань: по-перше, прийняття Інформаційного кодексу України; по-друге, операційного впровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства, що дозволило б розрахувати спроможність та оцінку розвитку інформаційного суспільства; по-третє, включення України до європейських програм, що займаються відслідковуванням тенденцій становлення інформаційного суспільства і,

зокрема, порівнянням статистичних даних (індикаторів) такого розвитку; і останнє – завершення процесу міжнародної співпраці з країнами Євросоюзу у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та згідно з розділом «Інформаційне суспільство». Таким чином, вітчизняна практика з правового регулювання інформаційного суспільства все ще залишається багато в чому фрагментарною, ситуативною та занадто технократичною, що призводить до зменшення на практичному рівні імплементації гуманітарної складової цього процесу [46].

Проаналізували особливості імплементації регулювання інформаційної сфери в українську політико-правову практику та розглянули основні міжнародні нормативно-правові документи, що імplementовані в національне законодавство у питанні правового регулювання інформаційного суспільства, А. Рачинський та С. Попов. Вчені зазначили, що європейський теоретичний та практичний досвід регулювання відносин в інформаційній сфері не вичерпується лише положеннями Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Надзвичайно великий масив нормативно-правових документів, загальноприйнятих принципів функціонування інформаційного суспільства напрацьовано як у національних законодавствах європейських країн, так і в рамках діяльності таких міждержавних організацій, як ПАРЄ. Підсумки їхнього дослідження говорять про те, що, незважаючи на наявність в українському інформаційному законодавстві правових норм, які вміщують демократичні принципи європейського права, рівень відповідності нормативно-правової бази України вимогам таких організацій, як Раді Європи та міжнародним документам є ще недостатнім. Формально у Конституції України та нормативно-правових актах закріплено чимало демократичних норм, але якість законотворчості визначається, насамперед, дотриманням та використанням прописаних норм на практиці [219].

Проблеми формування та регулювання національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки у контексті інформаційного суспільства в Україні досліджуються і О.В. Нестеренко, оскільки стан захищеності інформаційного простору залишається постійно актуальним і складним для вирішення та являється одним із найважливіших показників стабільного функціонування та діяльності інформаційного суспільства. У науковій роботі досліджується таке: визначено перелік основних проблем розвитку національної інформаційної інфраструктури, серед яких відсутність повної нормативно-правової бази, та які потребують вирішення на державному рівні; сформульовано основні напрямки державної політики у сфері національних інформаційних ресурсів і забезпечення їхньої безпеки, зокрема, запропоновано парадигму державного регулювання формування інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів їхньої інформаційної безпеки [161].

Підвищений інтерес до правового оснащення становлення та функціонування інформаційного суспільства спостерігається і в дослідженні А.М. Новицького, де увагу акцентовано на вивченні питання періодизації правового регулювання формування інформаційного суспільства в Україні. Основної уваги у дослідженні приділено етапам утворення, становлення та діяльності інформаційного суспільства, починаючи з другої половини минулого століття. А.М. Новицький зазначає, що загальний розвиток інформаційного суспільства є неможливим без сформованих окремих інститутів, притаманних цьому суспільству. Обов'язковими умовами виникнення інституту є сформований економічний базис, соціальний фундамент та основа суспільних відносин, які у подальшому будуть мати вираження у зовнішніх нормативно-врегульованих відносинах. Відповідно, формування інституційних відносин зумовлене необхідністю їх регулювання у певній визначеній сфері [163].

Стан та перспективи становлення правового регулювання інформаційного суспільства в Україні дослідила і Ю.Є. Максименко, яка, у першу чергу, вказала на відсутність уніфікованого бачення поняття та чітко сформованого понятійно-категоріального інструментарію у даному контексті. Проаналізувавши перші концептуальні документи «Інформаційне суспільство для всіх», прийнятий ЮНЕСКО в 1996 р. та Окінавську Хартію глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р., підтверджується роль міжнародного співробітництва у цій сфері, а дослідивши нормативно-правову готовність України до розбудови інформаційного суспільства, вказує на створення необхідного законодавчого підґрунтя. Нагальною потребою правотворців є визначення подальших нормативно-правових засад становлення інформаційного суспільства, а науковців – розроблення конкретних пропозицій щодо удосконалення використання потенційних переваг інформаційної стадії розвитку суспільства [124].

Деякі правові аспекти визначення та закріплення на конституційному рівні інформаційних прав у питанні становлення інформаційного суспільства вивчаються і Т.А. Костецькою, яка дослідила Основний Закон України на предмет регулювання інформаційних прав. Виявилось, що цілісність правового регулювання в інформаційній сфері на теперішній час все ще є відсутньою, в наявності нечіткість, неузгодженість, суперечливість норм, актів законодавства, незгодженим є понятійно-категоріальний апарат тощо. Особливо ця проблема стала очевидною після набрання чинності вагомих за своїм значенням Законів України: «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. Розробка юридичною наукою основоположних понять, категорій, їх адекватне застосування у нормативно-правових актах, офіційних документах концептуального та іншого характеру залишається нагальною проблемою [108, 116].

В.В. Горбатюком та С.Є. Горбатюком досліджено конституційно-правові аспекти забезпечення доступу громадян до інформації та вироблено пропозиції щодо удосконалення чинного інформаційного законодавства України. З огляду на стратегічну мету України – членство в Європейському Союзі – варто сказати, що найважливішим принципом функціонування європейського адміністративного простору є відкритість та прозорість публічної адміністрації, а тому забезпечення доступу до публічної інформації є основним індикатором відкритості державної влади в аспекті правового регулювання становлення інформаційного суспільства [40].

Висвітлює питання становлення інформаційного суспільства на національному та міжнародному рівнях, а також досліджує проблему створення єдиного інформаційного простору за допомогою всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет Ю.В. Янчук [264, 235].

Актуальність проблем правового регулювання доступу та поширення інформації за допомогою мережі Інтернет, розвиток Інтернет-відносин в Україні та їх вплив на процес становлення національного інформаційного суспільства в Україні розглядає К.В. Шурупова [263, 166]. А проблеми державного управління у сфері правового регулювання інформаційного суспільства вивчає М.А. Латинін [113].

Неможливо не зупинитися на наукових дослідженнях В.І. Пожусєва, який приділяє увагу теоретичним питанням становлення та розвитку інформаційного суспільства як в Україні, так і в цілому. Він пропонує два шляхи розвитку подій: перший – повторення того шляху, яким уже пройшли інші країни світу, в основному європейські, і другий – нетрадиційний або неапробований, що означає знайти свій шлях, який орієнтований на українські критерії і характеристики якості життя, соціально-культурні особливості, які вимагають у сучасних соціально-економічних умовах лише мінімальних капіталовкладень з боку держави. Таким чином, він указує на основний напрямок реалізації передбачуваного шляху переходу до

інформаційного суспільства через розробку та реалізацію політичних, соціальних, економічних, правових, організаційних та культурних рішень, які забезпечують рух згідно з обраним курсом [184, 12-14].

Вирішити проблеми невідповідності законодавства і стандартів України міжнародним ІКТ та інформаційній безпеці пропонує П.С. Клімушин, оскільки вони стали причиною фактичної самоізоляції України від міжнародного інформаційного співтовариства; несумісність інформаційних систем різних відомств і організацій; фактична відсутність централізованої державної структури тощо [89, 29].

Проаналізувавши, дослідження з правового регулювання інформаційного суспільства, можна сказати, що вивчення цієї тематики, як правило, присвячене окремим питанням становлення інформаційного суспільства; праве регулювання інформаційного суспільства також вивчається фрагментарно або окремо приділяється увага його компонентам, та не є повноцінним комплексним дослідженням у галузі правового регулювання інформаційного суспільства і, головне, не дає чіткого визначення поняттю «правове регулювання інформаційного суспільства». У цілому, масштабна увага науковців приділяється дослідженню та вивченню лише деяких теоретичних, а не практичних питань правового регулювання інформаційного суспільства. Феномен інформаційного суспільства у багатьох працях представляється як позитивне явище та обов'язкова і актуальна ера майбутнього, і тільки деякі вчені висловлюють свою точку зору щодо можливих негативних наслідків розбудови інформаційного суспільства, особливо, якщо сліпо переймати досвід правових основ інших країн без урахування історичних, географічних, культурних, релігійних, національних особливостей та можливостей. Проблема правового регулятора відсувається здебільшого на другий план, замість цього, першочергово вказується на необхідність та розвиток інформаційно-технологічного оснащення, фінансування та освітньо-наукової підтримки.

1.2. Правове регулювання інформаційного суспільства: вплив основних факторів

Впровадження правових регуляторів у становлення інформаційного суспільства зумовлене актуальністю ведення активного ритму життя сьогодення та засобом підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародних ринках, надання своїм громадянам можливості отримати освіту та працевлаштування у сучасному інформаційному світі, створити сприятливі умови для регулювання інформаційних відносин та подальшої розбудови якісно нової інформаційної ери.

Головним завданням правового регулювання інформаційного суспільства є вироблення концептуальних соціальних засад створення підвалин такого суспільства, зацентруванням уваги на способах досягнення цієї мети: «як можна цього домогтися з найкращими результатами», враховуючи не тільки переваги, але й ризики, пов'язані з процесами трансформації та глобалізації [38].

Правове регулювання інформаційного суспільства відбувалося за різних обставин, чинників та соціальних факторів, які так чи інакше впливали на формування та функціонування появи такого феномену, як інформаційне суспільство: економічний, технологічний, соціологічний, комунікативний, культурологічний, політичний, ідеологічний, історичний тощо. Зрозуміло, що така варіативність соціальних факторів зумовлена достатньою увагою з боку науковців та обумовлена нагальною потребою пояснення формування, визначення та побудови нової епохи у суспільстві.

Правове регулювання інформаційного суспільства уявляється як досить сильно навантажене ідеологічним змістом та ідеологічною природою. В.В. Кавка, передусім, пояснює його нерівністю і владними відносинами [81]: коли інформація та знання стають основними методами «приховування,

замовчування недоліків домінуючої реальності» або мають недостовірний характер для досягнення певної мети державою та політичними силами.

Суть ідеологічного впливу на правове регулювання інформаційного суспільства полягає у надзвичайно значущому специфічному сучасному способі поєднання політики з технологією, з використанням маніпуляції та надбання розвитку інформаційних технологій, коли суспільство стає заручником несправедливого шляху його становлення (можливість впливу політичних дій, невідання та замовчування стосовно прийнятих рішень або їх істинного змісту, вплив на духовні цінності та мораль).

Зокрема, ще Ст. Лем у праці «Сума технології» («Summa Technologia») зазначив, що основною проблемою майбутньої інформаційної ери стане не розв'язання тих чи інших технократичних завдань, а культурологічна та психологічна профілактика можливого аксіологічного колапсу, потенційного руйнування мотиваційних основ людської життєдіяльності, запобігання негативного впливу інформаційного середовища на людину [86, 4].

Як видно, ідеологічний вплив є дуже неоднозначним за своїм змістом. І яку сторону медалі необхідно обрати для розбудови інформаційного суспільства та його правового регулювання залежить тільки від напрямку національної політики держави та цілей, яких вона переслідує.

Таким чином, як справедливо зазначає В.В. Кавка, роль ідеології у формуванні правового регулювання інформаційного суспільства полягає у достовірному, правильному та об'єктивному обґрунтуванні необхідності розбудови інформаційного суспільства та забезпеченні правового механізму правильного поєднання політики з технологією [81].

Прийом впливу ідеології на формування інформаційного суспільства згодом переймає політика, політично впливаючи таким чином на інформаційне суспільство, який, відверто кажучи, є «найефективнішим» у приховуванні істинних ідеалів державного впливу на становлення правового регулювання інформаційного суспільства та ще більш завуальованим у своїй

реалізації. Адже сутність його полягає у тому, щоб доступність інформації, що, наприклад, стосується державної діяльності та політичних процесів, була правильно представленою перед громадськістю; розширення можливостей для встановлення ефективного зворотного зв'язку влади та населення, яка сприяє розвитку соціальних ініціатив та громадянського суспільства [222, 2].

Суть ідеологічного впливу на правове регулювання інформаційного суспільства полягає у достовірному, правильному та об'єктивному обґрунтуванні необхідності розбудови інформаційного суспільства та забезпеченні правового механізму правильного поєднання політики і технології.

Як правило, розбудова «необхідного» інформаційного суспільства та його правове регулювання є соціальним замовленням політичних сил країни, саме вони диктують «необхідне політичне навантаження» у його становленні та розвитку, використовуючи різні прийоми та методи впливу.

Так було за Радянського Союзу, коли народ був «забезпечений» гаслами про найкраще та забезпечене життя, так є і на теперішній час – з екранів телевізорів, радіо та через Всесвітню павутину ми «віримо» у покращання, але, на жаль, ці гасла не є істинними «для народу», вони приховують інший, вигідний політикам, аспект. Так само політичний аспект, як і ідеологічний, може мати інше «позитивне» навантаження у розбудові інформаційного суспільства: «удосконалення демократичних процедур, підвищення політичної активності населення, встановлення більш активного діалогу держави з громадськістю» [184, 5], зміцнення та пропаганда колективного духу, відродження віри до самих себе, поширення могутності своєї держави на політичній карті світу (що є дуже актуальним нині) та патріотизму, упевненість в обраному шляху, завтрашньому дні тощо.

Вплив економіки у напрямі правового регулювання інформаційного суспільства являє собою створення такого ефективного діючого механізму і

правового підґрунтя, які сприйматимуть та регулюватимуть новий устрій суспільства у практичному контексті, а також дозволить добитися економічного росту та підйому. Більше того, зазначає В.М. Мартинюк, лідери провідних країн світу вказують на необхідність консолідації зусиль міжнародної громадськості для побудови глобального інформаційного суспільства [125]. На теперішній час одним із очікуваних результатів економічного впливу є втілення в життя електронного урядування, наприклад, як одного з інструментів розвитку інформаційного суспільства, результатом якого буде забезпечення здійснення контролю за ефективністю діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [127].

Високий економічний рівень розвитку держави дозволяє позитивно впливати на формування та функціонування інформаційного суспільства через механізм постійного фінансування з боку уряду, інвестиційних вкладів у розвиток інформаційно-комунікаційні технології, експорт-імпорт комп'ютерних послуг, впровадження програми сервісу та підтримки діяльності інформаційно-комунікаційних технологій, створення єдиної інформаційної системи та покриття, забезпечення доступом до ІКТ в усіх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах, розвиток національної наукової освітянської комп'ютерної мережі, засвоєння ІКТ усіма співробітниками як органів центрального державного управління, так і місцевим самоврядуванням.

Впровадження таких заходів значною мірою вплине не тільки на підвищення загального економічного розвитку держави, але й дозволить підняти соціальний, культурний та освітній рівень населення. Повсякденне користування інформаційно-комунікаційними технологіями дозволить розширити можливості самореалізовуватися та удосконалювати свої навички та вміння кожній особі.

Вплив економіки являє собою створення такого ефективного діючого правового підґрунтя, який сприятиме та регулюватиме новий устрій суспільства через механізм постійного фінансування, інвестиційних внесків у розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, експорт-імпорт комп'ютерних послуг, створення єдиної системи покриття тощо.

Культурологічний фактор впливу на правове регулювання інформаційного суспільства – це поєднання правових основ із нерозривним бажанням особи удосконалювати свої навички та вміння, освоювати нові види діяльності, підвищувати кваліфікацію та оновлювати свої знання за допомогою інформаційно-технологічного прогресу і створенням якісно нового, інформаційного середовища життєдіяльності. Це є втілення та реалізація ідеї безперервної освіти та росту [122, 152].

Це твердження трактує поняття «інформаційне суспільство» як визначення суспільства, в якому економіка, політика та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації в національному та світовому масштабах [86, 3].

А. Капуш, досліджуючи культурологічний вплив на правове регулювання інформаційного суспільства, пояснює своє розуміння інформаційного суспільства як усвідомлення того, що «...наявний якісний стрибок в розвитку інформаційних технологій породив нову глобальну соціокультурну революцію...особливістю якої є безпрецедентна можливість посилення інтелектуальних можливостей людини за допомогою новітніх інформаційних технологій. Усі ці зміни докорінно змінюють сучасну картину світу, наукову парадигму і методологію наукових досліджень...розвиток інформаційно-комунікативних систем приводить до створення глобального інформаційного простору, який нівелює геополітичні, національні, релігійні і соціальні мережі, тобто відстань втрачає своє значення» [86, 6].

Отже, особливість культурологічного впливу на формування інформаційного суспільства полягає у безпрецедентній можливості

посилення інтелектуальних можливостей людини за допомогою новітніх інформаційних технологій [86, 6] та їх правового регулювання. З'являється нагальна необхідність бути інформаційно культурним та відповідати світовим культурно-інформаційним стандартам, вміню грамотно користуватися надбанням інформаційно-технологічної революції. Поява у культурологічному контексті інформаційного суспільства є дуже дуалістичною і несе як позитивні, так і негативні наслідки для культурного життя людства. З одного боку, це розширення світогляду та культурної спадщини, збагачення культурного надбання, а саме використання досягнень науки і техніки для задоволення власних потреб, з іншого, – це призводить до стирання міжкультурних кордонів та відмирання індивідуальної самобутності, а також до появи глибоких суспільних розладів та конфліктів між цивілізаціями. Тому питання правового регулювання цієї сфери на теперішній час є вкрай актуальним та потребує нагального вирішення, поки розвиток інформаційно-технологічної революції не поглинув світове суспільство повністю: залишитися самим собою, зберегти національні особливості та колорит чи ні?

Культурологічний фактор полягає у поєднанні правових основ з нерозривним бажанням особи удосконалювати свої навички та вміння, підвищувати рівень кваліфікації та оновлювати свої знання за допомогою інформаційно-технологічного прогресу, посиленні інтелектуальних можливостей людини за допомогою новітніх інформаційних технологій.

Розвиток правового регулювання інформаційного суспільства породжує такий, не менш важливий, – комунікативний вплив: значне розширення можливостей спілкування в діапазоні від міжособистісного спілкування через чати, блоги, Інтернет-форуми, он-лайнкові конференції до взаємодії за допомогою так званих інформаційних соціальних мереж у межах глобального інформаційного простору на міждержавному та міжкультурному

рівнях потребує значного правового впливу та регулятору у сфері захисту прав Інтернет-користувачів [222, 2].

Так, інформація, гуляючи просторами Всесвітньої мережі Інтернет, крізь екрани телевізорів, радіокомунікацій, через засоби масової інформації, може вміщувати в собі і корисний контент для суспільства, що слід віднести до переваг інформаційного суспільства, а може завідома, освітлювати політичні події, питання економічного процвітання чи занепаду країни, державні перевороти, проблеми культурних цінностей та релігійної приналежності, скоєних терористичних актів, історичних подій держави тощо спеціально неправдиво, що, звичайно, є негативним моментом функціонування інформаційно-комунікаційних технологій і вказує на відсутність дієвого, ефективного механізму регулювання інформаційної сфери, а також політичної волі та заінтересованості уряду врегулювати спеціальними нормативно-правовими актами відповідні відносини.

Комунікативний вплив пояснюється через значне розширення можливостей спілкування через Інтернет у межах глобального інформаційного простору на міждержавному та міжкультурному рівнях та необхідності захисту прав у сфері Інтернет-користувачів.

На жаль, проблема правового регулювання таких відносин нині стоїть дуже гостро, адже рівень інтернет-злочинів тільки зростає, і нам вважається за необхідне прийняття ефективного та дієвого механізму правового регулювання, яке приведе до плідних результатів втручання з боку держави, а якщо необхідно – і світової спільноти відповідно до правових норм, засобів та методів.

Справедливим є те, що на правове регулювання інформаційного суспільства впливають також розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Власне інформаційно-технологічна революція і породила такий феномен, як інформаційне суспільство, і з її інформаційно-комунікаційних надбань власне і розпочалося вивчення та дослідження появи

нового суспільства. Технологічний аспект розвитку та становлення інформаційного суспільства, звичайно, залежить від співвідношення та використання інформаційних технологій, знань та інтелекту. В інформаційному суспільстві відбувається актуалізація інформаційних технологій, що призводить до виникнення нових інформаційних товарів та відповідних сегментів ринку і має наслідком стрімке прискорення технічного прогресу, зростання добробуту населення провідних країн світу [158, 293].

Справедливою основою інформаційного суспільства стає активне використання інформаційно-комунікаційних технологій та нових надбань в інформаційно-технологічній сфері, без яких неможливо обмінюватися здібностями та вмінням, а отже і поширювати/застосовувати свої знання та використовувати їх з метою самоудосконалення та саморозвитку. А тому, якщо технологічні досягнення у цій сфері розширюють можливості людського потенціалу та зміцнюють засоби спільної діяльності і комунікації у середині соціуму, що, безумовно, вносить кардинальні зміни у повсякденне життя, то вони є вкрай важливими та насущними для правового регулювання.

Створення необхідної спеціальної законодавчої бази приведе, по-перше, до удосконалених відносин в інформаційному суспільстві, де кожен буде знати свої права та обов'язки. І, по-друге, виникає риторичне запитання: чи не правове підґрунтя являє собою необхідну та обов'язкову основу для стабільного розвитку економіки кожної країни у сфері інформаційно-комунікативних технологій?

Вплив права на формування та безперервне функціонування інформаційного суспільства є вкрай актуальним та необхідним. Його суть полягає у різноманітності тих варіантів втілення правової норми в інформаційне суспільство як основного регулятора. Наприклад, через такі трансформаційні процеси впровадження як імплементація, інкорпорація, систематизація та кодифікація законодавства України, оскільки цього потребує сучасність становлення України як самостійної, соціальної,

правової держави в умовах розбудови та формування глобального інформаційного суспільства згідно з приведенням законодавства до відповідних нових правових, соціальних, економічних та політичних умов.

Вплив історичного фактора на дослідження правового регулювання інформаційного суспільства дозволило поділити його розвиток на три етапи: перший – утворення інформаційного суспільства (тривав до кінця 70-х рр. минулого століття); другий – розвиток науково-технологічного прогресу та економічне домінування постіндустріальних країн (1980 – 1990 рр.); третій – безпосереднє становлення інформаційного суспільства (з 90-х рр. минулого століття і до теперішнього часу). У зв'язку із цим, А.М. Новицький запропонував такі етапи правового забезпечення інформаційного суспільства в світі, зокрема в Україні: перший етап – етап розвитку наукового осмислення та відповідного оформлення через доповіді, звіти та наукові записки (до 80-х рр. ХХ ст.); другий етап – створення державних програм розвитку суспільних відносин та розробки концепції подальшого розвитку інформаційних відносин (до 2000 р.); третій етап – утвердження інформаційного суспільства як пріоритетного напрямку розвитку світової спільноти (2000 – 2005 рр.); четвертий етап – розробка державних концепцій та нормативних документів щодо закріплення в національному законодавстві основних принципів, задекларованих на Міжнародному Саміті, що відбувся у 2003 р. в Швейцарії та в 2005 р. в Тунісі (після 2005 р. по 2009 – 2010 рр.); п'ятий етап (сучасність) характеризується підвищеною увагою до розробки нормативно-правових актів забезпечення окремих інститутів інформаційного суспільства [43, 4].

Проаналізувавши економічний, історичний, технологічний, культурологічний, ідеологічний, комунікативний та політичний фактори, які впливають на якість становлення та правове регулювання інформаційного суспільства, можна зазначити таке: усі вищезазнані соціальні фактори впливу хоча і є за своєю природою багатоаспективними та різноплановими за

змістом, але однаково впливають на становлення та функціонування інформаційного суспільства: від того, який буде цей вплив, позитивний чи негативний, залежить напрямок розвитку національної політики регулювання інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження правових принципів, норм у регулювання інформаційного суспільства та політичної волі уряду розвивати якісне інформаційне суспільство.

Вплив соціальних факторів на правове регулювання інформаційного суспільства має дуже важливе значення: від їх вивчення та дослідження залежать якість формування концепції правового регулювання інформаційного суспільства в умовах глобалізації, а також створення цілісної системи законодавства з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства з урахуванням соціально-економічних та соціально-культурних особливостей.

1.3. Правове регулювання інформаційного суспільства: теоретичний аспект

Загальнотеоретичний аспект дослідження та комплексне вивчення поняття правового регулювання інформаційного суспільства є майже відсутніми у науковій літературі. Натомість, є місце окремим дослідженням та теоретичним поясненням понять інформаційного суспільства, правового впливу, правового регулювання, державного управління у сфері інформаційних відносин тощо, що зумовлює не тільки прояв підвищеного інтересу до визначення правового регулювання інформаційного суспільства, але і його актуальність.

Поняття «правове регулювання інформаційного суспільства» – це складний термін за своєю теоретичною природою, враховуючи факт наявності непростой та розгалуженої структурної складової (маються на увазі такі компоненти як інформація, знання, Інтернет, електронна комерція, електронне урядування, електронна демократія тощо), і в науці це поняття

поки що є не повністю вивченим, то розібратися у поставленій задачі можна завдяки не тільки дослідженню та аналізу окремо понять «інформаційного суспільства», «правового регулювання» та їх комплексного об'єднання у їх взаємодії, але й виявлення окремих ознак, теоретичних нюансів та характерних особливостей.

У першу чергу, доцільно звернутися до пояснення власне терміна «інформаційне суспільство», адже проаналізувавши притаманні тільки йому конкретні риси, ознаки та уточнивши його основні характеристики, можна правильно сформулювати необхідні напрямки його регулювання правовими нормами, враховуючи усі позитивні і негативні наслідки становлення такого суспільства на теперішній час та розвитку його у майбутньому.

Наукова література пропонує такі визначення інформаційного суспільства: основоположник вищевказаної теорії Д. Белл інформаційним суспільством називає таке суспільство, у якому є науковий потенціал, існує можливість трансформувати теоретичні знання у кінцевий продукт (високі технології, соціальні структури, людський капітал), у контексті якого ключова роль належить теоретичному знанню, тобто інформації [183, 7].

В.Л. Іноземцев найважливішою особливістю нового суспільства вважає панування виробництва послуг та інформації, а технологічною базою подібної трансформації він називає якісно нову роль науки та теоретичного знання [75, 125].

Із визначення поняття «інформаційне суспільство» впливають його логічні складові компоненти: інформація, знання, інформаційні технології, Інтернет, які, у кінцевому результаті, потребують правового регулювання з боку держави.

Але, на нашу думку, це далеко не всі ті необхідні компоненти, що формують та приводять до повної діяльності інформаційне суспільство. Важливим компонентом, який впливає на його регулювання є такі принципи гуманізму та людяності, які будуть своєрідним балансом використання

інформації, всесвітньої мережі Інтернет та інформаційних технологій для отримання лише корисних благ і, які будуть перешкоджати використовувати чи то державною владою, чи то органами місцевого самоврядування, чи взагалі окремими соціальними групами та індивідуумами ту ж саму інформацію для задоволення власних потреб та завуальованих цілей.

Правове регулювання, як зазначає С.В. Бобровник, - це особливий різновид соціального, що: має визначений предмет, тобто сферу відносин, які усвідомлюються суб'єктами і мають для них і для суспільства важливе значення; здійснюється нормативно закріпленими способами, які характеризують як активне право, так і пасивне право суб'єкта (дозволи), пасивний обов'язок вчиняти правомірні дії в інтересах уповноваженої сторони (зобов'язання); забезпечується певними методами, які координують її учасників суспільних відносин, характеризуючи її рівне становище у сфері права, або визначають їх субординаційну підлеглисть у процесі використання прав й удосконалення обов'язків, підкреслюючи цим в одного із суб'єктів владні повноваження; стосується діяльності визначених суб'єктів, якими можуть бути фізичні, посадові, юридичні особи, органи держави та держава в цілому; визначає межі державно-правового втручання у суспільні відносини, має цілеспрямований, організаційний та упорядкований характер; здійснюється за допомогою системи правових засобів, які сукупності визначаються як механізм правового регулювання [10, 497].

Під правовим регулюванням П.М. Рабінович розуміє здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення охорони і розвитку [218, 44].

О.Ф. Скакун сферою правового регулювання вважає сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Інакше: сфера правового регулювання – галузь соціального простору, яка охоплена правом. Це, насамперед, суспільні

відносини – економічні, політичні, соціально-культурні. Йдеться про ті суспільні відносини, функціонування яких є неможливими без використання правових засобів [225].

Виникає запитання: яку роль відведено державі у питанні регулювання інформаційного суспільства? Чи повинна держава взагалі контролювати процеси інформаційного обміну та ІТ революції? Так, держава зобов'язана усіляко, у своїй як внутрішній, так і зовнішній політиці, не тільки проголошувати та декларувати принципи розбудови та напрямки розвитку такого суспільства, а закріплювати їх законодавчо та практично втілювати ці норми регулювання у життя інформаційного суспільства, торкнувшись нормами права базисно кожної сфери у забезпеченні прав і свобод, що так чи інакше належать до сфери функціонування інформаційно-комунікаційних технологій.

Правове регулювання здійснюється також через правовий вплив, який знаходить своє відображення в інформаційній, виховній та інших ролях права. Правовий вплив, на відміну від правового регулювання, пов'язаний із тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія. Правовий вплив формується не тільки за допомогою таких засобів, як норми права, але й залежить від тієї правової культури, яка сформувалась у даному суспільстві. Це призводить до формування в однотипній ситуації певного стандарту поведінки, як безпосередньої умови формування законослухняної поведінки громадян. Правовий вплив містить не тільки правові засоби впливу на суспільне життя, але й інформаційні — психологічні (правові стимули та правові обмеження), виховні, ідеологічні (підвищення рівня правової культури, формування прогресивних, цивілізованих правових ідей, принципів тощо) [78].

Не слід також плутати правове регулювання інформаційного суспільства з інформаційним впливом, де останнє – вплив правової інформації на мотиви суб'єктів. Тут можна виокремити два основних

юридичних засоби — правові стимули й обмеження, що синтезують у собі інформаційні і психологічні закономірності. Під стимулом у широкому розумінні слова мають на увазі спонукальний фактор, під обмеженням — стримуючий [24].

Тож, що являє собою поняття правового регулювання інформаційного суспільства?

Доцільно буде розглянути поняття правового регулювання інформаційного суспільства крізь визначення його основних ознак, мети, сфери, методів та механізму реалізації упорядкування та ефективності розвитку суспільних відносин.

Право і правове регулювання посідають особливе місце у соціальному регулюванні, тобто застосування норм права, інших юридичних засобів для впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування і прогресивного розвитку, а також вплив на поведінку людей [76, 242]. Це важлива умова створення стабільного правового порядку, а також органів, інститутів і установ, здатних забезпечити захист і охорону від порушень тих прав і законних інтересів громадян та інших осіб, що закріплені діючими нормами права. Загальні соціальні цілі правового регулювання переслідують досягнення соціально корисних результатів і, у першу чергу, створення необхідних умов для прогресивного розвитку і процвітання суспільства [188]. І, якщо соціальне регулювання здійснюється до допомогою норм технічних, моральних, релігійних, корпоративних, звичаєвих тощо, то правове регулювання суспільних відносин — здійснюється громадянським суспільством і державою за допомогою усієї сукупності юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони, захисту і розвитку. Юридичними засобами правового регулювання є правові норми, правовідносини, акти реалізації і застосування права [226, 548].

На теперішній час конкретне визначення поняття правового регулювання інформаційного суспільства в теорії є відсутнім, оскільки

здебільшого увага приділяється не його ознакам, предмету, методам, сфері, режимові та механізму його ефективності, а вирішенню конкретних завдань на практиці, так би мовити, усуненню існуючих прогалин у сфері електронної безпеки, електронної комерції, електронного урядування, використання Інтернету взагалі тощо.

На нашу думку, правове регулювання інформаційного суспільства є різновидом правового регулювання суспільних відносин у цілому, оскільки має всі, властиві йому, ознаки, але також і свої певні особливості, що робить його теоретичний характер унікальним. Розглянемо детальніше.

По-перше, воно є різновидом соціального регулювання із властивими йому розумово-вольовими відносинами [226, 248], оскільки як влучно зазначив М.В. Лисенко, «інформаційне – це суспільство, у якому всі можливості сучасної цивілізації використовуються на благо конкретної людини, у якому вона максимально розкривається і цілком реалізує себе. Інформаційне – це суспільство, націлене на впровадження, обмін і генерацію нових ідей і знань – головного національного капіталу, основи стабільного розвитку держави. Інформаційне – це суспільство, у якому високий рівень технологічного розвитку органічно поєднується з принципами людяності, гуманізму, відкритості і відповідальності всіх його членів» [117].

По-друге, воно є переважно державно-владним регулюванням, але може здійснюватися і через участь суспільства (через громадські організації, комерційні об'єднання, трудові колективи) [226, 248]. Наприклад, І.М. Сопілко уявляє, що правове регулювання інформаційного суспільства повинно вивчатися через державне регулювання інформаційної політики: «... із розвитком інформаційного суспільства в Україні виникає необхідність та потреба в усвідомленні нового концептуального підходу до регулювання зазначеної сфери. Проблема повинна вирішуватись через переосмислення та нового підходу до структури правового регулювання державної інформаційної політики, вироблення засад до формування концепції

державної інформаційної політики з подальшим прийняттям однойменного нормативного акту – Концепції державної інформаційної політики [231]». Державне регулювання інформаційної політики – державне управління інформаційної сфери та інформаційних відносин, цілеспрямований, організуючий владний вплив суб'єктів регулювання на керовані ними об'єкти з метою досягнення цілей та реалізації функцій регулювання у сфері інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин відповідно до основних напрямків державної політики у цій сфері [178].

Дослідниця розглядає становлення інформаційного суспільства через розвиток та правильну систему правового регулювання державної інформаційної політики, а саме через втілення у життя електронного урядування згідно з європейськими стандартами та гармонізацією законодавства України в інформаційній сфері. Така політика розглядається як один з етапів для розвитку та становлення інформаційного суспільства, адже як вважає дослідниця, таке суспільство є складовою державної інформаційної політики [231].

Цікавим підходом у її дослідженні є те, що вона чітко вказує на насувні проблеми розвитку концепції регулювання інформаційних відносин. По-перше, це невірний концептуальний напрям, що полягає у відставанні опрацюванні самої ж концепції розвитку інформаційного законодавства. По-друге, відсутність правової ідеології в цілому і нерозробленість інформаційно-правової ідеології, зокрема – правової готовності українського суспільства перейти в інформаційне суспільство. І третє – невідповідність правових норм реаліям сьогодення [232, 251].

Держава у процесі свого регулювання впливає далеко не на всі інформаційні відносини, що виникають у суспільстві, а лише на ту їх частину, що має найсуттєвіше значення для особи, держави та суспільства. Передусім, до сфери державного управління потрапляють суспільні відносини, що виникають із приводу отримання інформації та інформаційно-

телекомунікаційної інфраструктури, що мають певне загальносуспільне значення, а також ті, що є предметом приватного інтересу.

Виходячи з такого тлумачення, Ю. Бурило під державним управлінням в інформаційній сфері розуміє підзаконну виконавчо-розпорядчу діяльність уповноважених державних органів, їх посадових осіб з реалізації функцій і завдань держави у сфері суспільних інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин відповідно до інтересів суспільства [20, 29].

По-третє, є системно-нормативним регулюванням, що відбувається за допомогою комплексу юридичних засобів (правових норм, правовідносин, актів реалізації і застосування права тощо) [226] що забезпечують його ефективність. Так, на теперішній час Урядом України було прийнято достатню кількість нормативно-правових актів, що «запустили становлення» інформаційного суспільства в Україні, а також намагаються регулювати його безперебійне функціонування та роботу в цілому. Наведемо основні з них: ЗУ «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», «Про концепцію Національної програми інформатизації», «Про електронну комерцію», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про інформацію», Постанова КМУ «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні», «Про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку інформаційного суспільства» та ін. Звичайно, перелік має дуже розгалужену систему нормативно-правових актів, які торкаються чи не кожної сфери правового регулювання відносин в інформаційному суспільстві, і їхня кількість щорічно зростає, але й існують, безумовно, такі правові прогалини, про які пишуть вчені та юристи-практики й неодноразово наголошують на їх нагальному усуненні. Наприклад, прийняття Інформаційного кодексу України.

По-четверте, має загальний характер, оскільки охоплює великі сфери правозначущих суспільних відносин, поширюється на всі прошарки

населення, на всю державну територію [226]. Вказана ознака підкреслюється, у першу чергу, стратегічними пріоритетами розбудови інформаційного суспільства в Україні, яких закріплено в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні: по-перше, формування нормативно-правового та інституційного забезпечення; по-друге, формування мережевого забезпечення населення; по-третє, поліпшення технічної сумісності зниження витрат; по-четверте, зміцнення усього людського потенціалу через приділення підвищеної уваги базовій освіті, розширення можливостей довічного навчання з упором на розвиток навичок використання ІТ, а також через розробку інноваційних підходів з метою розширення традиційної технічної допомоги, включаючи дистанційне навчання й підготовку на місцевому рівні [193].

По-п'яте, має конкретно-історичний характер: завжди пов'язане з реальними суспільними відносинами у певний історичний період [226, 248]. У вітчизняній науковій літературі існує авторський підхід на підтвердження даної ознаки, що простежується у наукових працях В.М. Скалацького, який визначає інформаційне суспільство щонайменше у три способи: по-перше, перераховує усі характеристики, які властиві цьому типові суспільства (інформаційні ресурси, виробництво, збереження, поширення й передача інформації); по-друге, піти від «абстрактного до конкретного», вказавши, що інформаційне суспільство – це наступна стадія в історичному розвитку людства по ланцюгу «аграрне – індустріальне – постіндустріальне»; по-третє, компромісний варіант: «інформаційне суспільство – це наступна стадія розвитку людства, на якій домінуючим об'єктом виробництва і споживання стають інформаційні продукти та послуги. «Інформаційне суспільство – це принципово новий етап розвитку сучасної цивілізації. Його основними ресурсами є інформація і знання, діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційно-інтелектуальних технологій та технологій зв'язку» [227, 81-84].

Вчений С.І. Петраков дослідив питання розвитку правової бази інформаційного суспільства та виокремив такі етапи згідно з його динамікою: 1) правове забезпечення комп'ютеризації (80-ті рр. XX ст.), в рамках якого, в основному, створювалися технічні норми, що регулювали питання використання ЕОМ; 2) інформаційне законодавство, створене в рамках програм інформатизації (90-ті рр. XX ст.), яке поєднує механізми реалізації прав і свобод людини у сфері інформації та правові основи розвитку нових інформаційно-комунікаційних технологій; 3) правова база державної політики розбудови інформаційного суспільства (з 2000 р.), яка визначає засади та принципи розвитку нових типів інформаційних відносин, інформаційної діяльності та послуг, реорганізації системи державної влади. Формування нормативно-правової бази під час двох останніх етапів відбувалося під впливом законодавства та практики розвинутих країн світу, регіональних та міжнародно-правових актів, серед яких особливе місце посідає правовий досвід ЄС [2, 3].

Як зазначається в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», Україна має власну історію розвитку базових засад інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення.

По-шосте, характеризується єдністю регулювання, що полягає в єдиному й однаковому масштабові правового оцінювання адекватних життєвих ситуацій, що потребують регламентації [226, 248]. Так, К.П. Череповський пише, що в суспільстві відчувається потреба правового узгодження, оскільки спостерігаються ознаки безсистемності, колізійності норм публічного права щодо інформації. В умовах розвитку інформаційного

суспільства в Україні як сегменту глобального інформаційного суспільства під впливом нових здобутків електронної телекомунікації, комп'ютерних інформаційних технологій (KIT) проблематика інформаційних правовідносин все більше і більше стає транснаціональною. У зв'язку із цим, великого значення для розвитку правової системи України має узгодження її складових із міжнародним правом у транскордонній інформаційній сфері. Це також потребує і коригування вітчизняного інформаційного законодавства. Зазначене зумовлює перетворення українських учасників міжнародних інформаційних відносин з об'єктів на суб'єктів міжнародного інформаційного права [255].

По-сьоме, має цілеспрямований та формалізований характер, який націлений на впорядкування суспільних відносин, їх охорону та захист, витіснення і блокування деструктивних форм вияву поведінки і діяльності суб'єктів права, стимулювання соціального розвитку, а також зазвичай набуває формалізації у приписах законів і підзаконних актів, нормативно-правових договорів, правових прецедентів та інших форм права; процесуальний та результативний характер відбувається через певні стадії, тобто етапи переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин та гарантує доведення норм права до їх виконання завдяки юридичним засобам, що є в його розпорядженні, завдяки державній забезпеченості [226], що також закріплюється в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2011 – 2015 роки [193]: розробка та прийняття Стратегії розбудови інформаційного суспільства та Інформаційного кодексу, що мають забезпечити відповідний рівень відкритості суспільно-важливої інформації для громадян і наблизити Україну за цим показником до провідних держав світу; створення Національної ради з розвитку інформаційного суспільства в Україні при Президентові України з метою активізації позиції керівників держави та реалізації відповідної політики державними органами; створення Національної системи індикаторів

розвитку інформаційного суспільства в Україні (НСІРІС) з метою оцінки ефективності запровадження його елементів у різноманітні сфери суспільної й державної діяльності; гармонізації інформаційної безпеки особи, держави та суспільства; удосконалення системи державного управління, включаючи вивчення нових методів комплексної розробки політики; розроблення стратегії щодо зміцнення методів державного управління з використанням електронних засобів; побудова інклюзивного, орієнтованого на розвиток і покликаного служити людині інформаційного суспільства; розширення міжнародного діалогу й співробітництва з метою підвищення ефективності програм і проектів у сфері інформаційних технологій тощо.

Кожна людина, яка використовує надбання інформаційно-комунікаційних технологій для власного розвитку, отримання знань, відкриття нових можливостей тощо, так чи інакше, стає суб'єктом інформаційного суспільства. Таким чином, можна виділити учасників правового регулювання інформаційного суспільства на активних та пасивних:

а) активна участь – це використання ІКТ свідомо кожною людиною власноруч, самотійно та свідомо, метою якої є отримання нових знань та реалізація свого потенціалу (наприклад, пошук нової освітньої програми за кордоном та подання необхідних документів для цього; вивчення інформаційної бази Державного управління земельних ресурсів, щоб оформити нову земельну ділянку; ознайомитися з новими стандартами проходження медичного щеплення для підвищення імунітету; використання соціальних мереж та ін.). Таким чином, розуміється пряме та повне залучення суб'єкту до використання ІКТ;

б) пасивна участь – це залучення до використання у своєму повсякденному житті ІКТ суб'єктів інформаційного суспільства без їхньої свідомої ініціативи та активної діяльності, у більшості випадків, інертно (наприклад, перегляд обов'язкової реклами на Інтернет-порталах YouTube).

Принципова різниця цієї класифікації полягає у тому, що пасивні суб'єкти зазнають більшого впливу та контролю з боку держави, оскільки він (вплив) поширюється менш свідомо, аніж в активних суб'єктів.

Що є метою правового регулювання інформаційного суспільства? Оскільки метою правового регулювання суспільних відносин взагалі є отримання передбачуваних і бажаних для творця правових норм результатів їх здійснення (упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони, захисту і розвитку), то конкретно мета правового регулювання інформаційного суспільства розкривається через «прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізовувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя» [193]. За останній період було прийнято ряд нормативно-правових документів, що регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації.

Предметом правового регулювання інформаційного суспільства є сукупність усіх суспільних відносин, пов'язаних з використанням різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій з метою створювати, накопичувати інформацію та знання, а також розвивати та реалізовувати свій потенціал. Об'єктом правового регулювання інформаційного суспільства є правова реальність, пов'язана з формуванням, функціонуванням та розвитком інформаційного суспільства.

Сферою правового регулювання інформаційного суспільства є абсолютно увесь соціальний простір, який необхідно упорядковувати за допомогою юридичних засобів, в якому використовуються надбання

інформаційно-технологічної революції з метою розвитку особистості, у чому власне і полягає особливість створення, функціонування та регулювання інформаційного суспільства в цілому. Унікальність правового регулювання інформаційного суспільства полягає в його універсальному характерові. Так, якщо говорити про правове регулювання адміністративних чи, наприклад, земельних відносин, то уявляється таке: якщо в таких випадках людина може стати суб'єктом за власним бажанням (оформлення земельної ділянки) або, у протилежному випадку, притягнутою (сплата штрафу за паркування у недозволеному місці), то при регулюванні інформаційного суспільства кожна людина стає суб'єктом такого суспільства як тільки починає використовувати інформаційно-технологічні надбання (а як відомо, нині майже кожна людина щодня використовує Інтернет для задоволення власних потреб, чим мотивує владу до ефективного регулювання). Так, регулювання використання здобутків інформаційно-технологічної революції торкнулося майже чи не всіх сфер життя: економічної, політичної, соціальної, культурної тощо. Складність сфери правового регулювання інформаційного суспільства його полягає у врахуванні законодавчими органами при створенні нормативно-правової бази для регулювання відносин в інформаційному суспільстві економічних, політичних, соціальних, культурних, історичних та, найголовніше, приватних інтересів, а також національної самобутності, збереження багатокультурності, забезпечення вільних поглядів і свободи засобів масової комунікації, доступу населення до надбань цивілізації у цифровій формі. А коли зв'язок буде встановлено і правові норми почнуть діяти у суспільстві – державні органи, як центральні, так і на місцях, повинні, в обов'язковому встановленому порядку, додержуватися їх виконання та контролювати незупинний процес втілення усіх прав, свобод та обов'язків «користувачів» уже функціонуючого інформаційного суспільства, а в разі їх обмеження чи порушення – ефективно здійснювати правоохоронну діяльність згідно з чинним законодавством. Лише в такому разі можна

розраховувати на розбудову та діяльність стабільного та розвинутого інформаційного суспільства.

Правове регулювання інформаційного суспільства здійснюється за допомогою загальних засобів та способів правового впливу: 1) основні: імперативного, диспозитивного (наприклад, захист персональних даних); 2) допоміжні: рекомендаційний, заохочувальний (наприклад, перехід на біопаспорти, право особи на доступ до публічної інформації).

На національному рівні правове регулювання інформаційного суспільства забезпечується та гарантується, у першу чергу, через Основний закон держави, і вже потім спеціальними нормативно-правовими актами. Встановлення правового регулювання на рівні Конституції є дуже важливим кроком у напрямі розвитку і становлення інформаційного суспільства в цілому. Мова йде про створення ефективного організаційно-правового механізму, який забезпечував би вільний доступ до власних прав, свобод, законних інтересів, функцій і повноважень.

Дослідити спроможність України побудувати правове, орієнтовне на інформаційно-стабільний розвиток, суспільство у контексті правильно організованої, на відповідних принципах та методах, роботи органів місцевого самоврядування намагався і В.С. Куйбіда [111, 29].

В аспекті розуміння правового регулювання через державне, як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім цього, концепція регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, в яких хтось буде «виключений» з інформаційного суспільства. І, нарешті, третьою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у величезній значущості інформації, знань і освіти в цілому. Успіх державного регулювання

інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і суспільства, хоча у кожному випадку співвідношення їх активності і ролі може бути різним [177].

Нормативно-правові акти, що становлять правову базу інформаційного суспільства, умовно поділяються на такі, що спрямовані на фіксацію, врегулювання або створення конкретних суспільних відносин в інформаційній сфері. Інші є спробою створення передумов для досягнення певних, бажаних державою та суспільством, результатів, тому в них переважають норми-принципи, норми-визначення та норми-декларації, що дозволяє говорити про програмний характер таких нормативно-правових актів [2, 2].

Правове регулювання інформаційних відносин на національному рівні розуміється як урегульовані правовими нормами суспільні відносини, які виникають із приводу інформації, сторони якого є як носіями взаємних прав та обов'язків, установлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою. До основних принципів інформаційно-правових відносин слід віднести такі: свобода вираження поглядів і переконань; відкритість права на інформацію; доступність інформації; свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; гарантованість права на інформацію [205].

Механізм правового регулювання інформаційного суспільства, у першу чергу, залежить від його ступеня ефективності, який більшою мірою залежить від моральних якостей кадрового складу фахівців, ніж від досконалості законодавства, оскільки фахівець, що застосовує норми права, зобов'язаний перебороти розрив між формальною загальністю закону та унікальністю кожного життєвого випадку. Ефективність визначається трьома складовими: 1) стан нормативної основи правового регулювання, її досконалість; 2) стан правозастосовної діяльності, її якість; 3) стан правової

відомості і культури суспільства [226]. Видається, не варто забувати, що на діючий механізм правового регулювання інформаційного суспільства також впливають і економічний, ідеологічний (релігійний), політичний, історичний та культурний фактори, про які вже згадувалося у попередньому підрозділі.

Поняття правового регулювання інформаційного суспільства на національному рівні також розкривається через здійснення та реалізацію таких важливих інформаційно-технологічних проектів та державних програм, як: електронне урядування, інформаційна безпека, електронна комерція, електронна освіта, електронна медицина, електронна охорона навколишнього середовища, електронний бізнес, електронний нотаріат; електронна митниця; електронне надання інформаційних послуг; єдиний інформаційний простір; електронний кадастр земельних ресурсів; електронне голосування, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Правове регулювання інформаційного суспільства на національному рівні повинно обов'язково поєднувати в собі дві складові: законодавство, яке дає можливість усім суб'єктам як у своїй країні, так і поза її межами працювати в єдиному правовому полі зі своїми партнерами, а також єдиних технічних стандартів, що забезпечує сумісність при використанні інформаційно-комунікаційних систем та технологій. Для України основною метою законодавчої системи і бази технічних стандартів є створення умов входження і рівноправної участі України в єдиний європейський ринок і підвищення конкурентоспроможності національної економіки [40, 4]. У першу чергу, це коли таке регулювання ефективно здійснюється тільки крізь прозорі та демократичні правові важелі, принципи та регулятори. Тому правове регулювання є першочерговим способом та необхідним заходом для правильної організації становлення і повноцінного функціонування інформаційного суспільства.

Правове регулювання інформаційного суспільства містить у собі правове забезпечення (причому як на національному, так і на регіональному

та міжнародному рівнях) – створення необхідної нормативно-правової бази та розробку спеціальних програм та план дій щодо створення політичного, нормативного та мережевого забезпечення інформаційної сфери, особливості якого полягає у врахуванні специфіки державної політики, збереження культурної спадщини та етичних устаткувань.

На основі вищевикладеного, можна сказати, що правове регулювання інформаційного суспільства – це, у першу чергу, нове за своїм змістом та актуальне у своєму теоретичному дослідженні та вивченні в науці правове поняття. Згідно зі здійсненим аналізом пропонуємо таке її визначення: правове регулювання інформаційного суспільства – це діяльність влади (держави) згідно зі спеціально створеним чинним національним законодавством та загальноприйнятими нормами міжнародного права у сфері регулювання відносин розбудови, стимулювання, організації, функціонування, розвитку та виховання інформаційного суспільства, спрямованої на втілення прав, свобод, обов’язків і можливості розвиватися кожній людині, використовувати інформацію та знання, реалізовувати свій інтелект та потенціал для задоволення власних потреб і потреб суспільства в умовах інформаційно-технологічної революції та надбань цивілізації.

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Міжнародно-універсальна модель правового регулювання інформаційного суспільства

Розвиток інформаційного суспільства по всьому світові здійснювався неодноразово й від'ємно за територіями (а в окремих регіонах і взагалі відсутнє на теперішній час або перебуває в процесі свого становлення!), і впровадження правових засад регулювання такого суспільства теж відбувалося за різних обставин та цілей ведення державної політики, а також темпів розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та відповідно до них суспільних потреб.

У зв'язку із цим, правове регулювання інформаційного суспільства не є цілком загальним у процесі свого становлення, і тому слід виокремити моделі його розвитку та функціонування, основною ознакою класифікації яких є підтримка ідеї переходу від індустріального до інформаційного суспільства державою та створення нею необхідного правового підґрунтя. Такі особливості формування інформаційного суспільства, як географія, час розвитку та активність використання інформаційно-комунікаційних технологій; історичні передумови та національна самобутність населення; роль інформаційних технологій у повсякденному житті суспільства; зацікавленість та інтерес вивчення становлення й функціонування інформаційного суспільства науковцями також було враховано під час аналізу моделювання.

Отже, на нашу думку, слід розрізняти такі моделі правового регулювання інформаційного суспільства:

міжнародно-універсальна модель правового регулювання інформаційного суспільства (здійснення політики та прийняття основних правових принципів, норм такими міжнародними впливовими організаціями як ООН, ЮНЕСКО, Інтерполом та ін.);

міжнародно-регіональна модель правового регулювання інформаційного суспільства (складається з Азійської моделі, Англо-американської моделі та Європейської моделі, де правові стандарти становлення та регулювання інформаційного суспільства останньої прийняті Європейським Союзом, Радою Європи);

національна модель правового регулювання інформаційного суспільства представляється окремо кожною державою та визначається згідно зі своєю національною політикою у сфері регулювання та розбудови інформаційного суспільства (Австралійська, Білоруська, Китайська, Німецька, Російська, Сінгапурська, Українська, Французька, Швейцарська, Японська, та ін.).

Пропонуємо графічну схему моделювання правового інформаційного суспільства:

МОДЕЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА		
Міжнародно- універсальна модель правового регулювання інформаційного суспільства	Міжнародно- регіональна модель правового регулювання інформаційного суспільства	Національна модель правового регулювання інформаційного суспільства

Міжнародно-правові принципи та норми регулювання, програми та проекти функціонування інформаційного суспільства, прийняті міжнародними організаціями	Регіональні нормативно-правові стандарти розбудови та впровадження у сфері правового регулювання інформаційно-технологічної сфери окремими регіонами, регіональними організаціями	Національне законодавство та концептуальні засади розвитку правового регулювання інформаційного суспільства, впроваджені урядами окремих країн
--	---	--

Виокремлення міжнародно-універсальної моделі правового регулювання інформаційного суспільства зовсім не означає, що така модель є стовідсотково правильною чи загально-універсальною для розбудови державної політики у сфері регулювання інформаційних відносин для кожної держави; що її концепція стане в нагоді будь-якій країні, яка обрала шлях переходу від індустріального суспільства до інформаційного. Ні. Основна суть цієї моделі полягає у тому, що вона базується на правових принципах та нормах, прийнятими міжнародними організаціями у сфері регулювання надбань інформаційно-технологічної революції та їх широкого використання окремою особою, суспільством.

Основні впливові міжнародні організації, що значною мірою впливають на регулювання інформаційного суспільства, є ООН, ЮНЕСКО, Інтерпол та ін. Правовий пласт нормативних документів, прийнятих вище названими організаціями і становить той основний базис інформаційної політики, завдяки якому виокремлюємо цю модель.

Дуже влучно Є.А. Макаренко пише, що «... у більшості розвинених країн за участі політичних лідерів, прогресивних урядів та фінансової підтримки транснаціональних корпорацій реалізуються Програми

становлення інформаційного суспільства; концепції переходу до інформаційної доби, плани участі у трансформації суспільних інститутів, прийняті міжнародними організаціями ООН/ЮНЕСКО, Світовим банком, Світовою Організацією Торгівлі, Організацією економічного співробітництва і розвитку. В основу Концепцій покладено визначення стратегії інформаційного суспільства, основних положень, умов і пріоритетів міжнародної, регіональної та національної інформаційної політики, формуються політичні, правові, соціально-економічні, культурні та технологічні передумови переходу до інформаційного суспільства, обґрунтовуються специфіка і мета глобальних трансформацій» [121, 42]. Отже, у залежності від того, які ініціативи та цілі розвитку інформаційного суспільства покладено в основу стратегій розвитку держави у цілому, і визначаються моделі правового регулювання інформаційного суспільства.

Вважаємо за необхідне обов'язково вказати на значення та вплив міжнародного співробітництва на організацію суспільного життя та інформаційної сфери. Оскільки розвиток інформаційних, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій набуває глобального характеру, інформаційний простір, його поширення та регулювання уже давно не тільки вимірюється державними кордонами, але й мають вплив ззовні. Відсутність конкретних територій та меж функціонування інформаційних технологій надає інформаційній сфері чимало переваг на користь можливих варіантів ефективного механізму регулювання та контролю за виконанням покладених зобов'язань.

Так, Організація Об'єднаних Націй, наприклад, чи ЮНЕСКО, Інтерпол та ін. також займаються питаннями та розв'язанням проблем правового врегулювання інформаційного суспільства, приймаючи численну кількість концептуальних міжнародних нормативних документів. Саме тому можна так впевнено говорити про модель правового регулювання інформаційного суспільстві на міжнародному рівні – врегулювання міжнародними

організаціями. Це зовсім нова, але не менш важлива, модель, яка надасть можливість проаналізувати значення та вплив міжнародних та міжурядових організацій на формування правових засад регулювання інформаційного суспільства у цілому.

Розглянемо деякі з кроків, яких було зроблено міжнародними організаціями назустріч створенню ефективного та впливового механізму регулювання інформаційного суспільства.

У липні 2000 р. в Окінаві країни «великої вісімки» прийняли Хартію глобального інформаційного суспільства, в якій також встановлюються основні принципи входження держав у це суспільство. «Вісімка» проголосила основні положення, які країни будуть застосовувати при здійсненні політики з формування, розвитку та правового регулювання інформаційного суспільства: використання можливостей цифрових технологій; подолання електронно-цифрового розриву; подальший розвиток у створенні рамок умов для розвитку ІТ; створення політичного, нормативного та мережевого забезпечення; зміцнення людського потенціалу; заохочення глобальної е-торгівлі у Мережі [88, 39].

На міжнародному рівні правове регулювання інформаційного суспільства на теперішній час містить ряд основних принципів «Інформаційного суспільства для всіх», яких закріпила Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті», прийнята у 2003 р. ООН та «План дій», що стали насправді своєрідною Конституцією інформаційного суспільства. Згідно із цими документами і здійснюється правове регулювання інформаційного суспільства, а саме: важлива роль органів державного урядування й усіх зацікавлених сторін у сприянні застосуванню ІКТ з метою розвитку; інформаційна і комунікаційна інфраструктура – необхідний фундамент відкритого для всіх інформаційного суспільства; доступ до інформації та знань; нарощування потенціалу; зміцнення довіри та безпеки при

використанні ІКТ; створення сприятливого середовища на національному та міжнародному рівнях; додатки на базі ІКТ: переваги в усіх аспектах життя; культурна розмаїтість і культурна самобутність, мовна розмаїтість і місцевий контент; свобода засобів масової інформації; етичні аспекти інформаційного суспільства; міжнародне та регіональне співробітництво [88, 40].

Головним і дуже важливим принципом є широке впровадження технологій, Інтернету і відповідне культивування у населення навичок, необхідних для існування інформаційного суспільства та створення умов, сприятливих для розвитку електронної комерції та інформаційних послуг. Залучитися або бути залученим до інформаційного суспільства залежить як від «створення усіх необхідних закликів» державою, так і від самого бажання кожного. Пасивна чи активна форма, по суті, не визначають якість того статусу, в якому перебуває особа у суспільстві – якість визначає бажання бути готовим та спроможним до інформаційного залучення.

Важливою подією у формуванні інформаційного суспільства на міжнародному рівні в історії людства стало проведення I стадії Всесвітнього Самміту з питань Інформаційного Суспільства (WSIS), на якому було розглянуто питання побудови глобального інформаційного суспільства уперше у 2003 р. На цьому міжнародному форумі лідери 161 держави світу підписали два стратегічних документи: «Декларацію принципів» та «План дій», які визначають напрямки подальшого розвитку інформаційного суспільства на всіх рівнях. Це було обумовлено тим, що постала глобальна проблема «цифрового розподілу», яка стала фактично головною причиною виникнення нових соціально-політичних розмежувань, поділу держав світу та громадян на «інформаційно бідних» та «інформаційно багатих», що значною мірою визначає міжнародний імідж, соціально-економічний розвиток, розвиток демократичних процесів та громадянського суспільства, інвестиційну привабливість [86].

Проблемі розвитку інформаційного суспільства дедалі більше уваги почали приділяти ООН загалом і такий її специфічний підрозділ, як ЮНЕСКО. Питання аналізу інформаційних процесів у світі, а також наслідки їхнього впливу на національні культури поступово почали значною мірою хвилювати, а тому згодом набули характеру одного з головного напрямку діяльності ЮНЕСКО. На їхньому порядку денному гостро постало питання про модель нового міжнародного інформаційного простору.

Одним із перших концептуальних документів, що визначав стратегію побудови інформаційного суспільства, є прийнятий на 29 сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО в 1996 р. документ під назвою «Інформаційне суспільство для всіх». Згідно з ним магістральним напрямом міжнародного співробітництва є побудова глобального інформаційного суспільства за особливої ролі ЮНЕСКО. У цьому документі задекларовано, що забезпечення кожній людині міжнародного співтовариства широкого та вільного доступу до інформаційних ресурсів є необхідним для рівноправної участі у житті нової суспільної формації, а також що інформація і знання мають важливе значення для подолання інформаційної нерівності та є глобальним суспільним надбанням як запорука глобальної демократії [266, 109].

Стратегія ЮНЕСКО щодо інформаційного суспільства визначена на теперішній час в таких документах: «ЮНЕСКО і інформаційне суспільство для всіх»; оновлений мандат «Загальної програми з інформації» (грудень 1996 р.); «Виконання рішення 150/EX/3.5.1 з проблем, що виникають у зв'язку з інформаційними магістралями: роль ЮНЕСКО»; Резолюція ЮНЕСКО 29 с/36; Основна програма IV: «На шляху до комунікаційного та інформаційного суспільства для всіх» (1999 р.). В останньому випадку ЮНЕСКО має конкретний мандат ООН у галузі розвитку комунікації і виконує Основну програму IV «На шляху до комунікаційного та

інформаційного суспільства для всіх» (1999 р.), яка оновлюється кожні два роки.

Визначальним також стали концептуальні засади та програми розбудови нового інформаційного середовища напрацювання світового саміту «великої вісімки» 2000 р. (Окінава, де й було прийнято Окінавську хартію, яка стосувалася формування і розвитку політики становлення інформаційного суспільства, а саме: використання можливостей цифрових технологій; подолання електронно-цифрового розриву; сприяння загальній участі країнами, що досягли успіху у використанні ІТ; подальший розвиток створення умов для розвитку ІТ в аспекті двосторонньої та багатосторонньої співпраці); світового саміту, що відбувся у Женеві (Швейцарія, грудень 2003 р.); конференцій ЮНЕСКО, що відбулися у Майнці (Німеччина, 2003 р.) та Парижі (Франція, 2003р.), саміту з проблем розбудови інформаційного суспільства та суспільства, що ґрунтується на знаннях (Туніс, 2005 р.).

Перед цим Генеральною Асамблеєю ООН були також прийнято декілька резолюцій, які значною мірою доповнили існуючий правовий базис регулювання інформаційного суспільства. На 56-й сесії було затверджено Резолюцію, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 56/183 «Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства» 21 грудня 2001 р. Основними положеннями, яких закріплювала ця резолюція, стали: рекомендації проведення таких зустрічей з метою обговорення розвитку інформаційного суспільства в два етапи, перший з яких має відбувся 10 – 12 грудня в Женеві, а другий – у 2005 р. у Тунісі; відповідальними за підготовку таких зустрічей та порядку денного затвердили міжурядовий підготовчий комітет відкритого складу, який також має займатися підготовкою варіантів декларацій та планів дій і приймати рішення стосовно процедур участі інших заінтересованих країн у роботі Зустрічі на вищому рівні; ведучу управлінську роль у рамках виконавчого секретаріату тепер мав виконувати Міжнародний

союз електрозв'язку; уряди країн зобов'язані брати активну участь у процесі підготовки до Зустрічі на вищому рівні та забезпечувати якомога вищий рівень свого представництва в ній; залучення Цільової групи з інформаційно-комунікаційних технологій до проведення таких зустрічей; було запропоновано міжнародним організаціям, Генеральному секретареві Міжнародного союзу електрозв'язку вносити добровільні фінансові внески у спеціальний цільовий фонд розвитку інформації та інформаційного суспільства [206].

Ще одну, не менш важливу за своїм значенням, Резолюцію «Питання відносно інформації», прийнято Генеральною Асамблеєю ООН на 59 сесії 10 грудня 2004 р. № 59/126. Основні її положення стосуються ролі інформації у повсякденному житті людства і говориться про те, що на теперішній час інформація перебуває на службі у людства. Політика та діяльність Організації Об'єднаних Націй у сфері суспільної інформації залишається незмінною і покликана усіляко забезпечувати та укріпляти її роль за допомогою спеціально створених Комітетів з інформації, Департаменту суспільної інформації, та Генерального секретаря ООН. Така резолюція стала відповідним логічним кроком у подоланні розриву у використанні інформаційних та комунікаційних технологій між розвиненими та такими, що розвиваються країнами для того, щоб скоротити відставання між державами, які не отримують ніяких переваг від використання надбання інформаційно-технологічної революції. Приймаючи цю резолюцію, ООН мала на меті усунути існуючу незбалансованість, характерну для глобальної інформаційно-технологічної сфери для того, щоб зробити її більш справедливою, загальнодоступною та ефективною. Департаменту суспільної інформації було доручено приділяти якомога більше уваги таким основним проблемам, як: викорінення злиднів у суспільстві, запобігання конфліктів, сталий розвиток, права та свободи людини у сфері використання надбань інформаційно-комунікаційних технологій, ВІЛ, боротьба з тероризмом в усіх

його формах та проявах. Загальна діяльність Департаменту суспільної інформації стосується розробки стратегій в сфері комунікації; він забезпечує рівність усіх офіційних мов ООН; усуває розриви між державами у розвиткові та використанні цифрових технологій; щорічно розробляє програмні пріоритети, ініціативи, проекти, яких спрямовано на регулювання бюджету, функціонування Інформаційних центрів ООН, Стратегічних комунікаційних служб, Інформаційно-пропагандистських кампаній. Особливо важливо оцінюється роль Департаменту у миротворчих операціях, а також в активізації діалогу між цивілізаціями та укріпленню культури світу з метою забезпечення більшого взаєморозуміння між державами [208].

А 27 березня 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, в якій проголосила 17 травня Міжнародним днем інформаційного суспільства, чим надала своїм рішенням ще більшої важливості та необхідності як святкувати, так і поважати нову епоху життя – епоху знань.

Для побудови глобального інформаційного суспільства необхідно подолати ряд проблем: інформаційно-технологічний дисбаланс та інформаційну ізоляцію окремих регіонів і країн; негативний вплив комунікаційних та інформаційних технологій; незабезпеченість інформаційних прав та свобод людини (громадянина), включаючи право на доступ до інформації і конфіденційність тощо.

Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» [216] 2000 року є політичною декларацією інформаційного суспільства, як орієнтовано на людину, на розвиток її потенціалу, ресурсів, навичок і знань. У Програмі визначаються шляхи подолання розриву між «інформаційно бідними» та «інформаційно багатими» країнами, закріплено гарантований вільний доступ кожному громадянину планети до скарбів світової культури, інформації, знань. У травні того ж року на сайті Програми «Інформація для всіх» було опубліковано документ «Керівництво з інформаційної грамотності для освіти протягом усього життя» - це стандарти, розроблені національними

асоціаціями IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) під егідою ЮНЕСКО у 2006 р [253]. Укладачі «Керівництва» звертають увагу користувачів інформації на те, що документ можна адаптувати до реальних умов організації чи регіону.

Рік потому, у червні 2007 р., у німецькому місті Кронберг, експерти країн-членів ЮНЕСКО уже обговорювали перспективи освіти на найближчі 25 років, визначивши стратегічні напрямки удосконалювання процесів надбання та передачі інформації, знань, і дійшли висновку щодо того, що відбудуться зміни у концепції «стандартів знання». Знижуватиметься значущість надбання фактографічних знань, тоді як пріоритетами стануть: вміння розбиратися у складних системах, творчо використовувати потрібну інформацію, здатність навчатися. У нових умовах значення викладачів як інструкторів буде зменшуватися, тоді як зросте їх значення як методистів, консультантів та наставників, з'явиться необхідність безперервного професійного розвитку викладачів, високого рівня їх інформаційної грамотності. Студенти будуть відігравати більш помітну роль в процесах надбання та передачі знань; зросте потреба у вільно поширюваних програмних продуктах з відкритим кодом доступу [142]. Цей документ отримав назву «Кронгберська декларація про майбутнє процесів надбання та передачі знань» [109].

Як зазначає Ю.В. Максименко, ЮНЕСКО у сфері побудови інформаційного суспільства формує міжнародну інформаційну політику, сприяє вільному обмінові ідеями, забезпечує формування глобальної інформаційної інфраструктури та міжкультурної комунікації [124].

О. Гриценко також вказує на важливість діяльності міжнародних організацій у справі розробки й реалізації стратегій інформаційного розвитку і до числа найцікавіших джерел відносить он-лайн матеріали Організації економічної співпраці та розвитку, Всесвітнього союзу зв'язку, а також державних та інших інституцій, відповідальних за створення «інформаційної

магістралі» у США, Канаді, Великій Британії, Німеччині, Франції, Австралії, Японії та інших країнах [42].

Актуальність діяльності Інтерполу у розв'язанні багатьох проблем в інформаційній сфері та його значення у регулюванні інформаційного суспільства також є очевидним. Інтерпол збирає і систематизує кримінально-розшукову та іншу криміналістичну інформацію, бере участь у міжнародному розшукові; постачає інформацією національні поліцейські служби. Основними завданнями діяльності є: боротьба зі злочинами проти особи і власності; боротьба з організованою злочинністю і тероризмом; боротьба з незаконною торгівлею зброєю, наркотиками, дорогоцінними металами і камінням; боротьба з торгівлею людьми, проституцією; боротьба зі злочинами сексуального та іншого характеру стосовно неповнолітніх; боротьба із шахрайством і фальшуванням грошей; боротьба зі злочинами у сфері економіки та кредитно-фінансовій сфері.

Оскільки, основною метою створення та функціонування Інтерполу є забезпечення безпеки та правопорядку в цивілізованому світі на міжнародному рівні, то використання у своїй діяльності інформації та надбань інформаційно-технологічної революції є очевидним. Інтерпол не тільки сприяє розвитку утвердження правових засад регулювання інформаційного суспільства. Його повноцінне функціонування стовідсотково залежить від охоплення інформацією. Із цією метою Генеральний Секретаріат Інтерполу оснащений сучасними комунікаціями, які дозволяють Національним центральним бюро в усьому світі зв'язуватися один з одним за допомогою системи електронної пошти. При використанні цього обладнання можна увійти в бази даних, що містять інформацію про перебування у міжнародному розшукові злочинців, викрадених автомобілів і художніх робіт. Час відповіді коливається від декількох хвилин до секунд, тобто оперативні співробітники можуть майже негайно отримати відповідь на запит по базах даних кримінальної інформації. При ідентифікації особи

підозрюваного система може також використовуватися для передачі фотографій та відбитків пальців. Інформація про міжнародні злочини і дані про злочинців, які передаються через мережу телекомунікації, зберігаються у численних базах даних, зосереджених у штаб-квартирі Інтерполу (м. Ліон, Франція). Бази даних, які належать до інформаційної системи Інтерполу, є глобальним сховищем існуючої кримінальної інформації. Усі дані, що надходять, автоматично піддаються перехресним перевіркам з уже наявною інформацією для виявлення збігів і встановлення раніше невідомих зв'язків. Таким чином, існуючі бази даних необхідно постійно покращувати та удосконалювати сучасними комунікаціями для ефективного реагування на скоєні міжнародні злочини та швидкого розкриття кримінальної справи.

Як видно, Інтерпол – це одна з найбільших міжнародних організацій, яка не тільки використовує у своїй діяльності надбання інформаційно-технологічної революції, але є повноцінним учасником регулювання інформаційного суспільства.

Отже, можна впевнено говорити, що на теперішній час класифікувати моделі правового регулювання інформаційного суспільства на західну і східну, як це часто зустрічається в науковій літературі, включаючи в себе конкретні регіони, є застарілим науковим баченням. Вважаємо задоцільне заявити про ще одну модель – міжнародно-універсальну модель правового регулювання інформаційного суспільства, яка базується на правових основах міжнародних організацій. І головною особливістю такого регулювання є його неминучість та обов'язкове виконання, так само, як і неминучим перехід від індустріального до інформаційного суспільства, а згодом – і до інтелектуального.

2.2. Міжнародно-регіональна модель правового регулювання інформаційного суспільства

Міжнародно-регіональну модель правового регулювання представляють Англо-американська модель, модель континентальної Європи та Азійська модель.

Ця класифікація моделювання правового регулювання інформаційного суспільства є новою, і на противагу класифікації, яка наводиться у науковій праці «Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства» В.М. Скалацьким, який виокремлює дві моделі: західну та східну. Західною моделлю називає шлях, яким ідуть індустріально розвинені країни. Однак, дещо конкретизуючи її, виокремлює американсько-англійську (англо-саксонську) і модель континентальної Європи. В рамках європейської моделі українські дослідники (Є. Макаренко, А. Колодюк) називають західноєвропейську, скандинавську, центральноєвропейську, східноєвропейську стратегії [228, 65-66].

Окрім західної, вчений виокремлює азійську модель інформаційного суспільства, в основі якої лежить альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних цінностей та орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями. У рамках азійської моделі виокремлюють японську, індійську та младозійську [228, 67].

Цей наведений формат класифікацій призводить до таких міркувань: чи один і той самий фактор/принцип використовувався вченими при дослідженні й розподілі згадуваних моделей? Чому як під східною, так і під азійською моделями функціонування інформаційного суспільства розуміють японську систему розбудови інформаційної політики? Як співвідносяться між собою західна (англо-американська) та європейські моделі правового

регулювання інформаційної політики, коли Велико-Британія знаходиться на європейському континенті і значний проміжок часу підпадала під юрисдикцію принципів та цінностей Європейського Союзу? Як визначити, та до якої моделі віднести країни, які взагалі знаходяться тільки на шляху свого розвитку інформаційного суспільства та його правового регулювання (наприклад, Україна), і яким чином територіально підвладні (Латинська Америка, Бразилія, Куба, Мексика) іншим таким інформаційно розвиненим гігантам, як США? І, яка з існуючих моделей правового регулювання може бути необхідним гарантом та прикладом, враховуючи успішні результати ведення інформаційної політики США та Японією? Яке матимуть значення дослідження та вивчення формування інформаційного суспільства та прогнози його переходу від індустріального?

Отже, перейдемо до розгляду існуючих основних моделей становлення та розвитку інформаційного суспільства та його правового регулювання. Англо-американська модель (вона ж американсько-англійська модель або англо-саксонська: в літературі зустрічаються і такі назви). Одразу ж слід відзначити, що мається на увазі концепція, основна модель якої полягає у розвитку соціально-економічних відносин, де приватний сектор превалює над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Країни, що представляють цю модель – Велика Британія та США.

С.І. Петраков також вважає, що англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку. І американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери досить відчутний у глобальних процесах, міжнародній політиці та світовій економіці. Для підтримання своїх глобальних інтересів, говорить американський соціолог В. Дайзард, США мають потребу у розгалуженій світовій системі комунікацій. Зростає економічне значення експорту продукції комунікації і сервісу [177, 66]. Те, що робить Америку унікальною

у теперішній час, це те, що конфронтація з новим є частиною щоденного американського експерименту, зазначав З. Бжезинський [269].

Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних зв'язків у суспільстві. Проблема розвитку універсальних послуг має важливе значення в США та Великій Британії, вона вирішується за допомогою стратегії поліпшення якості інформаційних послуг, соціальної орієнтації суспільства. Специфічною рисою цієї моделі є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення [177].

Погляд Конгресу США на стратегію національної інформаційної політики викладено у доповіді Ф. Вайнгартена «Удосконалення федеральної інформаційної політики: погляд Конгресу» (1996 р.), де зазначається, що Сполучені Штати Америки сприймають інформаційні проблеми як політичні фактори для прийняття рішень, невіддільні від глобальних проблем американського суспільства. Інформація є одним із основних ресурсів держави, а системи, що лежать в основі її створення, обробки і поширення, сприяють прогресивному розвитку і становлять основні соціальні інфраструктури суспільства. Інформаційна індустрія трактується як головний стратегічний чинник конкуренції та провідний сектор національної економіки [256, 40-41].

Пріоритетами регулювання інформаційної сфери в США є такі положення: підтримка досліджень і розробок у галузі інформації та комунікації; вплив на їхнє спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обмінові технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках; побудова та удосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети; збереження

порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями: конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин); недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі; створення урядової політики в галузі інформації і комунікації [256, 44].

Так, ще в 1993 р. Уряд США заслухав доповідь про плани розвитку національної інформаційної інфраструктури, після чого було створено робочу групу з інформаційної інфраструктури. Відповідно до цієї доповіді в США було затверджено будівництво інформаційної супермагістралі як технічного засобу, що дозволяє кожному знайти потрібну інформацію. Під інформаційною супермагістраллю розумілася сукупність усіх технологій, пов'язаних з інформацією: телебачення; комп'ютерні мережі; супутникове мовлення; технології on-line. Пізніше, у лютому 1996 р. у США видано Закон про телекомунікації, що регулює інформаційні відносини. Але, Адміністрація США розглядає питання про захист персональних даних як має критичне значення і вважає, що приватні зусилля підприємців і споживачів краще втручання влади [93].

Прийняті в 1996 р. дві основні правові норми («Telecommunications Act of 1996» як доповнення до Федерального закону «Communications Act of 1934» у вигляді нового параграфа 230 «Охорона особистого блокування та захисту від образливих матеріалів») стосувалися змісту інформаційних ресурсів в Інтернеті. Перша норма визначає, що ні провайдер, ні користувач інтерактивної комп'ютерної послуги не несуть відповідальності за зміст інформації, що публікується іншим провайдером. Друга норма знімає з провайдера відповідальність за дії з обмеження доступу до інформації, яку

він розцінює як образливу, брехливу, яка пропагує насильство, тощо, а також за дії з поширення засобів, призначених для здійснення цих дій. Незважаючи на те, що подібні підходи були дуже ліберальними, суспільна реакція виявилася неоднозначною і ці норми спочатку були розцінені як втручання в «суверенітет» користувачів Інтернету [93].

Ефективним акцентом у становленні правових засад розвитку інформаційного суспільства є регулювання політики безпеки в США. Адміністрація працює спільно з конгресом над розробкою законодавства, яке сприятиме розвиткові криптографічних інфраструктур, які забезпечуватимуть ідентифікацію, цілісність і конфіденційність. У сфері телекомунікаційних інфраструктур та інформаційних технологій адміністрація США формулює кілька принципів, які мають бути основою національних політик: підтримка приватних інвестицій шляхом приватизації підконтрольних державі телекомунікаційних компаній; розвиток і підтримка конкуренції за допомогою забезпечення конкурентних умов на монопольних ринках телефонних мереж, забезпечення прийнятних тарифів при міжмережєвих підключеннях, відкриття ринків для іноземних інвестицій та забезпечення антитрестових заходів; гарантування відкритого доступу до мереж на недискримінаційній основі; впровадження на основі незалежної регуляції проконкурентного управління, яке крокує в ногу з розвитком технологій [93].

Щодо політики США у питанні інформаційного вмісту Інтернету, то тут також є свої підвладні структури, які займаються блокуванням інформації, що містить образливі висловлювання, пропаганду насильства, антиурядову агітацію, порнографію та інші форми «шкідливого» змісту та вмісту в Інтернеті. Існує також і квотування іноземної інформації. Адміністрація США налагоджує діалог з іншими державами щодо того, як, зберігаючи культурну і мовну відмінність, забезпечити різноманіття змісту без обмежувальних заходів. Цікавою позицією здається і ставлення США до

реклами в Інтернеті. У США немає тієї регуляції, якої прийнято у багатьох країнах (обмеження щодо умови, частоти показу, тривалості тощо). На думку адміністрації, підхід за принципом «країна походження» повинен бути підставою для контролю над рекламою в Інтернеті і прибрати перешкоди, що створюються національними законодавствами як торговельні бар'єри [93].

Але, основна концепція регулювання інформаційного суспільства в США – це розширення та удосконалення інформаційного простору, посилення впливу в таких регіонах, як Латинська Америка, Центральна і Східна Європа, країни Арабського світу та Азійсько-Тихоокеанського регіону. США запропонували доктрину «інформаційної парасольки» міжнародного співробітництва із широким колом країн у різних регіонах світу, суть якої полягає у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США у політичній системі міжнародних відносин [256, 45]. Таким чином, США, з одного боку, є активним учасником формування інформаційного суспільства і намагаються надати доступ кожному бажаючому до надбання інформаційно-технологічної революції, з іншого, – усестороннє залучення та свобода користування інформаційними технологіями зумовлюється контролем та впливом на функціонування життя суспільства з боку уряду.

Роль такої держави в регулюванні інформаційного суспільства як Велика Британія обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері; стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках [36, 29].

Велика Британія – це мабуть чи не одна єдина держава, політика якої історично зазнала значного впливу з боку США, що найбільш помітним було на початковому етапі розвитку інформаційного суспільства. Це можна

пояснити як значними успіхами цієї країни у сфері розвитку інформаційного суспільства, так і особливими відносинами Великої Британії із США. Цей вплив – своєрідний еталон моделі для наслідування. Політики Великої Британії чимало позитивного запозичили з політичної стратегії США, оскільки мали потребу в отриманні передового досвіду у цій сфері. Крім того, економіка обох країн, особливо на початковому етапі розвитку, мала чимало спільного. Впровадження інформаційної політики Великої Британії щодо розвитку інформаційного суспільства здійснюється через уряд держави, який виробляє, озвучує та впроваджує інформаційну політику через міністерські та неміністерські департаменти і незалежні виконавчі агентства. Пріоритетними напрямками політики Великої Британії щодо розвитку інформаційного суспільства є впровадження і розвиток електронного врядування, електронного бізнесу, електронної комерції, інформатизація системи освіти, побуту і дозвілля, розвиток традиційних та електронних засобів масової інформації тощо. Практична реалізація указаних напрямів значною мірою базується на використанні мережі Інтернет як найбільш сучасного й ефективного засобу комунікації.

Значних успіхів досягла Велика Британія, коли почала послідовно проводити політику надання інформації та послуг громадянам з боку держави через Інтернет. Так, державна інформаційна служба країни забезпечує доступ до більш як 300 державних організацій, як стверджує О.М. Кісілевич-Чорнойван [88, 40].

Не можна не помітити того факту, що і на політику Великої Британії впливало її членство в Європейському Союзі. Велика Британія проводила інформаційну політику щодо розвитку інформаційного суспільства, координуючи більшість своїх дій із загальною стратегією ЄС, намагаючись не допустити дисгармонії всередині Європи, яка могла б зашкодити її власним інтересам. Країна разом з іншими державами-членами ЄС удосконалює інформаційно-комунікаційні мережі, розробляє та втілює

спільні стандарти, законодавство, намагається протистояти американському впливові на свій інформаційний простір тощо.

Політичний курс уряду Великої Британії у галузі інформаційної політики задекларовано у національній програмі «The Government's Policy for the Information Age», якою передбачається всебічний розвиток електронної комерції для забезпечення економічного зростання; розвиток телекомунікаційного ринку країни; впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Ініціативний проект створення інформаційного суспільства «The UK on-line: Information Society Initiative» має на меті підтримку малого та середнього підприємництва шляхом інтеграції в мережу електронної комерції. Уряд Великої Британії за допомогою веб-сайту «Information Society Initiative» здійснює аналітичні моніторинги інформаційного сектора європейської економіки, процесів конвергенції засобів комунікації, соціальних аспектів становлення інформаційного суспільства. Характерною рисою інформаційної політики Великої Британії є створення регіональних мереж і супермагістралей для оптимізації та підвищення ефективності міжрегіонального і міжнародного науково-технічного співробітництва. Так, впроваджуються інноваційні технологічні проекти, які передбачають використання нових технологій, розширення доступу до інформаційних ресурсів у різних мережевих системах, підвищення ефективності наукових досліджень, наукового обміну та співробітництва на міжнародному, регіональному та національному рівнях [119].

Досліджуючи американську та англійську моделі становлення та регулювання інформаційного суспільства як споріднені, ми виявили, що крім спільних особливостей є й такі, що відрізняють одна від одної. По-перше, це відсутність бажання Великої Британії усіляко завоювати інформаційний простір близько розташованих територій та за допомогою інформаційних технологій здійснювати державний вплив з підміною цінностей на

суспільство Великої Британії та країн-членів Європейського Союзу. По-друге, історичні державні зв'язки між США та Англією, а також поглинання інформаційно-технологічною революцією одночасно їхніх територій не зобов'язує їх на однакові правові стандарти правового регулювання інформаційного суспільства, а навпаки, дозволяє незалежно та, відповідно до потреб кожної держави та її народу, приймати чинне законодавство. Так, окрім деяких спільних принципів у концепції розбудови інформаційного суспільства США та Великої Британії, не можна забувати, що остання знаходиться частково і під юрисдикцією норм, прийнятих Європейським Союзом, а отже, розділяє основні принципи та засади розбудови правового регулювання інформаційного суспільства з країнами-членами ЄС, що відносить її все ж таки до європейської моделі правового регулювання. А щодо США, то наявність розташованої на їх території чи не найбільшої інформаційно-технологічної долини, яка розробляє програми та технології останніх світових зразків і якими користується чи не весь світ, за винятком деяких країн Азії, говорить про всебічний вплив цієї країни на як на політичній, так і на економічній карті світу. І, як правило, такий вплив лише здається нам інформаційно розвинутим чудом загального бажання доторкнутися та наблизитися якомога швидше до таких зразків, але, на жаль, має завуальовані мотиви поглинання незалежної інформаційної сфери інших країн, про що вже писав і З. Бжезинський та ін.

Отже, висновок такий: англо-американська модель як єдина має право на існування в науковій літературі, так само як і американська та англійська окремо одна від одної (яку відносимо до європейської), за таких умов: за умови їхньої класифікації за ознаками історієтворення та часових рамок інформаційно-технологічної революції говоримо про англо-американську модель; за ознаками правового регулювання – відносимо її до європейської моделі становлення інформаційного суспільства, оскільки Велика Британія

все ж таки є взірцем проєвропейських цінностей та демократичних уявлень про розвиток сучасного покоління інформаційної сфери.

Європейська модель відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям «об'єднаної Європи», пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу. Характерними рисами європейської моделі є варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної (інтелектуальної) економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку [120, 25].

Правове регулювання інформаційного суспільства в європейському контексті означає створення правового підґрунтя інформаційної політики та міцного міжнародного співробітництва, проголошення якого вважається з 1994 року, коли було представлено доповідь «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (в науковій літературі відома як доповідь М. Бангеманна). Основна ідея – це економічна і соціальна інтеграція європейських країн через втілення проєктів та програм он-лайн урядів, електронної комерції, дистанційної освіти, електронної медицини, електронних програм захисту навколишнього середовища, культури, інформаційних послуг тощо.

Основні документи, в яких викладено ідею розвитку інформаційного простору та ролі держави у процесі переходу до інформаційного суспільства, такі: Резолюція Європейського Союзу «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття», в якій підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (особливо над супермагістралями) з урахуванням переваг приватного сектора [295]; Директива Європейського Союзу «Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві»; Рекомендації

«Інформаційна магістраль для глобального суспільства» (Brussels, 1996) [120]; Програма «Europe i-2020».

С.І. Петраков вважає, що основне у політиці Європейського Союзу – це пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та вільним розвитком ринку, динамічне поєднання урядових і ринкових сил з урахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід є тим більше виправданим, оскільки ключовим елементом програми європейської інтеграції є поняття «соціальна Європа», тому що такими є самоідентифікація і самовизначення цього регіону. Саме у цій площині полягають основні відмінності між англосаксонською та європейською моделями регулювання [177].

Політика країн Європейського Союзу в інформаційній сфері базується на таких принципах [120, 43]: сприяння розширенню суспільного доступу до передових інформаційно-комунікаційних технологій шляхом створення локальних центрів доступу до них у бібліотеках, школах тощо; розширення деяких соціальних послуг, що надаються в електронній формі, та підвищення рівня їх доступності; запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державну систему освіти та перепідготовки кадрів і допомога з боку держави в адаптації до нових можливостей; проведення досліджень у сфері соціальних наслідків, викликаних поширенням інформаційно-комунікаційних технологій, та у сфері можливостей адаптації усіх категорій громадян до нових умов життя; виконання просвітницько-демонстраційних функцій і підвищення рівня ознайомлення суспільства з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій, що запроваджуються; при цьому державні органи влади повинні бути лідерами з використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй щоденній діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку усього суспільства; крім того, роль лідерів повинна сприяти накопиченню критичної маси активних споживачів всередині державної адміністрації і всього державного сектора, а також і за

його межами; сприяння процесові стандартизації технічних систем з метою забезпечення сумісності різноманітних мереж, а також мережаних послуг, що надаються; контроль за розробкою відповідного законодавства та дотриманням юридичних гарантій.

Справедливо хочеться зазначити, що європейська модель становлення інформаційного суспільства є однією з тих, чий підходи до правового регулювання такого суспільства характеризуються не тільки швидкими темпами розвитку практичних інформаційних потреб, але й розробкою та впровадженням спеціальних програм, спрямованих на формування та регулювання інформаційного суспільства згідно з державними потребами, про що свідчать статистичні дані, а також втілення правових норм на вирішення виникаючих проблем у зв'язку з використанням надбань інформаційно-комунікаційних технологій.

Так, починаючи з 1994 р., ЄС пріоритетним завданням вважає саме побудову інформаційного суспільства, що було проголошено у доповіді М. Бангеманна «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейського Союзу», основною ідеєю якого було створення інформаційного суспільства на основі процесу європейської інтеграції для забезпечення економічної стабільності країни Європи, нових (інформаційних) виробництв; розв'язання соціальних проблем – зайнятості населення через створення нових робочих місць; надання можливостей для вільного доступу до глобальних мереж з метою освіти, охорони здоров'я та адміністративного управління [80, 107].

У лютому 1995 р. Єврокомісія заснувала Форум інформаційного суспільства, основною метою якого є обговорення загальних проблем в економічній, соціальній, державній, освітній, культурній та технологічній сферах становлення інформаційного суспільства, а вже в 1996 р. у зв'язку з реорганізацією було створено Генеральний Директорат Європейського Союзу з інформаційного суспільства. Резолюція про запобігання поширенню

в Інтернеті інформації незаконного змісту, шкідливої для морального здоров'я суспільства в 1996 р., прийнята Єврокомісією, стала запобігливим засобом проти негативної ролі глобальної мережі Інтернет у становленні глобального та європейського інформаційного суспільства. Особливої актуальності набула проблема безпеки цієї мережі.

В 1997 р. були окреслені основні аспекти і напрями цього процесу, а з 1999 р. урядами ЄС проводиться політика створення сприятливої атмосфери впровадження нових сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, залучення до них громадян. Із цією метою в Європейському Союзі було розроблено програму «Електронна Європа», яка визначила конкретні заходи та дії щодо побудови інформаційного суспільства. Найважливішими аспектами реалізації цієї програми, як зазначила О.В. Гриценок, стали: дешевий, швидкий, безпечний Інтернет; інвестиції в людей і вміння; стимулювання використання Інтернету [43, 79].

О.О. Григор аналізує методи, за допомогою цю програму було приведено в життя: прискорене регулювання відповідного правового середовища, з урахуванням його адаптації для всіх держав-членів; підтримка нової інфраструктури і послуг в усій Європі. Особлива увага приділяється розвитку підприємств приватного сектора, розгортається програма його субсидіювання; застосування відкритого методу координації та оціночних досліджень (контрольних вимірювань). Щороку Європейська Комісія спеціально проводить контрольні вимірювання з метою внесення коригуючих змін до Плану дій і Програми «Електронна Європа» [41].

У результаті впровадження програми «Електронна Європа, 2002» було досягнуто таких результатів: збільшилися кількість користувачів і масштаби поширення мережі Інтернет; значних дій спрямовано на посилення конкурентної боротьби на ринку інформаційних послуг для зниження цін останніх, чого було успішно досягнуто; об'єднано багато університетів і науково-дослідницьких інститутів в єдину високошвидкісну мережу;

погоджено законодавчу базу у галузі телекомунікацій та електронної комерції; частково підвищено ефективність використання мережі «Інтернет»: до лютого 2002 р. 93% шкіл підключено до мережі Інтернет, більше половини європейських викладачів пройшли курс навчання щодо користування мережею Інтернет; активно тривав процес інтеграції систем електронної комерції у сферу бізнес-процесів; прийнято низку заходів щодо підвищення безпеки роботи в Інтернеті (наприклад, уведено систему електронного підпису), реалізований он-лайн доступ до урядових послуг, яких було визначено на Раді Європи такими, що мають бути постійно доступними в Інтернеті; усі країни-члени Європейського Союзу розробили детальні плани щодо застосування інформаційних технологій для більш ефективного функціонування систем національного медичного обслуговування.

В 1998 р. було започатковано П'яту рамкову програму Європейського Союзу з наукових досліджень і технологічного розвитку в межах ЄС на період 1998 – 2000 років, складовою частиною якої стала Програма «Технології інформаційного суспільства», і в якій розкривається нових підхід до регулювання інформаційного суспільства, а саме: результати наукових досліджень і розробок, здійснених у межах науково-технічних програм ЄС, повинні мати практичну значущість та цінність для звичайних громадян, впливати на їхнє повсякденне життя в таких соціальних сферах, як охорона здоров'я, навколишнє середовище, освіта і, насамперед, зайнятість [9].

У 2000 р. Європейський Союз прийняв електронну доктрину: «e-Europe: An Information Society For All» («e-Європа: інформаційне суспільство для всіх»), в основі якої документи Європейської Комісії – «Ініціатива e-Europe» та «Стратегія працевлаштування в інформаційному суспільстві». Основний акцент робиться на обов'язковому та широкому впровадженні технологій Інтернету і відповідному культивуванні в населення європейських країн навичок, необхідних для існування в інформаційному суспільстві, та

створенні умов (насамперед необхідної законодавчої бази), сприятливих для розвитку електронної комерції та інформаційних послуг. Указується також і на те, що Європа відстає від США в масштабах використання Інтернету у зв'язку з цілою низкою невирішених проблем, а саме: дорогий та повільний доступ; недостатня комп'ютерна грамотність населення; невдалі адміністративні спроби введення нових послуг [88].

Додатково було розроблено ще одну програму «Електронна Європа Плюс», завдання якої полягає в ліквідації відставання у формуванні інформаційного суспільства у країнах, які хочуть вступити до Європейського Союзу, а також узгодження зусиль і дій країн-кандидатів з вимогами ЄС у формуванні відповідних засад для становлення інформаційного суспільства [43, 79].

О.Ю. Івлєв указує на те, що згодом було сформовано й основні напрямки інформаційної політики ЄС: політика лібералізації і приватизації телекомунікацій; розвиток інформаційних послуг та мереж; розвиток технічного та соціально-інформаційного забезпечення; протидія інформаційним монополіям; створення ринку інформаційних послуг; недискримінація за інформаційною ознакою [74].

Досить важливою подією, що відбулася, є Лісабонський саміт країн ЄС, який відбувся 23 – 24 березня 2000 р., і на якому було зазначено про загрози і виклики розвитку для країн ЄС: якісний стрибок у світовій економіці; детермінована глобалізація; становлення пост індустріальної (інтелектуальної) цивілізації, які впливають на всі сфери життєдіяльності європейської спільноти та потребують радикальної трансформації європейської політики й економіки [9, 50].

У березні 2001 р. Європейська Комісія у Стокгольмі представила нову програму «Е-Європа. Вплив та пріоритети». Було прийнято Резолюцію щодо електронного уряду та створено спеціально групу координації дій. План дій «Електронна Європа 2005» було прийнято Європейською Радою 28 травня

2002 року в Севільї, основні положення якого було спрямовано на введення юридичної бази для забезпечення конкуренції між різними технологіями, використання широкосмугових інфраструктур, створення стимулів для регіонів щодо використання найновіших технологій, розвитку електронних послуг національними адміністраціями, передусім у сфері освіти й охорони здоров'я [9, 51].

Ця Програма складається з двох груп, які підтримують одна одну й утворюють закінчений цикл. Перша група дій стосується послуг, додатків і змісту, які стосуються як сфери он-лайнних послуг, так і електронного бізнесу; друга – інфраструктури широкополосних мереж і забезпечення безпеки. Обидві групи спрямовано на виконання головних цілей програми: розробка сучасних суспільних он-лайн послуг, включаючи електронний уряд (e-Government), Електронну освіту (e-Learning), електронну охорону здоров'я (e-Health); створення динамічного середовища, що забезпечує сприятливі умови для проведення електронного бізнесу (e-Business); створення засобів, що забезпечують масовий доступ в Інтернет через широкополосні мережі за конкурентоспроможними цінами, а також безпечної інформаційної інфраструктури [262].

Реалізація стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі базується на досить потужному матеріально-фінансовому забезпеченні, що, безмовно, має дуже велике значення та серйозне підґрунтя для ефективного та безперервного функціонування інформаційного суспільства у цілому. На розвиток ідей інформаційної політики ЄС в окремих сферах життєдіяльності суспільства реалізуються програми та проекти, а саме: «Розвиток технологічних досліджень», «Інформаційні технології і ринкова політика», «Європейська стратегічна програма промислового розвитку і впровадження технологій», «Он-лайн для урядів», «Глобальна інвентаризація», «Електронна комерція», «Дистанційна освіта, медицина,

культура та інформаційні послуги», на які спрямовується близько 80% річного бюджету ЄС [74].

Головна мета вищезгаданих програм – це наздогнати згаяне у ключових галузях інформаційно-технологічного розвитку, а також скоротити розрив технологічного відставання і зменшити залежність в інформаційних технологіях від США та Японії, які на теперішній час є лідерами та орієнтирами у розбудові та формуванні інформаційного суспільства у всьому світові. Тому, ще у 1983 р. було затверджено Європейську стратегічну програму розвитку інформаційних технологій (ЄСПРІТ), в якій було сформульовано базові принципи політики об'єднаної Європи у науково-технічній сфері [261].

У 2005 р. було переглянуто Лісабонську стратегію та розроблено програму у сфері інформації під назвою «i2010», яка містила такі основні позиції: завершення формування єдиного європейського простору, формування відкритого ринку для інформаційних продуктів і послуг; посилення інновацій і зростання інвестицій у дослідженні інформаційно-комунікативних технологій для економічного зростання та поліпшення умов праці; досягнення повністю сформованого всеохоплюючого інформаційного суспільства [9].

Сучасна інформаційна політика ЄС здійснюється на основі визначених принципів [257], серед яких провідними є: принцип субсидіарності країн-членів ЄС; взаємної допомоги, максимальної консолідації зусиль і концентрації наявних ресурсів усіх країн-учасниць; заохочення «європейського виміру» науково-дослідницьких проектів: у центрі уваги перебуває розв'язання науково-технічних проблем, які породжує технологічний і соціальний розвиток передусім, європейський країн; принцип спільного фінансування, згідно з яким усі проекти фінансують усі країни-члени ЄС; принцип загальності, який передбачає максимальну мобілізацію можливостей усіх учасників науково-інноваційної діяльності;

принцип фінансування інвестиційних проектів, що дозволяє створити необхідну матеріальну базу для вільного творчого наукового пошуку без жорсткої «прив'язки» науковців до можливостей технологізації очікуваних результатів.

У 2010 р. було прийнято іще одну нову програму під назвою «Електронна Європа» (Резолюція «i2010» - «Європейське інформаційне суспільство у 2010 році»). Відтак, до 2020 р. Європа повинна забезпечити такі ключові складові інформаційної політики: модернізацію державних послуг у режимі он-лайн; діяльність електронного уряду; комп'ютеризацію освітньої сфери; надання медичного обслуговування в електронній формі; створення динамічнішого середовища для розвитку електронного бізнесу [9].

Інноваційною за змістом є Сьома рамкова програма ЄС 2011 – 2013 рр., якою передбачено підвищення конкурентоспроможності європейської інформаційної індустрії та інших промислових галузей високих технологій для задоволення потреб суспільства й економіки. Програма має забезпечити європейську науково-технологічну базу, трансформацію ІКТ для всіх сфер життєдіяльності європейської спільноти та стимулювати інноваційний розвиток європейського інформаційного суспільства [257].

Рамкові програми відіграють чималу роль у розвитку інформаційного суспільства в Європейському Союзі. Розробляє їх Європейська Комісія і подає на розгляд Ради і Парламенту ЄС, які й приймають щодо них спільне рішення. Такі програми визначають стратегічні цілі, пріоритетні напрямки та обсяги фінансування наукових досліджень і технологічних розробок. Окремо виділяються дослідження, які цікавлять ЄС, проте вимагають особливо значущих фінансових витрат. Такими дослідженнями й розробками є проекти, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності товарів ЄС, створення єдиного ринку, науково-технічної консолідації учасників Євросоюзу [70, 4].

Ось як Сьома рамкова програма наукових досліджень і технологічного розвитку Європейського Союзу конкретизувала й розвинула стратегічні цілі й механізми їх досягнення, закладені у попередній програмі. Її основне завдання – забезпечити максимально ефективне використання наукового потенціалу і матеріальних ресурсів країн ЄС та тісного співробітництва з усіма регіонами світу [257, 349].

Я. Чорногор пише, що у глобальному масштабі політика ЄС в інноваційній сфері на теперішній час спрямована на гармонізацію взаємодії науки і практики, фундаментальних і прикладних знань, нових теоретичних ідей та інноваційних технологій. Таким чином є, очевидно, найоптимальнішим у розвитку суспільства знань [257].

У перспективі розвитку інформаційного суспільства та з метою ефективного правового регулювання окреслено головні віхи повідомлення Європейської Комісії до Парламенту, Ради, економічного та соціального комітету, Комітету регіонів, прийнятому 19 травня 2010 р. під назвою «Цифровий порядок денний для Європи» (A Digital Agenda for Europe – COM (2010) 245). Цим документом визначено сім основних цілей, необхідних для досягнення до 2020 р.: новий єдиний ринок для використання переваг цифрової ери; поліпшення ІКТ стандартів і сумісності; зміцнення довіри і безпеки через координацію європейської відповіді на кібер-атаки й посилення норм захисту персональних даних; забезпечення швидкого та ультрашвидкого доступу до Інтернету; підтримка передових досліджень та інновацій у сфері ІКТ; покращання навичок європейців у володінні цифровими технологіями в режимі он-лайн послуг; розкриття потенціалу ІКТ на користь суспільства.

Надзвичайно важливе значення для політичного життя і стабільного демократичного розвитку держави мають свобода слова і свобода преси. На засоби масової інформації покладено обов'язок правдиво й безпристрасно повідомляти громадськості будь-яку інформацію, що має суспільний інтерес.

В іншому разі, на думку Європейського суду з прав людини, ЗМІ не зможуть виконувати функцію «сторожового пса інтересів суспільства» [288]. Загалом стаття 10 ЄКПЛ містить кілька основних незалежних елементів, серед яких важливе значення мають свобода поширювати погляди та свобода дізнаватися про них. До того ж свобода та права, гарантовані цією статтею, передбачені для всіх видів і способів вираження поглядів: вони стосуються не тільки інформації або ідей, які сприймаються доброзичливо, байдуже або вважаються необразливими, а також і тих, що ображають, шокують або непокоять суспільство чи будь-яку частину населення – такі вимоги плюралізму, терпимості та широти поглядів, без чого, на думку Європейського суду з прав людини, не може розвиватися демократичне суспільство [282]. Крім того, в рамках статті 10 захищається не тільки зміст ідей або інформації, але й спосіб їх поширення, свобода одержувати та поширювати інформацію, тобто відповідно до Європейської конвенції свобода вираження поглядів передбачає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й поширювати інформацію та ідеї. У свою чергу, на держави покладено обов'язок не обмежувати відповідної свободи без належних підстав [36]. Про роль преси як політичного «наглядача» уперше йшлося у загальновідомому рішенні у справі «Лінгенс проти Австрії». Журналіст критикував тодішнього канцлера Австрії, за що суд виніс ухвалу про сплату штрафу. У своєму рішенні Європейський суд зробив надзвичайно важливий висновок, який нині сприяє розвиткові не тільки журналістики, але й демократії у цілому: свобода преси дає громадськості одну з найкращих можливостей дізнатися про наміри й позиції політичних лідерів, сформувати про них власну думку. Політичний плюралізм є основою концепції демократичного суспільства, тому можливість критикувати державні органи, державних діячів, політиків у більшості держав має ширші межі, а засоби масової інформації відповідно мають особливий статус. Тобто політичного діяча можна критикувати більше, ніж приватну особу. Європейський суд

обґрунтовує сформульований принцип тим, що політики свідомо й неминуче залишають кожне своє слово чи вчинок відкритим для безпосереднього докладного аналізу широкою громадськістю, у тому числі й журналістами. Окрім визначених принципів та гарантій, Європейський суд звертає увагу й на джерела інформації, які використовують ЗМІ. Так, у справі «Газета «Україна-Центр» проти України» заявник (газета «Україна-Центр») опублікував статтю, яка містила інформацію журналіста щодо звинувачення кандидата на посаду міського голови в замовному вбивстві, представлену на прес-конференції цього кандидата в Українському незалежному інформаційному агентстві новин (УНІАН) [280]. У рамках розгляду цивільного позову національні суди визнали опубліковану інформацію дифамаційною, неправдивою, не підтвердженою офіційними джерелами та присудили сплатити значну компенсаційну суму позивачеві. Заявник стверджував, що національний суд не зважив на те, що опублікована інформація була доступною широкій громадськості та опублікована на сайті УНІАН. Окрім того, пропозиції щодо публікації спростування, які надавала газета як до, так і протягом судового розгляду, було відхилено. У цьому рішенні Європейський суд повторив установлений раніше принцип свободи слова та захисту журналістів, зазначивши, що «повідомлення новин, засноване на інтерв'ю або відтворенні висловлювань інших осіб, відредагованих чи ні, становить один із найважливіших засобів, за допомогою яких преса може відігравати свою важливу роль «сторожового пса суспільства» [288]. В таких справах слід розрізняти ситуації, в яких дані висловлювання належали журналістові чи були цитатою висловлювання іншої особи, оскільки покарання журналіста за участь у поширенні висловлювань інших осіб суттєво заважатиме пресі сприяти обговоренню питань суспільного значення та не повинно розглядатися, якщо для іншого немає винятково вагомих причин» [280]. Отже, Європейський суд у рішеннях

проти України також підтвердив право журналістів на використання опублікованої та доступної інформації.

Враховуючи розвиток технологій та Інтернет-ресурсів, не менш гостро для представників ЗМІ постає і проблема можливості правомірного використання інформації зі «всесвітньої павутини». За приклад можна взяти рішення Європейського суду у справі «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» [234]. Поширеною практикою газети-заявника у зв'язку з проблемами фінансування стало відтворення інформації, отриманої з інших джерел. Публікація анонімного листа, написаного нібито від імені працівника Служби безпеки України, про зв'язок певних посадових осіб з організованою злочинністю та їхню участь у корупційних діяннях дала підстави особі, означеній у статті членом злочинного угруповання та організатором убивств, звернутися з позовом про дифамацію до суду. Національний суд не тільки визнав газету винною, присудивши компенсацію моральної шкоди та обов'язок спростувати поширену інформацію, але й зобов'язав головного редактора надрукувати публічне вибачення, що взагалі не було передбачено українським законодавством. Європейський суд установив, що спірна публікація була дослівним відтворенням матеріалу, розміщеного на сайті Інтернет-новин, із посиланням на відповідний ресурс та коментарями редакції газети. Останньою було зазначено, що інформація може бути неправдивою, а читачі, відповідно, мають право надсилати свої коментарі та інформацію із цього питання, що свідчить про намагання редакції газети відмежуватися від змісту матеріалу. Європейський суд, установивши порушення статті 10 Конвенції щодо відсутності адекватних гарантій використання журналістами інформації, отриманої з мережі Інтернет, визнав, що відсутність чітких, зрозумілих, доступних положень у національному законодавстві щодо використання журналістами інформації з Інтернет-джерел призводить до неможливості передбачення ними наслідків своїх дій [251]. Отже, Європейський суд у рішенні «Редакція газети «Правое

дело» та Штекель проти України» підтвердив порівняно новий принцип щодо важливого значення Інтернету для діяльності ЗМІ та свободи слова загалом, необхідності встановлення державами-учасницями чітких юридичних норм для визначення можливості використання журналістами інформації з Інтернет-джерел без страху застосування проти них санкцій. Відсутність належної нормативної бази може, на думку суду, бути для ЗМІ перепорою на шляху виконання функції «сторожів» демократії [251].

Електронний уряд. У числі основних запропонованих дій у сфері розвитку електронних урядів у плані виокремлюють такі: підключення через широкополосні мережі; інтероперабельність (здатність до взаємодії): необхідність створення погодженої інтерепабельної рамкової структури для підтримки надання громадянам і організаціям послуг електронного уряду на загальноєвропейському рівні. Ця структура повинна ґрунтуватися на відкритих стандартах і покликана заохочувати вихідними кодами; інтерактивні суспільні послуги; суспільне постачання: країни ЄС повинні перейти на використання електронних технологій під час проведення державних закупівель (e-procurement); суспільні пункти доступу в Інтернет: кожному громадянину повинна бути забезпечена можливість роботи в мережі через суспільні пункти доступу, бажано по широкополосному каналу у своєму муніципалітеті або окрузі; культура і туризм: Європейська комісія у співробітництві з країнами-членами Європейського Союзу, із приватним сектором та регіональною владою визначає склад електронних послуг, в яких зацікавлені усі громадяни Євросоюзу.

Електронна освіта. Щодо електронної освіти, то у програмі передбачається: підключення через широкополосні мережі: у країнах Європейського Союзу усі школи й університети повинні мати доступ в Інтернет через широкополосні мережі; музеї, бібліотеки, архіви й інші подібні інститути, що відіграють важливу роль в електронній освіті, також необхідно підключити до широкополосних мереж; наприкінці 2002 р.

Європейська комісія прийняла пропозиції зі специфікуванням програми «Електронна освіта» (e-Learning Programme); віртуальні студентські кампуси: у країнах-членах Європейського Союзу, що підтримують програму електронної освіти і програму eTen (колишню TEN-Telecom), усі університети з метою підвищення якості й ефективності освітнього процесу повинні забезпечувати он-лайн доступ до своїх ресурсів студентам і дослідникам; університетські й дослідницькі комп'ютерно-орієнтовані системи: Європейська комісія розгортає дослідження на проект зі створення загальноєвропейських комп'ютерно-орієнтованих мереж і платформ. Вони дадуть змогу багатьом організаціям працювати спільно над розв'язанням комплексних проблем, забезпечать їм доступ до освітніх ресурсів усієї Європи; підвищення рівня освіти суспільства: країни Європейського Союзу повинні розпочати діяльність із забезпечення дорослого населення професійними навичками, необхідними для участі в житті сучасного суспільства, збільшення свого робочого потенціалу й поліпшення якості життя. Сюди має бути включено базові комп'ютерні навички, уміння працювати в команді тощо [262].

У зв'язку із цим, у Європейському Союзі з'являється низка спеціальних освітніх програм, що активно використовують у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні технології і тим самим сприяють підвищенню рівня своїх послуг, а також подальшому розвитку цих технологій. До таких програм належать, насамперед, програми «Сократ» і «Леонардо да Вінчі»: перша програма є однією з основних в Європейському Союзі і спрямовано на поліпшення якості освіти й розширення співробітництва між країнами Євросоюзу у всіх сферах освіти, має безліч підпрограм (акцій) і додаткових програм; друга є однією з базових програм Європейського Союзу у сфері професійного навчання і розвитку, містить у собі заходи, спрямовані на підтримку співробітництва між різними університетами, організаціями та компаніями із професійного навчання.

Важливе місце серед програм, присвячених електронному навчанню, займає програма «Електронне наповнення (e-Content)», якої спрямовано на підтримку виробництва, використання й поширення Європейського цифрового наповнення, а також на забезпечення мовного та культурного різноманіття у глобальних електронних мережах.

Електронна охорона здоров'я. Праця медичних працівників будь-якого рівня стає усе більш інформаційно насиченою через появу складного медичного устаткування та поширення комп'ютерних програм. Одночасно зростає бюджет охорони здоров'я, що пов'язано з науковим прогресом медицини, старінням населення та зі зміною запитів пацієнтів. Посилюються також вимоги до раціонального використання бюджету. Цифрові технології стають усе більш важливим засобом забезпечення здоров'я як на індивідуально-практичному рівні, так і на національному та регіональному рівнях. У числі основних пропонованих дій у сфері «Електронної охорони здоров'я» у плані «Електронної Європи, 2005» виокремлюються такі: електронні карти стану здоров'я; інформаційно медичні мережі: країни-члени Європейського Союзу повинні ввести в дію інформаційні медичні мережі, що зв'язують лікарні, лабораторії, будинки громадян, використовуючи для цього, по можливості, широкополосні канали. Паралельно із цим Єврокомісія має намір сформувати загальноєвропейську інформаційну мережу суспільної охорони здоров'я, а також забезпечити координацію дій з оперативного реагування на виникаючі загрози здоров'ю громадян Європейського Союзу; он-лайн медичні послуги: надання населенню низки медичних послуг в он-лайн режимі, наприклад, доступ в інформаційні системи лікувальних і профілактичних установ охорони здоров'я, надання електронних звітів про стан здоров'я пацієнтів, телеконсультації тощо. До подібних послуг належить також надання інформації про екологію навколишнього середовища, причому ці послуги повинні бути поширені на загальноєвропейських рівень.

Електронний бізнес. У сфері створення та функціонування динамічного середовища для ведення електронного бізнесу серед основних пропонованих дій виокремлюють такі: законодавча діяльність: Європейська комісія у співробітництві з країнами Європейського Союзу здійснити провести аналіз існуючих законів, що обмежують використання електронного бізнесу на підприємствах; малі й середні підприємства: Європейська комісія пропонує організувати європейську мережу для підтримки електронного бізнесу, що поєднує всіх європейських, національних і регіональних учасників цієї діяльності, а також підсилити координацію підтримки малих та середніх підприємств; електронна кваліфікація (e-skills): визначення вимог до рівня електронної кваліфікації усього населення країн-членів Європейського Союзу; інтероперабельність: приватний сектор за підтримкою Європейської комісії й країн-членів Євросоюзу повинен розробити інтероперабельні рішення у сфері проведення електронного бізнесу; довіра та конфіденційність: визначення можливості створення загальноєвропейської системи укладання контрактів в он-лайн режимі [262].

Електронна безпека. У числі основних пропонованих дій Європейським Союзом із забезпечення інформаційної безпеки у плані дій «eEurope, 2005» виокремлюються такі: створення робочої групи із кібербезпеки; «Культура безпека»: розробка рішень і стандартів, що відповідають «культурі безпеки», і послідовне їхнє впровадження: створення інформаційних і комунікаційних продуктів має проводитися з дотриманням розроблених стандартів і рішень; безпечний зв'язок між державними службами [262].

Значна увага приділяється сучасним інформаційним технологіям, про які детально записано у програмі «Europe i-2020». Програма передбачає виконання двох взаємодоповнюючих груп дій. З одного боку, це стимулювання послуг, програмних платформ і контенту, що охоплюють надання державних послуг у режимі он-лайн, а також електронний бізнес, а з іншого – охоплення універсальної інфраструктури та питань безпеки.

Відтак, до 2020 р. Європа має забезпечити таке: модернізацію державних послуг у режимі он-лайн; діяльність електронного уряду; комп'ютеризацію освітньої сфери; надання медичного обслуговування в електронній формі; створення більш динамічного середовища для розвитку електронного бізнесу [120, 58].

Активна та розгорнута політика Європейського Союзу щодо розбудови інформаційного суспільства має свою певну особливість, на відміну від американської моделі, а саме: приймаючи спільні правові принципи, на меті кожної країни-учасниці ЄС – це збереження власних національних ідей та самобутності у формуванні національної політики та використання інформаційно-технологічних досягнень.

Неоціненним доробком Ради Європи у розвиток міжнародно-правового регулювання інформаційної сфери на загальноєвропейському рівні стало прийняття в 1995 р. Резолюції про стратегію входження Європи в інформаційне суспільство, яким було засновано форум для обговорення загальних проблем становлення інформаційного суспільства. Результат – кожна з країн Європи зобов'язана мати програму, присвячену формуванню національної політики з метою побудови інформаційного суспільства. Тому, дуже важливо відзначити роль Ради Європи в уніфікації національного законодавства на загальноєвропейському рівні та прогресивному розвитку міжнародного інформаційного права, особливо, коли Україна приєдналася до Статуту РЄ цієї впливової організації з листопада 1995 р., щоб досягти більшої єдності між її членами для захисту та впровадження ідеалів і принципів, які є їх спільною спадщиною, і сприяння їх економічному та соціальному прогресові (Пункт 1(а) Статуту РЄ) [179].

З метою захисту прав при ретрансляції телевізійних передач в 1960 р. Радою Європи ухвалюється текст Європейської угоди про захист телевізійних передач [274].

В 1981 р. приймається Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, яка запроваджує міжнародно-правовий режим захисту персональних даних та гарантування їх безперешкодної транскордонної передачі [102]. Конвенція Ради Європи про транскордонне телебачення 1989 року визначає основні засади такого виду інформаційної діяльності як телерадіомовлення незалежно від того, як передається сигнал, кабельним телебаченням, наземним передавачем або супутником (стаття 3) [69]. Європейська конвенція з питань авторського та суміжних прав у рамках транскордонного супутникового мовлення 1994 року захищає права та інтереси авторів стосовно їхніх творів, що передаються супутниками [276].

З метою захисту європейської культурної спадщини у формі аудіо- та відео творів, підвищення їх цінності як художньої форми, так і історичної, шляхом накопичення, збереження та надання широкого доступу до культурної спадщини Рада Європи приймає Конвенцію про захист європейської культурної спадщини у формі аудіо- та відео творів у 2001 р. у Страсбурзі [277].

Радою Європи також було прийнято Європейську конвенцію про правовий захист послуг, що базуються на, або складаються з, умовного доступу [278], має за мету вивести за рамки закону на територіях держав-учасниць діяльність щодо надання несанкціонованого доступу у сфері мовлення та інформаційних послуг; Конвенція про інформаційне та правове співробітництво, стосовно «Інформаційних суспільних послуг» [270] має за мету створення юридичної інформаційної системи співробітництва у сфері нових комунікаційних служб. З метою покращання міжнародного співробітництва з питань боротьби із злочинами у сфері ІКТ Рада Європи у 2001 році у Будапешті приймає Конвенцію про кіберзлочинність [104], в якій приділяється увага чотирьом видам злочинів, що вчиняються у кіберпросторі та з використанням ІКТ, зокрема, правопорушенням проти

конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; правопорушенням, пов'язаним з комп'ютерами; правопорушенням, пов'язаним зі змістом; та правопорушенням, пов'язаним з порушенням авторських та суміжних прав. Конвенція передбачає надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби із зазначеними кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва [172].

Радою Європи у сфері регулювання інформаційного суспільства було вжито заходів щодо посилення гарантій свободи доступу до інформації. Комітет Міністрів вперше в 1981 році прийняв Рекомендацію (81) 19 державам-членам Ради Європи про доступ до інформації, що знаходиться у органів публічної влади, яка була актуалізована у 2002 р. в Рекомендації (2002) 2 про доступ до офіційних документів. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів 2009 р. визначає основний принцип доступу до офіційних документів – гарантувати право кожного на доступ до запитуваних офіційних документів, що є у розпорядженні публічних властей [271].

Крім європейської, або західної, як її ще називають, у науковій літературі виокремлюють азійську модель. Вона реалізує ідеологічну доктрину країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, побудовану на філософських принципах конфуціанства, діяльності держави з інституціоналізації цих принципів [256, 41].

В основі азійської моделі – альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями [177].

Традиційно, першою країною, яка представляє азійську модель, називають Японію. Японська модель інформаційного суспільства побудована зовсім на інших принципах, відмінних від проамериканської та європейської моделей розвитку. Головною цінністю становлення інформаційного суспільства в Японії є не тільки розвиток інформаційних технологій, удосконалення системи корпоративного управління та важелів правового регулювання. Японія – майже одна з тих небагатьох інформаційно розвинених країн, що вивчає й досліджує проблему втілення інформаційних технологій у суспільство на фоні їх переваг чи навпаки недоліків, що, звичайно, дуже відрізняє її від попередніх моделей.

На жаль, у вітчизняній науці дослідження японської моделі становлення правового регулювання інформаційного суспільства має переважно фрагментарний характер, як пише І.В. Мукомела, яка зазначає, що найбільш значущий внесок здійснив український професор В.В. Лях, який в 1993 р. переклав та опублікував відомий роботу Й. Масуди «Комп'ютопія» [126, 46]. Так, особливу цінність становлять думки японського дослідника щодо переваг і вад інформаційного суспільства, перспектив його розвитку і проблем політико-правового регулювання. До речі, саме Й. Масуда зміг описати у своїй роботі, що можливі наступні негативні наслідки при розвитку інформаційного суспільства у разі недоцільного його правового регулювання: футурошоки (авт. «шок майбутнього» (future shock)), у зв'язку із швидкими соціальними трансформаціями; дії терористів; зазіхання на індивідуальну самотність та кризи підконтрольності [120, 256].

А.Е. Тоффлер підтвердив прийдешні проблеми у майбутньому та прогнози японського дослідника, описавши їх у своїй роботі «Шок майбутнього», де термін «шок майбутнього» (future shock) він вживає для опису руйнівного стресу і дезорієнтації, які викликають у індивідів надто великі зміни, що відбуваються за короткий проміжок часу [247, 16].

Й. Масуда неодноразово наголошував іще на одній думці, яка заслуговує на увагу. Він говорить про загрозу зазіхання в інформаційному суспільстві на індивідуальну самостійність та кризу підконтрольності, а також про те, що людство постало перед суворим вибором між «комп'ютопією», тобто справді демократичним, правовим інформаційним суспільством та «автоматизованою державою». На його думку, існує небезпека того, що ми рухаємося у напрямі контрольованого суспільства [119, 46].

Вагомий внесок в аналіз японського досвіду вивчення інформаційного суспільства здійснили О.В. Картунов, Е.В. Молодякова, С.Б. Маркар'ян, М.І. Савінцева, О.О. Маруховський, Ю.Д. Денисов, І.П. Лебедєва, В.М. Щербина та інші.

Японська модель спрямована на удосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три складових чинники: *он* (вдячність), *гігі* (відповідальність), *ва* (гармонія). Вони виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління [284, 34].

Японський дослідник Й. Масуда визначає такі, на його думку, ефективні методи формування та удосконалення демократичного інформаційного суспільства: використання інформаційних технологій для створення знання; децентралізоване і відкрите для всіх людей використання інформаційних технологій; використання банків даних окремими невеликими групами осіб, які перебувають при владі (і роблять це для обслуговування власних «політичних цілей, що перетворює країну на поліцейську державу»), а всіма громадянами та їх добровільними об'єднаннями для того, щоб «повністю розвинути свої здібності» [126].

Й. Масуда став першим, хто заговорив про необхідність правового регулювання інформаційного суспільства: брав участь у створенні низки урядових програм з його розвитку. Найвідомішим документом із цієї

категорії став «План створення інформаційного суспільства – національна мета до 2000 року», що був розроблений ще у далекому 1972 р. на базі Інституту розвитку використання комп'ютерів [126].

Він також намагався визначити соціальний лад, на якому буде базуватися інформаційне суспільство, де зазначив, що це буде багатоцентрове громадянське суспільство з автономією та доповнюваними функціями. Політична система такого інформаційного суспільства буде проявлятися у демократії участі громадян, політикою автономного управління за принципами синергізму та уваги до думки меншості [126]. Він підкреслював, що «технічні труднощі, які донедавна унеможливлювали участь великої кількості громадян у виробленні політики, сьогодні вже подолані за допомогою революції комп'ютерно-комунікативних технологій» [165, 15].

Згодом прогнози японського футуролога Й. Масуди почали втілюватися у життя і цей процес триває і нині. У розвинених країнах світу широко застосовується вчення про демократію участі шляхом деволюції (децентралізації) державної влади, автономізації та в цілому у розширенні компетенції місцевих владних органів, де за Й. Масудою нинішній адміністративний бюрократичний апарат буде перетворено на вільну систему управління громадян [126].

Якщо ми поглянути на інформаційне суспільство тепер, можна зрозуміти таке: не тільки людина має можливість використовувати усі надбання інформаційно-технологічної революції на свою користь і для задоволення своїх потреб (маємо на увазі використовувати свої інтелектуальні здібності у процесі електронного навчання, реалізації різноманітних наукових проектів, бути задіяним у програмі електронного правління, мати електронний доступ до бази захисту навколишнього середовища, тощо); на жаль, дуже часто людина стає залежною від Інтернету, інформації, останніх мобільних технологій... таким чином, втрачає свою

індивідуальність і починає грати за правилами втілених інформаційно-технологічних благ. Активне ведення соціальних блогів, участь у соціальних мережах, інформаційна залежність від Всесвітньої мережі Інтернет не тільки розширює наші можливості та дозволяє збагатити свій кругозір, але й дуже часто призводить до втрати можливості жити приватним життям, що є найціннішим правом. Незбалансоване та нерегульоване як на законодавчому рівні, так і власне особистими потребами, користування інформаційними технологіями призводить до самих неочікуваних негативних результатів: від порушення прав, здійснюючи Інтернет-покупку до безглузвих смертей під час selfie (фото самого себе). Ось, про які застереження писав Й. Масуда, коли говорив про обов'язкове вивчення усіх як позитивних, так і негативних результатів переходу до інформаційного суспільства.

Також Й. Масуда у своїй роботі «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» висловив припущення, що наслідком поступового розвитку комп'ютерної техніки стане безкласове і безконфліктне суспільство з невеликим державним апаратом [126].

Із цього приводу І.В. Мукомела пише, що наукова спільнота Японії у цьому аспекті намагалася відповідати викликам часу, формуючи цілісне вчення про організацію нового типу – інформаційне суспільство. Новітні теоретичні розробки японських вчених футурологів на довгий час визначили шлях майбутнього розвитку своєї держави і стали невід'ємною складовою універсальної моделі глобального інформаційного суспільства [148].

Японські дослідники того часу дуже швидко зрозуміли, що втілення правових стандартів в регулювання інформаційного суспільства необхідно так само, як і втілення інформаційних технологій у повсякденне життя кожної людини. Тому, було прийнято Програму ініціативи щодо створення мереж INTERNET та впровадження інформаційних технологій у відкритих мережах; проведення терміналів кабельних мереж в усі школи, а термінали INTERNET – в усі класи; реорганізація законодавчої системи; розвиток

електронної комерції з урахуванням американської стратегії глобалізації інформаційної інфраструктури; розвиток глобальних стандартів взаємодії.

Ще однією особливістю японської моделі, що робить її унікальною та відмінною від інших, можна назвати діяльність тих вчених, які досліджують як усі переваги, так і противаги функціонування і розвиток інформаційного суспільства у часі.

Наступним у своєму інформаційно-технологічному розвитку відзначився Китай, тим самим утворивши певні правила регулювання та функціонування інформаційного суспільства, притаманні тільки його пріоритетним напрямкам розвитку економіки.

Формулювання правової стратегії регулювання інформаційної сфери з'явилося в Китаї порівняно з європейськими країнами та США, відносно нещодавно, тільки у 2001 р. Зборами народних представників було прийнято «Програму десятого п'ятирічного плану національної економіки і соціального розвитку КНР», що сформулювала ключові напрями впливу, основу яких становлять вагомні інвестиції в інформаційно-технологічну сферу [177].

У 2001 р. китайською Держрадою було прийнято проект телекомунікаційної реформи, що передбачає поступовий відхід держави від прямого втручання в діяльність телекомунікаційних підприємств, створення сприятливої ринкової атмосфери в телекомунікаційному секторі; демонополізацію телекомунікаційного сектора, посилення конкуренції, заохочення приходу приватного капіталу на телекомунікаційний ринок, у тому числі іноземних інвесторів [177].

Позитивну роль у регулюванні телекомунікаційного ринку відіграли законодавчі документи, що регулюють сферу телекомунікацій і мережі інтернет. Законодавчо китайський сегмент Інтернету і телекомунікаційної сфери регулюються так: міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного

змісту; усі мережі, що підключаються до мережі Інтернет, зобов'язані підключатися винятково через мережі, визначені урядом; у Китаї прийнято спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Мова йде про регулювання змісту, тільки традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти і надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ і купувати інформацію у них [114, 257].

Китайський уряд відіграє дуже важливу роль у розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного сектора, що включає Інтернет. І до недавнього часу роль Інтернету у повсякденному житті китайського народу було визначено неоднозначно. У Китаї для доступу до Інтернет громадянинові потрібно отримати платну ліцензію і вказати, які мережеві ресурси він має намір відвідувати – іноземні чи вітчизняні. Провайдерів зобов'язують фільтрувати вміст іноземних сайтів. У правилах органів державної безпеки Китаю говориться: «Всім організаціям і приватним особам забороняється розміщувати інформацію, що становить державну таємницю, на електронних дошках оголошень, в чат-залах або новинних рубриках Інтернету». Оскільки поняття «державна таємниця» чітко не визначено, це положення є дієвою загрозою покарання. Китайцям також заборонено поширювати через Інтернет будь-яку аудіовізуальну продукцію. При цьому ставлення влади в Китаї до Інтернету є суперечливим. З одного боку, вони були б раді «прикрити лавочку» (і прикривають – тільки в Шанхаї закрито півтори сотні молодіжних інтернет-кафе), з іншого – іноземний бізнес, що розвивається в країні, не може підкоритися настільки жорстким обмеженням у використанні можливостей Інтернету. Тому, силові міністерства КНР вимагають посилення контролю, а економічні ратують за відкритість. Кількість громадян КНР – користувачів Інтернету майже подвоїлося за перші шість місяців 2000 р., досягнувши 16,9 млн чоловік.

Але, на теперішній час ця роль має прояв у створенні національної стратегії інформатизації і формуванні економічних і політичних інститутів у цій сфері. І подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом у взаєминах з телекомунікаційним сектором, – стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури і поступове відкриття ринку, що містить відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над даним сектором, що містить у собі інвестиційний контроль і контент-контроль, – пояснюється, з одного боку, сильним бажанням розвивати свою економіку, інтегруватися у світове співтовариство і домогтися лідируючого місця у майбутній світовій конкуренції, з іншого – однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності [114, 258].

Набирає швидких обертів у розвитку інформаційно-технологічного прогресу і Сінгапур, а отже, і розпочинає своє функціонування інформаційне суспільство. Сінгапурська модель є менш відомою. Її характерними рисами є висока частка (58%) високотехнологічної продукції в обсязі експорту (у США – 32 %, а у Фінляндії – 27 %), значний рівень розвитку електронної торгівлі, високу конкурентоздатність і ВВП на душу населення [152, 13].

При цьому важливими факторами є істотне розшарування суспільства за рівнем добробуту і практично повна відсутність демократичних механізмів, зокрема показник «свобода ЗМІ» (інтервал від 0 до 100) у Сінгапурі дорівнює 68, що в чотири рази перевищує цей показник у США та Фінляндії і у три рази – показник розвинутих країн. Важливою рисою сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Так, у 2000 р. було запущено державну програму «Електронний уряд Сінгапуру», розгорнуті інтегровані портали державних установ «Урядовий портал» і сервіс-центр «Електронний громадянин», що надають інформаційні послуги у сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров'я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму тощо. Сайт

розміщає пошукову систему і має зворотний зв'язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Усі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в Інтернет, причому не як формальне формування, а з широким набором електронних послуг, таким чином, більша частина діяльності держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет [244, 229-230].

Особливу увагу потрібно звернути і на той факт, що управління Сінгапура майже подолали корупцію, що, безумовно, дозволяє усім виділеним коштам покрити необхідні державні інформаційно-технологічні реформи та наздогнати світових лідерів.

Як влучно зазначає І.С. Мелюхін, успіх двох останніх моделей базується на втручанні держави у прийняття рішень у галузі великих вкладань приватного капіталу, на активній участі держави у створенні національної інформаційної інфраструктури [136].

Ефективність та результати ведення такої політики можна підтвердити прикладом Саудівської Аравії, яка скористалася тим, що у країні один єдиний провайдер, і без будь-яких судів заборонили діяльність арабських інтернет-клубів, які базуються на тому ж порталі «Yahoo!» [89]. Таким чином, вони страхують міць свого управління та керування від інформаційно-технологічних посягань.

С.І. Петраков пише, що узагальнення різних підходів дозволяє виявити такі інваріантні властивості, що є ядром будь-якої концепції регулювання інформаційної сфери. Як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім того, концепція регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, в яких когось буде “виключено” з інформаційного суспільства. І,

нарешті, третьою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у величезній значущості інформації, знань і освіти у цілому. Успіх державного регулювання інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і суспільства, хоча у кожному випадку співвідношення їх активності і ролі може бути різним. І він впевнений, що на теперішній час не існує універсального підходу, або ж єдиної моделі регулювання інформаційної сфери. У кожному регіоні світу та кожній країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу. Виявлено, що разом із загальними рисами становлення певної моделі на світовому рівні, національні та регіональні особливості країн впливають на специфіку її побудови і розвитку. У «західній» моделі основна роль відводиться ліберальному погляду держави на інформаційний ринок і робиться наголос на побудові супермагістралей та їх універсальному обслуговуванні, а в «азійській» – приділяється більше уваги державному регулюванню ринку, спостерігається прагнення встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями і невідворотними соціальними змінами [177].

Таким чином, аналіз представлених вище моделей правового регулювання інформаційного суспільства, дав змогу зробити висновок, що виокремити подібні моделі за географічною ознакою на східну та західну уявляється нам застрілим баченням. Активна діяльність у проведенні політики у напрямку регулювання інформаційного суспільства міжнародно-регіональними організаціями стає тими невідворотними чинниками, за допомогою яких утворюється міжнародно-регіональна модель. Розширення кордонів співробітництва у сфері правового регулювання інформаційного суспільства, глобальний розвиток та впровадження надбань інформаційно-технологічної революції дозволяє державам окремих регіонів формувати нові концепції та програми правового регулювання інформаційного суспільства стосовно своїх політичних, економічних, соціальних уподобань. Дослідження

існуючих моделей показали, що відповідно до регіону, де здійснюється правове регулювання інформаційного суспільства, нормативно-правові стандарти країн відрізняються одна від одної у залежності від того, яких принципів покладено у розбудову інформаційного суспільства; які «власні амбіції» й цілі досягаються при втіленні ІКТ у суспільство та переслідування якої мети здійснюється за умов активного впровадження інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності.

2.3. Національні моделі правового регулювання інформаційного суспільства

Функціонування інформаційного суспільства та забезпечення його правового регулювання в державі характеризує її як економічно та соціально розвинуту країну, в якій завдяки демократичному напрямку розвитку кожна особа має право та можливість удосконалювати свої вміння, знання та навички за допомогою вільного доступу до інформації через використання надбань інформаційно-комунікаційних технологій, всесвітньої мережі Інтернет.

Метою правового регулювання інформаційних відносин є забезпечення задоволення потреб особи і суспільства згідно зі стратегічним курсом його розвитку. Таким чином, кожна країна, яка прийняла рішення розвиватися у напрямку інформаційного суспільства та прийняла відповідні концепції, програми та плани дій щодо функціонування такого суспільства, має право створювати свою власну національну модель правового регулювання інформаційного суспільства.

На теперішній час дуже складно відповісти на запитання, яка із представлених нижче національних моделей правового регулювання є найуспішнішою чи самою універсальною. І, як свідчить аналіз міжнародного досвіду, не існує єдиної успішної програми розвитку інформаційного

суспільства та правового регулювання його становлення. Адже кожна стратегічна програма чи план дій повинні містити у собі усі особливості кожної країни та враховувати специфічні індивідуальні риси регіону для досягнення ефективних результатів у розбудові суспільства нового покоління, а не копіювати одна одну з метою швидкого наближення до існуючих моделей.

Нижче слід детально розглянути національні напрямки розвитку та правовий базис регулювання інформаційного суспільства основними державами, які по праву є орієнтиром створення швидкого, якісного та ефективного механізму впровадження нормативно-правового регулювання інформаційного суспільства.

У першу чергу, слід звернути увагу на основні положення внутрішнього правового регулювання інформаційного суспільства країнами європейського континенту.

Так, за останні десятиліття майже всі розвинені країни Європи прийняли свої концепції та керівні документи, сформулювали стратегію і тактику щодо інформаційного розвитку. Такі програми уже розроблені, зокрема у ФРН – «Шлях Німеччини до інформаційного суспільства»; Франції – Програма урядових дій входження Франції в інформаційне суспільство «PAGSI»; Іспанії – Державний Закон № 5/92 від 2 жовтня 1992 р., який регулює процеси персональної автоматизованої обробки даних; Данії – «Державна програма переходу до інформаційного суспільства»; Норвегії – Програма «eNorge» і Програма становлення і переходу до інформаційного суспільства «Краще використання інформаційної технології у Норвегії»; Швеції – «Інформаційне суспільство Швеції» та Національна стратегія становлення інформаційного суспільства Швеції; Фінляндії – перша Програма «Фінський шлях до інформаційного суспільства», друга Програма розвитку інформаційного суспільства та Стратегія розвитку інформаційного суспільства до 2015 року та ін. Актуальність розгляду та наявності таких

програм є дуже важливою, оскільки у Європейському Союзі також існує така програма й називається вона «Європейський шлях до інформаційного суспільства».

Формування та регулювання інформаційного суспільства у Франції характеризується рядом глибоких перетворень. Із широким застосуванням технологій та інформаційних мереж, інформатизацією суспільства, оголошених наприкінці сімдесятих років, на теперішній час реальність відображена у конкретних концептуальних шляхах становлення інформаційного суспільства [137].

Першою програмою уряду Франції щодо інформаційного суспільства стала Програма урядових дій входження Франції в інформаційне суспільство «PAGSI», прийнята Міжвідомчим комітетом із питань інформаційного суспільства 16 січня 1998 р., яка визначила, що пріоритетами ефективної та зрозумілої громадянам політики інформаційного суспільства Франції є: нові ІКТ в освіті; амбітна політика культури нових мереж; інформаційні технології для модернізації державних послуг; інформаційні технології як необхідний інструмент для бізнесу; прийняття виклику промислових і технологічних інновацій; сприяння появі ефективного регулювання та захисного середовища для нових інформаційних мереж.

Основні положення PAGSI своєчасно та майже повністю було виконано до 2002 р., після чого було прийнято новий документ регулювання інформаційного суспільства – урядовий План RE/SO2007 «Для цифрової республіки в інформаційному суспільстві» [265, який містив положення обов’язкового створення Агентства електронного уряду. Його основною ціллю створення виявилось: спростити і сумістити адміністративні інформаційні системи та запровадити конкретні міжвідомчі проекти.

Урядова програма Франції «Електронний уряд 2004 – 2007» створює точку відліку електронного уряду та ставить за мету спростити життя

споживача шляхом підвищення ефективності державної служби та зміцнення авторитету агента в електронному уряді [291].

Пізніше було прийнято Схему майстра ADELE для е-уряду (2006-2010), яка містила структуру сумісності та безпеки, таку як обмін державних схем даних, об'єднання усіх проектів е-уряду. Документ «Цифрова Франція 2012: план розвитку цифрової економіки» було прийнято у жовтні 2008 р. і він базується на чотирьох пріоритетах: надання можливості усім французам мати доступ до цифрових мереж і послуг; розвиток продукції та пропозиції цифрового контенту; примноження та урізноманітнення цифрового використання і цифрових послуг у бізнесі, уряді та приватними особами; модернізація управління цифровою економікою у контексті адаптації організації та способів управління, розроблених до «цифрової революції». План містить 154 пропозиції, які містять такі заходи: посилення цифрової довіри, гарантування захисту особистих даних [272]; створення цифрового університету та пристосування освіти до потреб цифрової економіки: проведення електронного голосування на виборах студентів; повне оцифрування навчальних матеріалів; розробка навчальних програм ВНЗ для дистанційного навчання; розвиток електронного уряду: розширення доступу до електронних платіжних систем; розробка політики безпечної цифрової архівації; удосконалення національної електронної картки з електронним підписом; створення персоналізованої медичної служби; полегшення доступу до державних служб через створення системи відліку доступності, оперативної сумісності, забезпечення доступності урядових сайтів; полегшення доступу до правосуддя через мережу Інтернет [268].

Цікавою є і національна модель Швеції, яка прийняла Національну програму становлення інформаційного суспільства «Інформаційне суспільство Швеції», основними аспектами якої є: конструктивний вплив інформаційно-комунікаційних технологій на суспільство; широке використання інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденному

житті; поширення інформації про новітні інформаційно-комунікаційні технології з метою інформування населення. У Швеції згідно з національною стратегією інформаційні технології мають сприяти зайнятості населення, регіональному розвитку, правосуддю та демократії, підвищенню якості життя, становленню гендерної рівності, покращанню громадського управління, забезпеченню сталого розвитку суспільства, поліпшенню навчання та використанню здобутків глобалізації [293].

Однак, А. Волков пише та одночасно застерігає щодо того, що запозичуючи шведський чи будь-який інший чужий досвід, варто бути досить обережним, оскільки усі країни мають свої культурні, історичні та економічні витоки розвитку, які необхідно брати до уваги, розробляючи адекватну політику [25, 101].

М.М. Оліфіренко наголошує із цього приводу на тому, що за умов сучасної розвиненості комунікацій у світі, що прямує до глобалізації, мас-медіа з їхнім впливом на масову ментальність та архетипами масової свідомості є грізною зброєю, яку можуть використати і терористи, і антитерористичні сили, політики і державні діячі, що прагнуть до світового панування чи переділу світу [169, 32].

Слід зазначити, що існує специфіка у правовому регулюванні глобального інформаційного простору в окремих європейських країнах, наприклад, Швеції – стимулювання соціальних програм, у Франції – технічне забезпечення.

Іншим прикладом може бути Німеччина. На відміну від американського підходу, німецькі законодавці покладають на провайдерів послуг відповідальність за зміст, що надається третьою стороною, якщо вони обізнані про це. Тут в імперативній формі провайдеру наказується обов'язок щодо блокування «незаконною» інформації. Закон також покладає на провайдерів послуг відповідальність за зміст «власної» інформації, яку вони надають для використання. Закон звільняє провайдерів послуг від

відповідальності за зміст, що надається третьою стороною, тільки у тому разі, якщо вони забезпечують тільки доступ до інформації. Закон ФРН містить також суттєві положення, що стосуються електронної комерції, зобов'язує постачальника товару або послуг надавати споживачеві необхідні дані про себе, визначає принципи, дотримання яких вимагається при роботі з персональними даними, визначає обов'язки провайдера щодо захисту даних, а також визначає поняття даних, що впливають із договірних відносин між провайдером послуг і користувачем (договірні дані), та дії, які провайдер повинен здійснити з поточними даними та даними для розрахунків. Цей досвід у регулюванні питань, пов'язаних з електронною комерцією, вплинув на європейську політику у цій галузі. Правові основи регулювання інформаційної сфери у Німеччині складається із кількох умовно визначених блоків: а) економічне кримінальне законодавство: протиправні комп'ютерні маніпуляції; комп'ютерний саботаж; комп'ютерне шпигунство; несанкціонований доступ до комп'ютерних систем або мереж; б) законодавство про охорону прав інтелектуальної власності: протизаконне використання робіт, захищених авторським правом; незаконне виробництво топографій мікроелектронних напівпровідників; в) законодавство щодо захисту державної інформації регулює ступінь відповідальності за злочини, пов'язані з протизаконним розголошенням захищеної державної інформації; г) процесуальне законодавство: регламентує склад злочинів, пов'язаних із протиправним втручанням до комп'ютерних систем у зв'язку з проведенням процесуальних дій [170]. Другим, найбільш значущим прецедентом в іноземному законодавстві, що регулює область Інтернету і питання електронної комерції, з'явився німецький «Мультимедійний закон» («Про регулювання інформаційних і телекомунікаційних послуг»), прийнятий в 1997 р.

Наприклад, національна модель правового регулювання інформаційного законодавства Італії забезпечує насамперед захист урядових

організацій, військових об'єктів, банків, компаній, фірм від несанкціонованого доступу до комп'ютерних мереж, протиправного використання захищених банків даних, незаконного копіювання топографій напівпровідників (чіпів), яких злочинці використовують для встановлення кодів кредитних і телефонних карток, банківських рахунків тощо. Політика уряду Італійської Республіки має на меті впровадження електронної демократії, ефективну лібералізацію телекомунікацій, створення необхідних умов для розвитку електронної торгівлі, забезпечення загального і рівного доступу до інформаційних ресурсів, впровадження електронної освіти на загальнонаціональному рівні (особливо при вирішенні проблеми «цифрового розриву» між Півднем та Північню Італії). Загальний національний досвід та тенденції становлення інформаційного суспільства в Італійській Республіці свідчать, що політичні та соціально-економічні зміни залежать, передусім, від політичної орієнтації влади, зміни масової свідомості, демонополізації економічного сектора, впровадження нових технологій у державне та муніципальне управління, соціальної спрямованості державних інформаційних реформ [82].

Законодавством Норвегії у питанні правового регулювання інформаційного суспільства закріплюються правові основи захисту від комп'ютерних злочинів та регламентується статтями Кримінального кодексу Норвегії [82]. У Норвегії розуміють невідворотність становлення інформаційного суспільства, що закріплено у державній доктрині: «Інформаційна технологія дедалі більше впливатиме на всі сектори суспільства». «Норвезька модель» – так називають тісне співробітництво між державними органами, дослідними установами та неурядовими гуманітарними організаціями [267].

У Норвегії ідея створити всеосяжний план дій у галузі інформаційно-комунікаційних технологій виникла як відповідь на ініціативу з боку ЄС, який наприкінці червня 2000 року прийняв План дій «Електронна Європа».

Програма «eNorge» створена в рамках «Електронної Європи», але адаптована до норвезьких умов. Адже програмою передусім передбачено адаптацію до умов розвитку власної країни. У цьому документі («eNorge») уряд Норвегії заявив, що має намір досягти мети інформаційного суспільства та суспільства знань за всіма трьома головними вимогами, які повинні бути гарантованими: доступ – компетенція – впевненість [277].

Норвезька програма становлення і переходу до інформаційного суспільства «Краще використання інформаційної технології у Норвегії» близька за духом до фінських. У норвезькій програмі акцентовано на тому, що «доступ до міжнародних мереж має бути встановлений для всіх університетів та інших освітніх установ», а також зазначено: «дистанційна освіта має пристосовуватися до необхідності індивідів набувати знання і навички з використання інформаційних технологій» [151, 142].

Європейська модель правового регулювання інформаційного суспільства є однією з найрозвинутіших і характеризується вона у першу чергу своєчасною інформатизацією. Так, ще з початком 2000-х років, європейські країни уже не тільки налагоджували правовий базис необхідного створення інформаційного суспільства, але й паралельно намагалися втілювати його у життя. І Норвегія не є винятком, і свідчать про це статистичні дані програми дій «eNorge»: «У державному секторі більшість організацій та установ створили власні сторінки. 87% державних установ створили свої власні сторінки; серед муніципалітетів та округів – 59%. Ключове завдання полягає у розвитку того, що ми називаємо інтерактивними й операційними системами, які уможливлюють опрацювання зв'язку з громадськістю цілковито в електронному вигляді» [133].

У Фінляндії реалізацію двох перших програм уже завершено, і до основних досягнень належать упровадження моделей інформаційного менеджменту в державному управлінні, інформатизація системи охорони здоров'я, координація зусиль з реалізації інформаційного суспільства між

центральними органами влади та місцевим самоврядуванням [152, 389]. Завданням Стратегії розвитку інформаційного суспільства до 2015 р. є розвиток так званого феномену Фінляндії: реформування структур державного управління; впровадження високошвидкісних мереж передачі даних; стимулювання постійної освіти; реформування трудового законодавства; реформування системи інновацій; поширення новітніх технологій серед малого та середнього бізнесу; участь у міжнародних програмах [152, 389-400].

У Данії державі вдалося вдало поєднати ефективне комерційне управління телекомунікаціями зі збереженням державного контролю за власністю й інформаційними потоками. У цій країні 1993 р. було навіть створено окреме міністерство досліджень і комп'ютерної техніки, на яке покладено відповідальність за розробку концептуальних основ і стратегії переходу країни до інформаційного суспільства [153].

Провідне місце в інформаційному законодавстві Іспанії посідає Державний Закон № 5/92 від 2 жовтня 1992 р., який регулює процеси персональної автоматизованої обробки даних і передбачає утворення органу захисту даних для контролю за виконанням цих норм [148].

Окрім цього, у кожній державі діють національні регулюючі органи, які координують та здійснюють свою політику на рівні Європейського Союзу, зокрема із так званою Європейською групою регуляторів для мереж електронних комунікацій і послуг (ERG – European Regulators Group for electronic communications networks and services), якої створено Комісією для забезпечення належного механізму для заохочення співробітництва й координації між національними регулюючими органами та Комісією з метою сприяння розвитку внутрішнього ринку електронних комунікаційних мереж та послуг. Згодом, на базі набутого досвіду, ERG було замінено на Орган європейських регуляторів у галузі електронних комунікацій (Body of European Regulators for Electronic Communication – BEREC), який у складі

ради із 27 представників національних регулюючих органів і бюро підтримки було створено у межах нещодавно проведеної реформи правил телекомунікації ЄС для поліпшення узгодженості реалізації нормативно-правової бази.

Створення та функціонування такої комісії є дуже актуальним та ефективним. Наприклад, у 2006 р. вона виступила за зниження невиправдано високих цін для громадян, які платять за використання мобільних телефонів під час подорожей в іншій країні Європейського Союзу. Відтак ці, так звані роумінг-ціни, знизилися у 2007 р. у середньому більш ніж на 60% і продовжували знижуватися у 2008 та 2009 рр. Як видно, завдяки існуючим структурам, було захищено права та надано можливість кожній людині стати повноцінним членом інформаційного суспільства якомога швидше, що говорить про раціональність створення таких регулюючих органів, які координують політику у сфері інформаційно-технологічного надбання.

Швейцарська конфедерація, яка не входить до складу Європейського Союзу, веде також розгорнуту політику в інформаційній сфері. Лоріс Лойтхард, керівник Федерального департаменту навколишнього середовища, транспорту, енергетики та комунікації Швейцарської Конфедерації (DETES) наголошує, що «завдяки своїй стратегії Федеральна рада прагне до чіткої економічної та соціальної політики. Із цією метою ми хочемо використовувати можливості ІКТ для сприяння згуртованості регіонів, зміцнити Швейцарія як місце для бізнесу й для підтримки якості життя людей на високому рівні. У всіх сферах державного управління грамотно застосовувати інформаційні та комунікаційні технології, використовувані в міждисциплінарній базі, є корисним для підготовки виконання найважливіших завдань у майбутньому. Стратегія Федеральної ради вказує напрямки діяльності та визначає алгоритм дій з боку державного сектора».

В 1998 р. Федеральна рада Швейцарії ухвалила стратегію інформаційного суспільства. Цією стратегією було оновлено у 2006 р., а

згодом і в 2012 р. За допомогою Стратегії Федеральна рада визначила напрями діяльності, згідно з якими потенціал у сфері ІКТ для інновацій дає змогу генерувати ефективність розвитку усієї країни. Стратегія визначила загальні межі для діяльності федеральної адміністрації стосовно інформаційного суспільства і ключові сфери, в яких ця дія має бути прийнятою та ефективною. Таким чином, Швейцарія у розбудові інформаційного суспільства переслідує дві взаємозалежні цілі: підвищення інноваційності та конкурентоспроможності економіки Швейцарії на міжнародному рівні за рахунок використання ІКТ; використання ІКТ на благо всіх і забезпечення привабливих умов для життя й розвитку Швейцарії [45].

Питанням розвитку інформаційного суспільства у Швейцарії займаються швейцарські дослідники – члени Міжвідомчого комітету інформаційного суспільства Філіпп Матцгер, Петер Фішер, Андреас Келлерхалс, Даніель Вахтер, Сабіна Бреннер, Жан Тіссен, Марк Бідерманн, Стефан Хейнріх та ін.

Стаття 180 Нової Федеральної Конституції Швейцарії зазначає, що на уряд покладено обов'язок надавати населенню повну та своєчасну інформацію про свою діяльність, якщо цьому не заважатимуть переважні публічні або приватні інтереси [162].

Конфедерація прагне у середньостроковій і довгостроковій перспективі зробити формалізовані процедури участі доступними в електронному вигляді на всіх федеральних рівнях, а також дати можливість громадянам обстоювати свої політичні права за допомогою ІКТ, оскільки нові загрози безпеці також пов'язані з оцифруванням інформації щодо політичних процесів, і такі загрози повинні бути зведені до мінімуму [292].

Цікавою національною моделлю регулювання інформаційного суспільства уявляється модель Австралії, прийняття перших законодавчих правок до актів у сфері інформаційних правовідносин було внесено в 1979 р.

до Законодавчого Акта від 1914 р. «Про злочинність у Федерації» в 1989 р. було введено спеціальний розділ VIA. Статті 76A—76F цього розділу регламентують склади злочинів проти комп'ютерної мережі та комп'ютерних засобів Федерації, комерційних організацій, компаній, банків, фірм, приватних осіб, яким згідно з Актом про телекомунікації (1991 р.) та ліцензіями дозволено користуватися системами та комп'ютерними мережами [162, 180].

Національна модель регулювання інформаційного суспільства Білорусії характеризується прийняттям у 2010 р. Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Республіці Білорусь на період до 2015 р., в якій визначено мету, завдання, умови і пріоритетні напрями розвитку інформаційного суспільства. До 2015 р. намічено завершити створення національного інформаційного середовища системи освіти Білорусі, за допомогою якої буде здійснюватися інформаційна взаємодія усіх суб'єктів системи освіти і формування національної системи електронних освітніх ресурсів. Для всіх навчальних закладів передбачається забезпечити широкосмуговий доступ до міжнародних науково-освітніх мереж та Інтернету [110].

Згідно зі Стратегією, одним із ключових завдань формування електронної економіки в республіці став розвиток електронної торгівлі за такими пріоритетними напрямками як державні закупівлі, оптова та роздрібна торгівля, реалізація торгових послуг, спрощення торговельних і транспортних процедур. Розвиток електронної охорони здоров'я має підвищити якість медичного обслуговування населення, доступність послуг, що надаються системою охорони здоров'я республіки. Це дозволить об'єднати у загальний інформаційний простір усі лікувально-профілактичні установи країни, вести оперативний моніторинг стану лікувального процесу та адміністративно-господарської діяльності.

Ще одним пріоритетним напрямком у Концепції національної безпеки визначено удосконалення нормативної правової бази забезпечення

інформаційної безпеки і завершення формування комплексної державної системи забезпечення інформаційної безпеки, у тому числі шляхом оптимізації механізмів державного регулювання діяльності в даній сфері. При цьому велике значення надається нарощуванню діяльності правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення та припинення злочинів проти інформаційної безпеки, а також надійному забезпеченню безпеки інформації, що охороняється відповідно до законодавства [110].

Досить активно розвивається інформаційне законодавство в Російській Федерації. Зокрема, в Російській Федерації спочатку було затверджено постановою Уряду РФ від 28 січня 2002 р. Федеральну цільову програму (ФЦП) «Електронна Росія (2002 – 2010 рр.)», реалізація якої дозволила забезпечити рівноправне входження громадян Росії у глобальне інформаційне суспільство. Однак ФЦП – не перший крок на шляху входження Російської Федерації у глобальне інформаційне суспільство. Ще 28 травня 1999р. рішенням Державної комісії з інформатизації при Державному комітеті Російської Федерації по зв'язку та інформації було схвалено «Концепцію формування інформаційного суспільства в Росії», а 7 лютого 2008р. затверджено стратегію розвитку інформаційного суспільства в Російській Федерації. У Російській Федерації активно розробляється довгострокова цільова програма «Інформаційне суспільство 2011 – 2018 рр. Основними напрямками розроблюваної програми є розвиток державних автоматизованих інформаційних систем, реалізація відомих програм розвитку інформаційного суспільства, інформаційний розвиток регіонів, розвиток національної інформаційної інфраструктури. Одним з основних пунктів програми є створення в Росії «електронного уряду» на федеральному і регіональному рівнях [4].

На теперішній час національна модель правового регулювання Росії налічує близько 500 нормативно-правових актів, які стосуються захисту прав і свобод особи майже чи не всіх сфер інформаційного суспільства, на відміну

від Казахстану, де загалом регулюються відносини тільки у сфері захисту від комп'ютерного шахрайства та злочину [170].

Як видно, законотворчість у сфері правового регулювання інформаційного суспільства кожної національної моделі є досить різноплановою, багатоаспективною та перспективною, що, у першу чергу, залежить від національної самобутності та пріоритетності питання контролю й охорони, і вже потім, рівень законодавчої спроможності залежить від наявності загальної концепції розвитку та основної стратегії становлення правових засад регулювання інформаційного суспільства у кожній окремій країні та її правової системи.

Так, національні моделі європейських країн регулювання інформаційного суспільства при розробці державних програм враховують не тільки досвід зарубіжних країн, але й чітко спираються на існуючі теоретичні наукові погляди вирішення інформаційних проблем та їхнього впровадження у суспільство; законодавчий супровід забезпечується поступово, конструктивно та об'єктивно до впливаючих на це суспільних потреб; значну увагу зосереджено на індивідуальних державних потребах впровадження мережі Інтернет, дистанційної освіти, електронного уряду, розвитку електронної комерції, електронної медицини та надання інших електронних послуг.

Захист основних прав і свобод людини в інформаційному просторі та засобів масової комунікації, а також дотримання культурної самобутності населення та ідентичності нації при переході до інформаційного суспільства та в процесі активного використання надбань інформаційно-технологічної революції – основні зберігаючі компоненти національних моделей правового регулювання інформаційного суспільства.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Правові основи формування інформаційного суспільства в Україні

Процес становлення і розвитку функціонування інформаційного суспільства в Україні обумовлений декількома дуже важливими немінучими та невідворотними обставинами, які чітко вказують на те, що інформаційному суспільству в Україні бути.

По-перше, це глобальний характер використання усіх надбань інформаційно-комунікаційних технологій по всьому світові, який у буквальному сенсі поглинає кожного дня нас разом із новими й новими територіями. По-друге, перехід країни від індустріального до інформаційного суспільства означає економічне процвітання, стабільний соціальний розвиток та гідне життя за рахунок підвищення рівня освіти, науково-технічного та культурного розширення і відкриття нових можливостей для кожної людини, розкриття творчих здібностей, людського потенціалу та підвищення професіоналізму особистості у цілому. Бути частиною інформаційного суспільства та суцільно споживати інформаційно-технологічний продукт – означає перехід у правову, демократичну, незалежну та економічно-соціальну процвітаючу державу. По-третє, формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору України як частини світового інформаційного простору означає її повноправну участь у процесах інформаційної, технологічної та економічної інтеграції регіонів, країн і народів. І, якщо Україна бажає заявити про себе на політичній карті світу як інформаційно-технологічно орієнтовану, то вона повинна кардинально змінити образ життя більшої частини населення, а згодом і взагалі повністю переорієнтувати модель поведінки і життя суспільства у

цілому. У розрізі інтеграції України до Європейського Союзу, питання про необхідність такого переходу до суспільства знань стає дедалі актуальнішим, адже Євросоюз ще наприкінці минулого століття обрав свій інформаційно-технологічний шлях модельного розвитку, який щороку удосконалюється та наближається до світових лідерів.

Аби здійснити перехід від індустріального до інформаційного суспільства, вплив та регулювання з боку держави зовсім не є обов'язковими, на перший погляд. Принаймні на початковому етапі його формування. Інформаційно-технологічні процеси, як свідчить практика, проникають у суспільство та починають активно розвиватися швидше та задовго до того, як держава розпочне широку діяльність формування та визначення основного стратегічного напрямку політики у цій сфері. Так вийшло і з Україною. Спочатку українське суспільство наблизилося до можливостей самостійного використання інформаційно-комунікаційних технологій та почало активно їх впроваджувати у своєму повсякденному житті (мобільні телефони, всесвітня мережа Інтернет, інтернет-покупки, он-лайн послуги тощо), а вже потім було визначено та прийнято деякі нормативно-правові акти регулювання таких інформаційно-технологічних відносин. Таким чином, не завжди інформаційне суспільство піддається впливові та правовому регулюванню ззовні, з боку держави. Дуже часто воно саме диктує правила, необхідність та негайну зміну образу життя зсередини, самостійно, що вказує на його тонку особливість. Тому, вкрай важливою є необхідність створення ефективної системи забезпечення прав громадян та соціальних інститутів на вільне отримання, поширення і використання інформації та знання як найважливішої умови демократичного розвитку, аби запобігти самостійному розвитку та формуванню неконтрольованого інформаційного суспільства в Україні.

Правове опосередкування становлення та функціонування інформаційного суспільства в Україні розпочалося відносно нещодавно, у

порівнянні з країнами Європи, США, Японії, і процес впровадження правових регуляторів триває й досі. Як слушно зазначає В.І. Пожуєв, враховуючи міжнародний досвід правового регулювання інформаційного суспільства, таким чином, Україна мала би декілька варіантів розвитку подій переходу до інформаційного суспільства: «Перший, повторення того шляху, який вже пройдений тими чи іншими країнами світу, в основному європейськими, який вимагає значних капіталовкладень, і є достатньо коротким у часових вимірах. Крім того, цей шлях буде вимагати істотної зміни українського менталітету і переорієнтації української свідомості на цілі, пріоритети і напрями розвитку, властивого американському чи європейському образу життя. Другий варіант – знаходження шляху, орієнтованого на українські критерії і характеристики якості життя, соціально-культурні особливості, які вимагають у сучасних соціально-економічних умовах лише мінімальних капіталовкладень держави, недостатньо... І такий нетрадиційний, неапробований шлях потребує хоча б мінімальних темпів економічного зростання, політичної стабільності у суспільстві і політичної волі виконавчої і законодавчої влади, яка поставила задачу переходу до інформаційного суспільства як задачу самого високого пріоритету» [184, 11-12].

Але, на жаль, усі вищеперераховані обставини успішного розвитку та регулювання інформаційного суспільства останніми роками було зведено навіть не до мінімуму (маємо на увазі, виконавчу та законодавчу волі), а деякі з них, типу політичної та економічної стабільності, особливо в умовах війни, втрачають надію на розбудову повноцінного розвитку індустрії інформаційних послуг і доведення їх до формування інформаційного суспільства у цілому. Відверто кажучи, план використання великих інформаційних можливостей стає недосяжним. Надія оволодіння надбанням інформаційно-технологічного прогресу віддаляється від населення так само, як і бажання держави врегулювати процес переходу до інформаційного

суспільства, а в деяких випадках, захистити законні права та свободи від посягань інформаційних піратів, злодіїв при використанні інформаційно-комунікаційних технологій та всесвітньої мережі Інтернет. Тому, врегулювання цього питання та створення ефективного й діючого правового державного механізму формування інформаційних відносин виявляється вкрай важливим та актуальним.

Щодо правового регулювання інформаційного суспільства, то К.П. Череповський говорить, що в суспільстві відчувається потреба правового узгодження, оскільки спостерігаються ознаки безсистемності, колізійності норм публічного права щодо інформації. В умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні як сегменту глобального інформаційного суспільства під впливом нових здобутків електронної телекомунікації, комп'ютерних інформаційних технологій (КІТ) проблематика інформаційних правовідносин усе більше і більше стає транснаціональною. У зв'язку із цим, великого значення для розвитку правової системи України має узгодження її складових із міжнародним правом у транскордонній інформаційній сфері. Це також потребує і коригування вітчизняного інформаційного законодавства. Зазначене зумовлює перетворення українських учасників міжнародних інформаційних відносин з об'єктів на суб'єктів міжнародного інформаційного права [255].

Е.Е. Аблякимов дослідив питання розвитку правової бази інформаційного суспільства поетапно згідно з його динамікою та, у зв'язку із цим, запропонував таку періодизацію його розвитку: 1) правове забезпечення комп'ютеризації (80-ті рр. ХХ ст.), у рамках якого, в основному, створювалися технічні норми, що регулювали питання використання ЕОМ; 2) інформаційне законодавство, створене в рамках програм інформатизації (90-ті рр. ХХ ст.), яке поєднує механізми реалізації прав і свобод людини у сфері інформації та правові основи розвитку нових інформаційно-комунікаційних технологій; 3) правова база державної політики розбудови

інформаційного суспільства (з 2000 р.), яка визначає засади та принципи розвитку нових типів інформаційних відносин, інформаційної діяльності та послуг, реорганізацією системи державної влади. Формування нормативно-правової бази під час двох останніх етапів відбувалося під впливом законодавства та практики розвинутих країн світу, регіональних та міжнародно-правових актів, серед яких особливе місце посідає правовий досвід ЄС [2].

А.М. Новицький, у свою чергу, також запропонував такі етапи правового забезпечення інформаційного суспільства в світі, зокрема в Україні: I етап – етап розвитку наукового осмислення та відповідного оформлення через доповіді, звіти та наукові записки (до 80-х рр. ХХст.); II етап – створення державних програм розвитку суспільних відносин та розробки концепції подальшого розвитку інформаційних відносин (до 2000 р.); III етап – утвердження інформаційного суспільства як пріоритетного напрямку розвитку світової спільноти (2000 – 2005 рр.); IV етап – розробка державних концепцій та нормативних документів щодо закріплення в національному законодавстві основних принципів, задекларованих на Міжнародному Саміті, що відбувся у 2003 р. в Женеві та в 2005 р. в Тунісі; V етап (сучасність) характеризується підвищеною увагою до розробки нормативно-правових актів забезпечення окремих інститутів інформаційного суспільства [163].

Правове регулювання інформаційного суспільства в Україні здійснюється нормами міжнародного та нормами національного права. Міжнародно-правовою основою розбудови інформаційного суспільства в Україні є такі нормативно-правові документи: Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 р., підписаний Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку інформаційного суспільства,

Женевська декларація «Принципи побудови інформаційного суспільства» 2003 р. та Туніське зобов'язання «Другий етап усесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства» 2005 р. Основу міжнародно-правових документів становлять також Декларація про європейську політику у галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 1999 р., Директива Європейського парламенту «Про систему електронних підписів, що застосовуються в межах Співтовариства» 1999 р., Типовий закон ЮНІСІТРАЛ «Про електронні підписи», прийнятий Комісією ООН у 2001р., Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування, прийнята у 2014 р. та міжнародні угоди у сфері співробітництва, наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво у сфері інформатизації та ін.

Аналізуючи національне законодавство становлення інформаційного суспільства, слід сказати, що його правове регулювання відображено у нормах Основного Закону, а також здійснюється через норми, яких закріплено у спеціальних законах Верховної Ради України, указах Президента, постановах та розпорядженнях Міністерства юстиції України, а також спеціально розроблених та затверджених Програмах, Планах дій та ін. Дещо умовно таке регулювання можна поділити на безпосереднє, яке стосується прямого і конкретно закріпленого на законодавчому рівні регулювання основних положень інформаційного суспільства, необхідне обов'язкове закріплення на конституційному рівні положень щодо розбудови інформаційного суспільства, та пряме – відповідає за правове регулювання додаткових (доповнюючих) відносин в інформаційному суспільстві, повною мірою стосується інформаційних відносин, що зумовлені значним зростанням ролі інформації та інформаційних ресурсів, продуктів, технологій, які мають також невід'ємне та цілком важливе значення при розбудові та розвитку становлення інформаційного суспільства не тільки в

Україні, але й у цілому світі у розрізі глобалізаційних процесів та інших вагомих світових чинників.

Як уже зазначалося, регулювання основних засад становлення та розвитку інформаційного суспільства в національному законодавстві України, перш за все, здійснюється конституційними нормами. Так, ст. 34 Конституції України, де кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір [107], що повністю відповідає ст.10 Конвенції про захист прав та основних свобод людини. Ще одна з гарантій свободи слова і вільного вираження поглядів міститься у ст. 54 Конституції України, яка забезпечує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних та матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [107].

Першим правовим кроком, який Україна зробила назустріч формуванню інформаційного суспільства, стало прийняття Верховною Радою України закону «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.» [193] на основі Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні», а також на основі цілей та принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 р.; Туніс, листопад 2005 р.); з метою подальшого вдосконалення концепції національної політики щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сфері суспільних відносин та для забезпечення позитивних змін у життєдіяльності суспільства й людини.

Цей закон визнає, що одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і

спрямоване на розвиток інформаційне суспільство. Його завданням є [193]: підвищити національну конкурентоспроможність за рахунок розвитку людського потенціалу; розширити експортний потенціал ІКТ-індустрії України; поліпшити життєвий рівень населення завдяки економічному зростанню, забезпеченню прав і свобод людини, наданню рівного якісного доступу до інформації, освіти, послуг закладів охорони здоров'я та адміністративних послуг, створенню нових робочих місць і розширенню можливостей щодо працевлаштування населення, забезпеченню соціального захисту вразливих верств населення, зокрема людей, що потребують соціальної допомоги та реабілітації.

Національна політика розвитку правового регулювання інформаційного суспільства в Україні передбачає перехід до пріоритетного науково-технічного та інноваційного розвитку; законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства через створення цілісної системи законодавства, гармонізованого з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства; формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства; розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури; забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг; забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; процес підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві; створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ; підвищення ефективності культури і науки в інформаційному суспільстві; впровадження ІКТ у сферу захисту та охорони здоров'я для підвищення якості та ефективності медико-санітарної допомоги, поліпшення демографічної ситуації, збереження і зміцнення здоров'я населення, забезпечення соціальної справедливості та прав громадян на охорону здоров'я; охорона навколишнього природного середовища; впровадження інформаційної безпеки крізь широке

використання ІКТ в інформаційному суспільстві через удосконалення нормативно-правової бази щодо захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронній діяльності в інформаційній сфері [193].

Фундаментальним документом, який мав підхопити ідеї та напрями Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», стала «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні», схвалена Кабінетом Міністрів у травні 2013 р. Вона визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями і механізми реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 р. У Стратегії сказано, що «необхідно забезпечити розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України, Закону України «Про електронну комерцію», ввести зміни до нормативно-правових актів щодо Національної програми інформатизації, розробити базові норми, правила і регламенти створення, впровадження, модернізації та експлуатації інформаційних ресурсів, інформаційних систем та засобів інформатизації органів державної влади, а також визначити порядок здійснення контролю за дотриманням таких правил, норма та регламентів» [213]. Одне із таких поставлених завдань уже вирішено – прийнято Закон України «Про електронну комерцію» 3 вересня 2015 р. Залишилося ще одне ключове – прийняття Інформаційного кодексу України.

З метою розбудови ефективного інформаційного суспільства та на основі вищезгаданого документа було прийнято такі Закони України:

від 06.09.2012р. № 5203-VI «Про адміністративні послуги»; ЗУ від 18.11.2003р. № 1280-IV «Про телекомунікації»; ЗУ від 04.02.1998р. р. № 75/98-ВР «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; ЗУ від 02.10.1992р. № 2657-XII «Про інформацію»; Закон України від 22.05.2003р.

№ 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг»; Закон України від 22.05.2003р. № 852-IV «Про електронний цифровий підпис»; Закон України від 04.02.1998р. № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації»; Закон України від 13.01.2011р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про доступ до публічної інформації»;

Укази Президента України «Про заходи для розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»; від 20.10.2005р. № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій»; від 17.05.2001р. № 325/2001 «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади»; від 01.08.2002р. № 683/2002 «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади»; від 31.07.2000р. № 928/2000 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні»; від 14.07.2000р. № 887/2000 «Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади»; від 05.05.2011р. № 547/2011 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації»;

Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України: Розпорядження від 04.12.2013р. № 959-р «Про затвердження плану заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції на 2013 – 2014 рр.»; Розпорядження від 11.09.2013р. № 718-р «Про затвердження плану заходів

щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг»; Розпорядження 11.07.2013р. № 517-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів»; Розпорядження від 15.05.2013 № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»; Постанова від 03.01.2013р. № 13 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг»; Постанова від 28.11.2012р. № 1134 «Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства»; Розпорядження від 05.09.2012р. № 634-р «Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів»; Постанова від 11.04.2012р. № 295 «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг»; Розпорядження від 26.09.2011р. № 1014-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні»; Розпорядження від 13.12.2010р. № 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні»; Розпорядження від 01.03.2010р. № 360-р «Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування»; Розпорядження від 26.09.2007р. № 805 «Про затвердження переліку завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 2007 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування», а також сусідні розпорядження на 2008, 2009, 2010, 2011 роки; Розпорядження від 15.08.2007р. № 653-р «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»; Постанова від 28.10.2004р. № 1454 «Про затвердження Порядку обов'язкової передачі документованої інформації»; Постанова від 28.10.2004р. № 1453 «Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади»; Постанова від

28.10.2004р. № 1452 «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності»; Постанова від 28.10.2004р. № 1451 «Про затвердження Положення про центральний засвідчуваний орган»; Постанова від 26.05.2004р. № 680 «Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу»; Постанова від 17.03.2004р. № 326 "Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів»; Постанова від 04.03.2004р. № 253 «Про затвердження Порядку легалізації комп'ютерних програм в органах виконавчої влади»; Розпорядження від 31.12.2003 № 828-р «Про затвердження заходів з реалізації Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів»; Постанова від 10.09.2003р. № 1433 «Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади»; Розпорядження від 22.07.2003р. № 447-р «Про адміністрування домену «.UA»; Розпорядження від 05.05.2003р № 259-р «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів»; Постанова від 24.02.2003р. № 208 «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»; Постанова від 29.08.2002р. № 1302 «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади»; Постанова від 25.07.2002р. № 1048 «Про затвердження Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів)»; Розпорядження від 15.05.2002р. № 247-р «Про затвердження Концепції легалізації програмного забезпечення та боротьби з нелегальним його використанням»; Постанова від 04.01.2002р. № 3 «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади»; Постанова від 18.12.2001р. № 1702 «Про затвердження Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту

інформатизації»; Розпорядження від 21.02.2001р. № 54-р «Про затвердження державних замовників регіональних програм і проектів інформатизації»; Постанова від 31.08.1998р. № 1352 «Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації»; Постанова від 16.02.1998р. № 160 «Про заходи щодо посилення контролю за обґрунтованістю проектів інформатизації діяльності центральних органів виконавчої влади».

Накази Центральних органів виконавчої влади: Міністерства освіти і науки України від 06.09.2013р. № 1271 «Про затвердження Методики формування індикаторів розвитку інформаційного суспільства»; Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.07.2007р. № 143 «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства у сфері надання послуг електронного цифрового підпису»; від 20.07.2007р. № 141 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виробництва та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації»; від 12.06.2007р. № 114 «Про затвердження Інструкції про порядок постачання і використання ключів до засобів криптографічного захисту інформації»; Міністерства транспорту та зв'язку України від 19.04.2007р. № 325 «Про затвердження Положення про порядок відбору завдань (проектів) Національної програми інформатизації на конкурсних засадах»; Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15.08.2003р. № 149 «Про порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»; від 06.06.2003р. № 97 «Про затвердження Методики визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації»; Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України, Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 25.11.2002р. № 327/225 «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного

забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади».

До основних принципів інформаційно-правових відносин, за допомогою яких власне створювався правовий механізм врегулювання інформаційного суспільства слід віднести такі: свобода вираження поглядів і переконань; відкритість права на інформацію; доступність інформації; свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; гарантованість права на інформацію [205]. Звичайно, принципи інформаційних правовідносин є не тільки галузевими основоположними засадами, але й втілюють базові ідеї законодавчого забезпечення прав людини на основі розроблених та діючих міжнародних стандартів у сфері інформаційних відносин.

Чималу роль в опосередковуванні інформаційного суспільства в Україні відіграють проекти, державні пропозиції, концепції та спеціально створені підрозділи й структури державних органів, які займаються розробкою стратегій подальшого розвитку, порівняльним аналізом ситуації в Україні з результатами міжнародних вимірювань процесу формування інформаційного суспільства, наданням своєчасної консультативної допомоги та відформатованих стандартів згідно з міжнародними показниками.

Наприклад, Державний комітет інформатизації у 2009 р. запропонував свій проект «Переліку індикаторів Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства», що нараховує 17 пунктів. Його основою стали індикатори, що використовуються при формуванні низки міжнародних індексів розвитку інформаційного суспільства і в першу чергу – Індексу Цифрової Спроможності. Це ефективний і водночас порівняно простий комплекс вимірювань, що базується на 11 індикаторах, підібраних за

трьома основними напрямками: спроможність використання ІКТ, інфраструктура, кількісні показники використання ІКТ.

Неоціненний вклад у розбудову інформаційного суспільства в Україні здійснював Державний комітет з питань науки, інновацій та інформатизації України (колишній Держкомінформатизації), а на теперішній час правонаступником комітету є Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України, яке пропонує й розробляє зміни до системи державних статистичних спостережень з метою створення системи моніторингу розвитку інформаційного суспільства.

Так, іще у 2008 р. з метою забезпечення проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики у сфері інформатизації, формування та використання національних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства було створено Громадську раду при Державному комітетові інформатизації України. А у 2009 р. з метою підготовки та подання Кабінету Міністрів України пропозицій щодо реалізації державної політики з питань розвитку інформаційного суспільства та інтеграції України до глобального інформаційного простору – Міжгалузеву раду з питань розвитку інформаційного суспільства [174, 23].

Державне агентство з питань електронного урядування України є головним у веденні активної діяльності регулювання та забезпечення інформаційного суспільства нормативно-правовим базисом, і займається розробкою таких важливих питань: інформаційна безпека, охорона навколишнього природного середовища, електронна медицина, електронна культура, наука та інновації, електронна освіта, електронна демократія, електронне урядування, електронна економіка, доступ до інформації та знань, інформаційна структура.

Позитивним моментом у правовому розвитку регулювання інформаційного суспільства в Україні також відіграє створення національної

системи індикаторів розвитку, яка дозволяє всебічне вивчення міжнародного досвіду вимірювання розвитку інформаційного суспільства, в основі якої лежить розуміння інформаційно-комунікаційних технологій, як каталізатора соціально-економічного розвитку.

Її основою стали індикатори, які використовуються при формуванні низки міжнародних індексів розвитку інформаційного суспільства і насамперед – Індексу цифрової спроможності, що є комплексом індикаторів, узгоджених на міжнародному рівні, і розглядається Міжнародним Союзом електрозв'язку як один із високоякісних стандартів вимірювання та оцінки розвитку інформаційного суспільства в окремих країнах, регіонах й у світі у цілому [290]. Під час її створення було враховано специфічні умови для України, можливості органів статистики, а також показники, рекомендовані міжнародними організаціями, такими як Партнерство з вимірювання ІКТ для розвитку, Європейська Комісія, Міжнародний Союз електрозв'язку, Регіональний союз електрозв'язку, Організація чорноморського економічного співробітництва. Запропонована методика оцінки розвитку ІКТ має стати інструментом отримання об'єктивних висновків з метою ухвалення ефективних рішень щодо розвитку процесів інформатизації у країні. Вона побудована на концептуальній оцінці моделі системи, в якій виокремлено основні системні блоки компонентів існування та розвитку інформаційного суспільства, їх структуризація за характерними компонентами [потенціал (спроможність) розвитку, інфраструктура, попит на використання, блок керування розвитком (політика у галузі ІКТ)], а також подальший відбір і розробка індикаторів компонентів, технології їх отримання та оцінки їх значень.

Створені формули розрахунку, яким чином кожна людина залучена до використання надбань інформаційно-комунікаційних технологій, надасть не тільки статистичні дані для порівняльного аналізу, але й можливість

розробляти плани дій щодо реформування та удосконалювання інформаційного суспільства.

На жаль, у період державної дестабілізації, окрім Закону України «Про електронну комерцію», ніяких спроб розширити законодавчу базу регулювання інформаційного суспільства не вдалося зробити з боку уряду. Причини: складнощі у фінансуванні через воєнні дії на Донбасі, високий рівень корупції в органах державного управління й на місцях, відсутність політичної волі державного апарату та мотивованих рішень із розгортання політики розбудови інформаційного суспільства та інформаційно-технологічного окультурювання українського населення. Державна воля апарату країни, у першу чергу, повинна ґрунтуватися на сформованості у політичних діячах, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування нового типу світогляду, інформаційних інтересів та вмінь, інформаційної культури, що є адекватним новому щаблю цивілізаційного розвитку.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства також повинна містити прямий механізм співробітництва з міжнародними організаціями, іншими країнами, що створить основу виходу України у світовий інформаційний простір. А надати кожному громадянину України можливість освоїти та одержати навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, користуванням та виходу до Всесвітньої мережі Інтернет за допомогою навчання і спеціальної підготовки є державним зобов'язанням, так само як і організація технологічного та комп'ютерного устаткування загальноосвітніх центрів навчання, вишів, бібліотек, яке здатне буде працювати в режимові реального часу та задовольняти потреби учнів, студентів, викладачів та працівників освіти.

Інформаційне суспільство обов'язково потребує впливу, догляду та регулювання з боку уряду кожної держави, але інколи, за відсутності таких сприятливих умов, воно у змозі самотійно обслужити свої нагальні потреби,

аби не відставати у часі від розвитку та подальшого функціонування. Але, ось тут відчувається тривога функціонування неконтрольованого суспільства, оскільки з'являється місце, як пише В.І. Пожуєв, «незаконної діяльності в сфері програмного забезпечення (так зване «комп'ютерне піратство»), несанкціонований вхід у комп'ютерну мережу з метою руйнації інформації, несанкціонований доступ до конфіденційної приватної чи корпоративної інформації, що відкриває доступ до її використання – від шкільних оцінок до незаконного доступу до банківських грошових вкладів (так зване «хакерство»), розповсюдження порно-реклами тощо» [182, 14]. Саме в таких випадках, держава негайно повинна не тільки задуматися над необхідністю організації та запровадження ефективний механізм правового регулювання інформаційного суспільства, але й швидше діяти в рамках створення такого релевантного правового базису для інколи самоконтрольованого або неконтрольованого суспільства взагалі (щоб людина не вирішувала самотійно проблеми захисту від посягання на свої права та свободи).

У разі відставання від світових стандартів регулювання інформаційно-технологічної сфери і в принципі хронічного відставання від темпів інформаційно-технологічного розвитку, можна застерігатися збоїв у суспільстві, як від одиничних випадків до глобальних проблем масового характеру: втрата інтересу членів суспільства розвиватися та працювати на території рідної країни і пошуків «кращого життя» для самоудосконалення та реалізації свого наукового і творчого потенціалу за кордоном (особливо це є актуальним для такої професії як програміст).

Таким чином, залишається ряд невирішених питань та проблем, які потребують негайного вирішення, головні з них – це відсутність політичної волі уряду у збереженні та відновленні економічної та політичної стабільності; низький рівень фінансування у розвиток становлення та правового регулювання інформаційного суспільства; високий рівень корупції в органах центральної виконавчої влади і на місцях, що заважає реально

акцентувати свою увагу на розробці ефективного механізму правового регулювання інформаційного суспільства та пошукам можливих інвестицій, як на національному, так на міжнародному рівні; недостатнє забезпечення нормативно-правовою базою регулювання інформаційного суспільства взагалі.

3.2. Напрямки функціонування інформаційного суспільства в Україні

Відповідно до Закону України «Про основні засади інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» основними напрямками розвитку й функціонування інформаційного суспільства в Україні визначаються [193]: формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій; всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної; забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг; збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ; надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використання ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки; створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення; забезпечення участі громадськості у побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері; розробку та впровадження систем індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні із внесенням відповідних змін до системи державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням.

Електронна готовність України, тобто досягнення певного ступеня інформатизації суспільства, є необхідним фундаментом побудови

нормального функціонування інформаційного суспільства. А. Сіленко вважає, що її результатом має бути подолання значного розриву між провідними державами та Україною [177]. А це є можливим лише за умови ефективної реалізації усіх напрямків функціонування правового регулювання інформаційного суспільства в Україні.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні 2013 року, в свою чергу, визначає наступні такі напрямки: забезпечення інформаційної безпеки, доступу до інформації та знань, розвиток електронної економіки, електронного урядування, електронної освіти, електронної культури, електронної медицини, електронної системи охорони навколишнього середовища та ін. [201].

Ефективною політика функціонування інформаційного суспільства в Україні видається тоді, коли повноцінно починають працювати механізми реалізації усіх напрямів інформаційно-технологічного простору. До таких умовно можна зарахувати: електронний уряд, який містить у собі такі напрями як електронна освіта, електронна медицина, електронна митниця, електронна система охорони навколишнього середовища, електронний нотаріат, електронний земельний кадастр, електронне голосування, електронна податкова, електронний паспорт, національна ідентифікаційна картка, система уніфікованих стандартів та інші пріоритетні компоненти, а також інформаційна безпека.

Розглянемо окремо основні з напрямків розвитку правового регулювання інформаційного суспільства та проаналізуємо рівень здійснених кроків і невирішених питань.

Електронне урядування. Відповідно, це – форма організації державного управління, яка за рахунок широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого

самоврядування, наданню в дистанційному режимі комплексу державних послуг для людини та громадянина, суспільства, держава та бізнесу [17].

Метою його запровадження в Україні є розвиток електронної демократії задля досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, відкритості та прозорості влади для людини і громадянина, громадських організацій та бізнесу.

Електронна демократія – це використання інформаційних технологій з метою посилення демократичних процесів у державі. Органи самоврядування намагаються активніше впроваджувати технології електронної демократії. Просунутими містами у впровадженні е-урядування є як обласні центри, так і невеликі міста.

Згідно з класичним визначенням, Електронний уряд поширюється на такі сфери суспільно-державних відносин [179]:

«Уряд – громадянам» (Government 2 Citizens, G2C) – соціальний захист, електронні вибори, акти цивільного стану, паспорти та інші документи, дозволи, податкові декларації, освіта, медицина, житлово-комунальна сфера, інформаційні послуги...тощо;

«Уряд – бізнесу» (Government 2 Business, G2B) – податкова та інша звітність, відкриття-ліквідація підприємств, митне оформлення, державні закупівлі...; а також широке залучення бізнесу, як посередників, до надання електронних послуг населенню, використовуючи інфраструктуру Електронного уряду (банки, транспорт тощо).

«Уряд – уряду» (Government 2 Government, G2G) – міжвідомча електронна взаємодія, документообіг, спільне використання державних інформаційних ресурсів тощо.

«Уряд – державним службовцям» (Government 2 Employees, G2E) – всебічна автоматизація діяльності держслужбовців (найбільш розвинута ланка Електронного уряду в Україні на поточний момент).

Отже, основною й головною функцією електронного уряду є надання адміністративних послуг та містить чіткий перелік видів електронного подання інформаційних послуг: інформування [(надання безпосередньо інформації про державні (адміністративні) послуги)]; одностороння взаємодія (забезпечена можливість користувачеві отримати електронну форму документа); двостороння взаємодія (забезпечена можливість обробки електронної форми документа, включаючи ідентифікацію); проведення трансакцій (електронна реалізація можливостей прийняття рішень та їх доставка) [144].

Програму «Електронна Україна» було запропоновано як довгострокову ще у 2002 р. на засіданні Міжвідомчої комісії з питань інформаційної політики й інформаційної безпеки при Раді національної безпеки й оборони України. В її рамках було передбачено заходи щодо формування завершеної нормативно-правової бази у цій сфері і з'явилася ця програма завдяки впровадженню програми «e-Europe» («Електронна Європа»), затвердженою Єврокомісією, а уже у 2003 році Державний комітет інформатизації і зв'язку України своїм Наказом затвердив «Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний уряд». Також Кабінетом міністрів України було прийнято Постанову від 24 лютого 2003 р. N 208 «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» [192], яка затвердила, що одним із пріоритетних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства є надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою, з громадянами та юридичними особами на основі сучасних інформаційних технологій.

І вже у 2010 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Розпорядження від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. «Про схвалення Концепції

розвитку електронного урядування в Україні». Концепцією електронний уряд визначений як єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання. А також визначено, що основними принципами електронного урядування є: конфіденційність та інформаційна безпека; єдині технічні стандарти і взаємна сумісність; прозорість і відкритість; орієнтованість на інтереси і потреби споживачів послуг [212].

Наступним кроком у забезпеченні формування й функціонування «Електронного уряду» стало відкриття Національного центру підтримки електронного урядування, метою створення якого є забезпечення координаційно-організаційної, дослідницько-експертної, технологічної, навчально-методичної, консультативної, просвітницької підтримки органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, бізнесу, громадянських організацій і громадян із впровадження та застосування технологій електронного урядування.

Офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні є Єдиний державний портал адміністративних послуг [71]. Нині діє його пілотна версія. Портал створено для упорядкування та надання вичерпної інформації про адміністративні послуги, впровадження та вдосконалення методологічних механізмів надання адміністративних послуг. В Україні також діють пілотні проекти Державної реєстраційної служби України із запровадження електронної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [51], спільний проект Державного агентства з питань електронного урядування України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України та Координатора проектів ОБСЄ в Україні із запровадження пілотних електронних адміністративних послуг у будівництві [52].

Інформаційна безпека. Згідно із забезпеченням інформаційної інфраструктури, інформаційна безпека є одним із основних напрямів розбудови інформаційного суспільства, а також є частиною національної безпеки.

О.В. Нестеренко пише, що інформаційна безпека являє собою стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства, держави. При цьому інформаційна безпека у сучасному світі, в якому саме та чи інша інформація впливає на прийняття державою тактичних і стратегічних рішень, вважається основою національної безпеки [161].

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 12 лютого 2007 р., визначається, що життєво важливі національні інтереси України реалізуються у складному внутрішньому та зовнішньому середовищі, яке характеризується низкою викликів і загроз, а забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає, зокрема, забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства. Тому, питання контрольованого та цілеспрямованого формування національної інформаційної інфраструктури як основи безпекового середовища країни зараз набувають особливої актуальності [161].

Як пише П. Остапшин: «Однією з найбільш гострих проблем ефективного функціонування інформаційного суспільства виступає проблема надійного захисту інформації, тобто попередження її спотворення або знищення, несанкціонованої модифікації, зловмисного отримання і використання тощо. Особливої гостроти проблема захисту набуває через розповсюдження та масову комп'ютеризацію інформаційних процесів, широке впровадження інформаційно-обчислювальних мереж з доступом до їх ресурсів маси користувачів» [114].

Правову основу для розробки та реалізації інформаційної безпеки становлять Закон України «Про основи національної безпеки України», інші закони України, Указ Президента України «Про стратегію національної безпеки України» № 105 від 12 лютого 2007 р., Рішення РНБО України від 21 березня 2008 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 377 від 23 квітня 2008 р., а також міжнародні угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші нормативно-правові акти, що визначають засади державної політики у сфері інформаційної безпеки.

Паралельно Доктрина інформаційної безпеки визначає, що серед принципів, за якими має здійснюватися забезпечення інформаційної безпеки України, має бути пріоритетність національної інформаційної продукції, а одним із напрямів державної політики у сфері інформаційної безпеки України є розбудова та інноваційне оновлення національних інформаційних ресурсів. При цьому держава з метою забезпечення інформаційної безпеки України має вживати в економічній сфері таких заходів як формування вітчизняної індустрії інформаційних послуг, підвищення ефективності використання державних, корпоративних і приватних інформаційних ресурсів [161].

Але досі не прийнято закону, який визначав би концепцію державної інформаційної політики України. Відповідно, в країні не існує єдиного плану, єдиної державної позиції чи стратегії розвитку інформаційної галузі, а отже і забезпечення інформаційної безпеки. Протягом 2002 – 2010 рр. було три спроби ухвалити концепцію державної інформаційної політики - 2002, 2009 та 2010 р. 11 січня 2011 р. черговий проект концепції прийняли у першому читанні за основу закону і направили на доопрацювання Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації [210].

Так, на теперішній час, українське суспільство, перебуваючи соціально активними, використовуючи надбання інформаційно-комунікаційних

технологій та мережі Інтернет, абсолютно не захищене з боку держави, у разі посягання на її права та свободи в інформаційній сфері. Створення, скажімо, Управління з боротьби з кіберзлочинністю абсолютно не вирішує проблеми захисту! На жаль, жоден із працівників вищезгаданого управління не проходить спеціальної підготовки у сфері оволодіння інформаційно-технологічних навичок, які дозволяли б їм боротися з кібер-злочинами; жодному з працівників не була надана можливість, з боку спеціалістів, працювати у спеціально створених програмах, які виявляли б Інтернет-злочини, місце знаходження хакерів, чи принаймні комп'ютерів, за допомогою яких вчиняються ці злочини та посягають на приватне життя. На превеликий жаль, для співробітників таких структур не було розроблено спеціальних державних програм: у повсякденній професійній діяльності вони користуються такими ж однаковими програмами разом з Інтернет-хакерами та злодіями! Вони працюють за застарілими комп'ютерами, з поганими інформаційно-технологічними можливостями...

Тому, відповіді на запитання, якими є кількісна та якісна складові розкриття кібер-злочинів, майже немає. Проте є рішення. З метою ефективного захисту населення від посягань на права та свободи інформаційними злочинцями та з метою повноцінного забезпечення інформаційного спокою, необхідним є створення державної програми, діяльність якої буде спрямовано на фінансування, технологічно-програмне забезпечення та інформаційно-технологічне окультурювання співробітників державних спеціальних структур.

У Доктрині інформаційної безпеки України, підписаній Президентом у липні 2009 р., серед усього виокремлено такі загрози інформаційній безпеці країни: поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України; зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет;

деструктивні інформаційні впливи, яких спрямовано на підриг конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України; прояви сепаратизму у засобах масової інформації, а також у мережі Інтернет, за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками.

Інформаційна безпека має ключове значення для досягнення європейського інформаційного простору, до якого ми йдемо та намагаємось приєднатися, і є необхідною передумовою правового регулювання інформаційного суспільства.

Тому, з метою організації ефективної системи інформаційної безпеки в Україні необхідно встановити таку міцну систему протидії, щоб усіх виникаючих потенціальних погрозів та проблем у результаті вживання ІКТ з намірами, несумісними із завданнями міжнародної стабільності та безпеки, було знищено нанівець і вони не змогли нашкодити інфраструктурі і безпеці усієї держави.

Вбачається також раціональним встановити тісні зв'язки й співпрацю з Європейським агентством мережевої та інформаційної безпеки з метою сприяння розвитку культури мережевої та інформаційної безпеки.

Електронна освіта. Електронна освіта або e-learning є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства. Вона сприяє оновленню форм, засобів, технологій та методів викладання дисциплін; розширенню доступу до знань для всіх рівнів населення з урахуванням можливості побудови власної траєкторії навчання; формуванню в учнів навичок ХХІ століття [217].

В умовах глобалізації економіки, жорсткої конкуренції на ринках товарів і послуг, економіка країни має перспективи розвитку лише за умов переходу до виробництва моделі інформаційно-інвестиційного розвитку. Впровадження нових технологій виробництва потребує реалізації концепції безперервного навчання управлінського та виробничого персоналу [223].

Відповідний рівень компетентності і кваліфікації орієнтуватися у повсякденному житті інформаційного простору породжує потребу у безперервному навчанні з використанням інформаційних технологій, що, безумовно, допоможе отримати не тільки професіоналізм, удосконалення своїх навичок, здібностей та вмінь, але й отримати найпрестижнішу та високооплачувану роботу. Оволодіння електронною освітою може допомогти побороти в державі безробіття та підвищити економічний і соціальний рівень життя населення, оскільки зайнятість при безперервному підвищенні своєї кваліфікації постійно зростає.

Перші кроки в реалізації електронної освіти в Україні було здійснено у 2012 р., коли було розпочато роботу з розроблення нормативно-правової бази, якої буде покладено в основу нової форми освіти, а саме розробку і затвердження положення про електронні освітні ресурси (Наказ Міністерства науки та освіти, молоді та спорту «Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси» від 01.10.2012р. №1060.)

Це положення визначає поняття електронних освітніх ресурсів [202] (далі — ЕОР), їх види, порядок розроблення й упровадження. Згідно із цим положенням, ЕОР — це навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали і засоби, розроблені в електронній формі і представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, у частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Ще одним, не менш важливим, нормативно-правовим документом у сфері регулювання електронної освіти стала Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 494 «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року», згідно з якою мало б здійснитися

впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, а також створення умов для поетапного переходу до нового рівня освіти на основі зазначених технологій. Але, на жаль, вона втратила свою чинність на підставі іншої Постанови Кабінету Міністрів України від 5 березня 2014 р. № 71, у зв'язку з питанням оптимізації державних цільових програм і національних проєктів, а також економії бюджетних коштів, цю програму достроково було призупинено разом із Державною цільовою науково-технічною та соціальною програмою «Наука в університетах» на 2008 – 2017 рр. та ін. І тому, довгоочікувана перспектива сформувати в Україні електронну освіту та приєднатися таким чином до єдиного освітнього простору зійшла нанівець.

Таким, чином Україна поки що знаходиться на початковому рівні замученості населення до оволодіння надбанням інформаційно-комунікаційних технологій. Аби вирватися уперед та наздогнати країни-світових лідерів з використання інформаційних технологій у сфері електронної освіти як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності, необхідне політичне бажання з боку уряду, відповідне фінансування та бажання населення вчитися, розвиватися, удосконалюватися та використовувати усі похідні інформаційно-технологічної революції у своїх цілях. Останнє є можливим за обставин активної пропаганди з боку уряду через засоби масової інформації й донесення до населення крайньої необхідності, актуальності та важливості стати повноправним членом інформаційного суспільства: вказати на престижність статусу бути інформаційно підкованим та акцентувати увагу на відкритті індивідуальних можливостей, потенціалу, розкриття творчих здібностей та натхнення за умов інформаційно-технологічної обізнаності, культури та освіти.

Електронний паспорт – є офіційним ідентифікаційним документом, а також діє як документ для міжнародної, європейської подорожі і призначений для того, щоб мінімізувати затримки на пограничні

формальності, збільшити безпеку і захистити операції міжнародної цивільної авіації від незаконного втручання. Електронний паспорт може також використовуватися як засіб створення електронного підпису власника, а тому може використовуватися в системах електронного документообігу і фінансових електронних операціях [3\89].

Так, із цією метою у 2005 році усі 188 країн-членів Міжнародної асоціації цивільної авіації погодилися випустити електронні паспорти до 1 квітня 2010 р. відповідно до затвердженого міжнародного стандарту для біометричних документів.

6 грудня 2012 р. набрав чинності Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Відповідно до цього Закону в Україні було розпочато роботи із запровадження оформлення і видачі паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій із біометричними даними власника документа, в регіонах та інфраструктури його функціонування. З метою запровадження біометричних документів для виїзду за кордон Урядом прийнято Постанову від 7 травня 2014 р. № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення» [203].

Відповідно до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [199] в Україні з січня 2016 р. було запроваджено оформлення паспорта громадянина України у формі картки, який містить електронний безконтактний чіп.

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 302 затверджено зразок бланка, технічний опису та «Порядок оформлення,

видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України» [209]. Відповідно до цієї постанови, оформлення і видачу паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм у вигляді пластикової картки запроваджено з 1 січня 2016 р. для громадян, які досягли 16-річного віку та оформлюють паспорт уперше.

А відповідно до Закону України від 14 липня 2016 р. №1474-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу або її спеціальний статус, спрямовані на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України» [190], з 1 жовтня 2016 р. плануються нововведення: в Україні запроваджується видача паспортів у формі картки усім громадянам.

Електронна митниця, електронний земельний кадастр, електронне голосування, електронна податкова утворюють нині важливу систему реалізації пріоритетних завдань і політики у цілому у більшості розвинених держав у рамках модернізації державних органів. Їхнє головне призначення – це забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку країни.

Через програму електронної податкової України можуть бути реалізовані пряме оподаткування і податки на страхові премії, акцизний збір. Через електронну митницю – повисити митний контроль, полегшити експорт-імпорт товарів, забезпечити необхідний захист фінансових інтересів держави і безпеки громадян, спростити митне законодавство і його реалізацію, поліпшити управління і операційні результати митних контролів і стимулювати їх стандартизацію, підсилити кооперацію між митними адміністраціями та іншими органами влади у боротьбі із шахрайством та корупцією [89].

Вчений А. Новицький дає таке визначення поняття електронного оподаткування. На його думку, це нормативно-врегульована, динамічна, економічно обґрунтована й доцільно синтезована система автоматизованого

податкового зобов'язання, визначення податкової бази, обліку платників податків, підготовки і подачі електронної звітності та інших складових адміністрування податків з метою його упорядкування та удосконалення, створення умов для подальшого перспективного розвитку інформаційних відносин у сфері оподаткування [164].

Вчений також виокремлює два основні напрямки розвитку електронного оподаткування: оподаткування підприємницької діяльності у мережі Інтернет з метою отримання прибутку, з використанням новітніх технологій, використання електронних грошей, нематеріальних активів; система інформації подання податкової звітності [164].

Л.О. Матвейчук пропонує електронне оподаткування розглядати як «складну систему з такими напрямками розвитку: електронна реєстрація СПД, електронні податкові сервіси, електронна звітність, електронний аудит, електронна комерція, автоматизація процесів адміністрування податків і зборів (електронне відшкодування ПДВ), інформаційно-аналітична система ДПС, єдина інформаційно-комунікаційна платформа органів державної влади» [128].

Основою складовою системи електронного оподаткування є інформаційно-аналітична система державної податкової служби України. А запровадження Податкового Кодексу у 2011 р. створило підґрунтя переходу на електронний документообіг у податковій сфері, зокрема електронну податкову звітність. Поняття електронного документу та електронного документообігу надається у ст. 14 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 85.

Відповідно до норм угоди «Про асоціацію між Україною і ЄС», передбачається поступове впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням

№1007-р. від 05.12.2012 р. схвалив Концепцію створення електронного сервісу «Електронний кабінет платника податків», а Державна податкова служба з 1 січня 2013 р. запровадила електронний сервіс «Електронний кабінет платника податків», під яким слід розуміти персональне автоматизоване робоче місце платника, працювати в якому він може без використання спеціально встановленого клієнтського обладнання [166, 378].

М.Ф. Огійчук, І.В. Горковенко, І.В. Сколотій зазначають, що у нормативній базі прописано, що платникам податку, які застосовують спеціальний режим оподаткування ПДВ, слід надати контролюючому органу за місцем своєї реєстрації інформацію щодо даних реквізитів поточного рахунку, на який має бути перераховано відповідну суму з електронного рахунку такого платника. Але механізм здійснення обслуговування, періодичність таких перерахунків залишається поза увагою, що відносимо до недопрацювань регулювання відносин у даній сфері [166, 380].

Однак, І. Тофан, досліджуючи стан застосовування електронної податкової звітності, визначає проблемні питання, а саме: підвищення фахового рівня спеціалістів із електронної податкової звітності та потреба додаткових фінансових вкладень у процес автоматизації електронної звітності [246, 228].

Електронна митниця. Значення та роль інформаційних технологій у митній справі відображена у Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур, укладеній 18 травня 1973 р. у м. Кіото, яка діє у змінній редакції відповідно до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, вчиненого 26 червня 1999 р. у м. Брюсселі (Україна приєдналася згідно із Законом України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 5 жовтня 2006 р. № 227-V) [214].

Киотська конвенція передбачає таке: максимальне практичне використання інформаційних технологій; розглядає інформаційні технології як один із принципів митного оформлення, реалізація якого повинна сприяти спрощенню і гармонізації митних процедур; встановлює стандартні правила використання інформаційних технологій для удосконалення митного контролю [105].

Електронна митниця нині регулюється Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 1236-р «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», створення якої спрямовано на зміцнення митної безпеки України, адаптацію Єдиної автоматизованої інформаційної системи Держмитслужби та нової комп'ютеризованої транзитної системи ЄС, оперативне отримання актуальної і достовірної інформації про наміри щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій, створення умов для прискорення процедур митного контролю та митного оформлення, поліпшення соціального та інформаційного обслуговування населення, удосконалення інформаційної інфраструктури Держмитслужби [214].

З метою ефективного впровадження електронної форми декларування товарів Державною митною службою видано низку регуляторних актів, які регламентують цю процедуру. Держмитслужбою переглянуто встановлені раніше критерії оцінки, яким повинні відповідати підприємства для подання електронних документів та наказом Держмитслужби від 17.03.2011р. № 216 затверджено Умови електронного декларування.

Для того, щоб розпочати електронне декларування підприємство-суб'єкт ЗЕД має бути внесене до Реєстру підприємств, до товарів яких може застосовуватися процедура електронного декларування. Наказом Держмитслужби України 17.03.2011р. № 216 суттєво спрощено процедуру

допуску підприємств до електронного декларування, ведення їх Реєстру, передбачено включення до такого Реєстру митних брокерів [176, 138].

З квітня 2011 р. Держмитслужбою розпочалася реалізація пілотного проекту з декларування, митного контролю та оформлення товарів із застосуванням електронних вантажних митних декларацій, яка триває і до теперішнього часу. Метою цього проекту є напрацювання [176, 142].

Держмитслужбою побудовано на сучасній, потужній, відмово стійкій апаратно-програмній платформі центр сертифікації ключів, який за рішенням Державного комітету з інформатизації від 25.08.2011р. № 7 набув статусу Акредитованого Центру сертифікації ключів, що забезпечило фахівцям Держмитслужби широкий спектр можливостей при роботі з електронним цифровим підписом [23].

Найбільш інноваційною у регулюванні електронної митниці є електронне декларування. Електронне декларування – це комплексне поняття, що містить [176]: декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів; митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів на підставі поданих електронних документів (у т.ч. дозвільного характеру).

Повноцінне введення механізму електронного декларування уявляється безцінним, адже воно дозволить створити безпаперове інформаційне середовище для митниці і суб'єктів ЗЕД на базі новітніх інформаційних технологій. Прискорення товарообігу, скорочення часу на здійснення митного контролю, виключення суб'єктивних факторів при здійсненні митних процедур шляхом застосовування при здійсненні митного оформлення товарів вантажної митної декларації в електронному вигляді – ось головна мета електронного урядування.

До реалізованих кроків із вищезгаданих електронних програм можна віднести створення єдиних баз з наявною необхідною інформацією про податника, земельний кадастр тощо. А також обслуговування фізичних,

юридичних осіб через можливість здійснювати грошові операції, послуги оплати в режимі он-лайн за допомогою кредитних карток.

Електронна комерція. Нещодавнє Закону України «Про електронну комерцію» от 3 вересня 2015 р. продовжує обраний шлях із розвитку правового регулювання інформаційного суспільства в Україні та підвищує його якість, необхідність втілення якого передбачено законодавством ще у 2005 р. Адже, він визначає організаційно-правові основи діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок здійснення електронних угод з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем і визначає права та обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції [195].

Зазначається, що електронна комерція є важливим проявом інформаційного суспільства, елементом нового способу життя. Е-комерція стимулює підвищення інформаційної культури населення і залежить від визначеного рівня цієї культури. Можна сказати, що відбувається взаємозумовлений процес розвитку е-комерції і підвищення інформаційної культури населення. Розвиток ринку комерційних послуг за допомогою Інтернету створює визначений віртуальний споживчий простір, де функціонують Е-споживачі та Е-продавці [273, 197].

У Законі України електронну комерцію визначено як відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру [195].

Однак, прийняття Закону України «Про електронну комерцію» не вирішило усіх актуальних питання сьогодення! Так, хоч і в ЗУ «Про електронну комерцію» при створенні було покладено основи як і вищевказаних Директив ЄС, так і Закону Російської Федерації «Про електронну торгівлю», які здавалося б, повинні були значно полегшити

вирішення неврегульованих питань щодо е-комерції в Україні (на власному прикладі становлення електронної комерції), але на практиці досі залишаються відкритими такі проблеми:

трапляються випадки, коли при розрахунку готівкою чи безготівково встановлюються різні ціни на один і той самий товар для уникнення сплати податків;

більшість Інтернет-користувачів у випадках, коли потрібно повернути товар, не знають своїх прав, свобод та обов'язків на предмет строку його повернення, заміни та ін., що призводить до «електронних непорозумінь» та небажання користуватися послугами інформаційного суспільства у майбутньому;

швидке «старіння» прийнятого законодавства у сфері регулювання ІТ, яке пов'язане зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у цілому;

недовіра з боку користувачів до Інтернет-магазинів та ін.

На жаль, недосконалі правові норми або взагалі їх відсутність також створюють перешкоди у здійсненні діяльності у цій сфері не тільки для користувачів, але і для приватних підприємців теж: наприклад, прийняті норми на предмет впровадження електронних документів та електронних можливостей дуже часто залишаються осторонь їхньої уваги, що створює знову ж таки щит «правового незнання і правової необізнаності», і, звичайно, породжує перешкоди у повноцінному функціонуванні електронної комерції та торгівлі на практиці загалом.

Електронна медицина являє собою чи не одну з тих найважливіших сфер, де використання інформаційних технологій на надбань інформаційної революції є крайнє необхідним. Адже використання сучасних спеціальних технологій у медицині – не тільки запорука ефективної охорони здоров'я, але й світовий показник піклування державою про кожного громадянина та підтвердження виконання положень Конституції, де кожен має право на

якісне медичне обслуговування. Відповідно до програми Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я 2020» необхідно розробити та забезпечити виконання Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір», що сприятиме удосконаленню підходів до методів розв'язання актуальних проблем у галузі охорони здоров'я.

Е-медицина повинна забезпечувати взаємодію між пацієнтами, медичними працівниками та установами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Основними напрямками діяльності у галузі розвитку е-медицини є [213] впровадження автоматизованих інформаційних галузевих систем, які, зокрема, дають змогу перейти до ведення медичної документації в електронному вигляді; розвиток телемедицини; удосконалення розвитку системи моніторингу стану здоров'я населення; створення та впровадження нових комп'ютерних технологій профілактики захворювань, діагностики, забезпечення лікувальних процесів; створення загальнодоступних електронних медичних ресурсів.

Створення єдиної бази даних, де будуть зосереджені дані про хворих, їхні історії хвороби та загальне почуття – є вкрай необхідним. Це вирішує проблему доступу лікарів якомога ближче наблизитися до хворого, дізнатися про всі протипоказання чи навпаки, позитивні моменти його фізіології, й ефективно використовувати час на процес лікування, удосконалення своїх вмінь та навичок, а не заповнення медичних карток, втрачаючи обмаль часу, створюючи черги через бюрократичні традиції ведення хворих тощо. На жаль, поки що електронна система таких даних створена та функціонує у приватних лікарнях та госпіталях, що говорить про низький рівень інформатизованості медичної сфери.

Окремим випадком електронної медицини є спільний проект Міністерства оборони України та волонтерів зі створення інноваційної медичної інформаційної системи, яка має стати основою для реформування військової медицини «Е-Здоров'я». Головна місія проекту — порятунок

життя поранених у зоні АТО через залучення сучасних ІТ-технологій. Проект передбачає впровадження централізованої системи ведення електронної медичної картки та підтримки процесів надання допомоги військовослужбовцям [143].

За сприяння волонтерів, провідних ІТ-компаній України та світу було розроблено та передано Міністерству оборони України готовий апаратно-програмний комплекс, від мережі та обладнання до програм та навчання. Впровадження нормативно-правових актів відбувалося дещо безсистемно і тому відповідна правова сфера залишилася нецілісною та не уніфікованою.

Таким чином, здійснивши аналіз напрямків правового регулювання інформаційного суспільства в Україні, можна зробити висновок наступне, що залишилося і ряд невирішених проблем або вирішених, але частково: відсутність національної системи параметрів оцінювання стану електронного урядування. У цьому разі вирішено частково:

створено лише систему індикаторів та спеціальних формул, які дозволяють виміряти зайнятість населення в інформаційному просторі взагалі;

недосконалість нормативно-правової і методологічної бази, що дає змогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування, громадянам та суб'єктам господарювання функціонувати в умовах інформаційного суспільства. У процесі надолуження.

Неврегульованість на законодавчому рівні питання надання адміністративних послуг та звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування через Інтернет. Було внесено зміни 2 липня 2015 р. до ЗУ «Про звернення громадян», де вводиться право кожному громадянину звернутися до органів державної влади, у тому числі і до президента, та порядок подання «електронних петицій», порядок їх розгляду державними органами, у тому числі і на засіданні Верховної Ради України [204].

Таким чином, незважаючи на національні особливості, які були викликані останніми роками та вплинули на економічний, політичний та соціальний стан країни, на теперішній час в Україні, однак, здійснюється правове регулювання основних напрямків формування інформаційного суспільства. Про це свідчать і прийняття нормативно-правових актів, які так чи інакше, зі своїми перевагами та недоліками, але все ж таки утворюють правову базу регулювання інформаційного суспільства; ведення активної політики спеціальними державними структурами у розбудові інформаційного суспільства в Україні (особливо активним у своїй діяльності є Міністерство юстиції України); бажання та воля влади на місцях запровадити центри надання інформаційних послуг (як це відбулося нещодавно в Одесві. Як видно, Україна та українське суспільство роблять, хоч і повільні та маленькі, але кроки до розбудови ефективного правового регулювання інформаційного суспільства.

3.3. Перспективи адаптації правових основ функціонування інформаційного суспільства в Україні до європейських стандартів

Підписана у 2014 р. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої [248], беззастережно та однозначно визначила, що одним із пріоритетних напрямків розвитку України є адаптація європейських стандартів у сфері регулювання інформаційного суспільства.

Так, тоді як Європейський Союз визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, у тому числі її зобов'язання розбудовувати розвинуту і сталу демократію та ринкову економіку; коли спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, також є ключовими

елементами у відносинах з Україною; коли Україна як європейська країна поділяє спільну історію і спільні цінності з державами-членами Європейського Союзу (ЄС) і налаштована підтримувати ці цінності, тоді є місце тільки тісній співпраці та налагодженню щільних зав'язків з Європейським Союзом, особливо якщо це стосується європейських орієнтирів та цінностей формування моделі правового регулювання інформаційного суспільства [248].

Ця Угода є вкрай важливим документом на шляху інтеграції України до Європейського Союзу і являє собою як орієнтир становлення правового регулювання інформаційного суспільства в Україні, так і розвитку країни у цілому. Обраний Україною європейський шлях розвитку означає процес введення активних реформ, адаптації законодавства та формування державної політики в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації. Основні кроки, яких було зроблено по наближенню до європейських стандартів у сфері правового регулювання інформаційного суспільства Україною у цій роботі уже розглянуто, однак попри прийнятті основні нормативно-правові акти, які регулюють інформаційне суспільство, залишилась достатня кількість невирішених питань та проблем.

Так, нормативно-правове регулювання суспільних відносин в інформаційному суспільстві, сфері прав та свобод людини та громадянина де-юре відповідає начебто міжнародним і європейським стандартам та здійснюється за допомогою такого виду нормативно-правового акта, як закон України. Водночас де-факто рівень забезпечення інформаційних прав і свобод, зокрема права на доступ до інформації, на захист персональних даних тощо є незадовільним. Так, Г.О. Шлома стверджує: «... органи влади фактично безпідставно відмовляють у наданні інформації, відносячи її до інформації з обмеженим доступом; неправомірно застосовуються грифи обмеження доступу до інформації «опублікуванню не підлягає», «не для

друку», «для службового користування», причому масштаби застосування цих обмежувальних грифів досить великі та застосовуються переважно Президентом України і Кабінетом Міністрів України» [260, 158].

Так, Ю.С. Шемшученко до недоліків законодавства сьогодення України відносить:

- 1) його безсистемний розвиток;
- 2) внутрішню суперечливість при регулюванні тих чи інших суспільних відносин;
- 3) неврегульованість багатьох суспільних відносин;
- 4) диспропорції у співвідношенні між законами і підзаконними актами на користь останніх;
- 5) недостатню наукову обґрунтованість, декларативність та безадресність законодавчих актів;
- 6) відсутність у цих актах механізмів їх реалізації [259, 36].

Водночас, як вірно зазначає В.С. Цимбалюк, «ситуаційний підхід до формування інформаційного законодавства України, з позицій когнітивного (пізнавального) аспекту, спричинив низку проблем щодо правового регулювання інформаційних відносин, зокрема такі [170]: відсутність легальної, чіткої, ієрархічної єдності законів, що викликає суперечливе тлумачення для застосування норм на практиці; оскільки різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, приймалися за різних часів, без погодження понятійного апарату, вони містять низку термінів, які не достатньо коректні, не викликають відповідної інформаційної рефлексії або взагалі не мають чіткого визначення свого змісту. Термінологічні неточності, різне тлумачення однакових за назвою та формою понять і категорій призводить до неоднозначного розуміння їх і застосування на практиці. Наприклад, щодо інформаційних відносин назвемо такі: «таємна інформація» і «таємниця», «документ» і «документована інформація», «майно», «власність», «володіння»,

«інтелектуальна власність», «автоматизована система», «суб'єкт суспільних відносин» та «учасники суспільних відносин», «система інформаційних відносин» тощо; велика кількість законів та підзаконних нормативних актів у сфері інформаційних відносин ускладнює пошук їх, аналіз та узгодження для практичного застосування; спостерігається розбіжність у розумінні структури і складу системи законодавства у сфері інформаційних відносин та підходи до їх формування. Нерідко в окремих законах до системи законодавства включають норми, виражені у підзаконних нормативних актах. Це створює у практиці правозастосування деякими учасниками суспільних відносин колізію норм, ігнорування норм закону на користь норм підзаконного акта; нові правові акти у сфері суспільних інформаційних відносин нерідко не узгоджені концептуально із прийнятими раніше, що призводить до правового хаосу.

«На відміну від цього нормативно-правове регулювання суспільних відносин, що пов'язані із захистом інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, здійснюється переважно підзаконними нормативно-правовими актами і потребує узгодження з європейськими стандартами» [123] зазначає Ю. Максименко. Чітко простежується кількісний пріоритет нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання саме цих інформаційних відносин».

Авторка вказує також на деякі особливості нормативно-правового регулювання інформаційних відносин України [123]: наявність значної кількості неузгоджених один з одним нормативно-правових актів різної юридичної сили, а також невідповідність нормам чинної Конституції. Причому деякі з найважливіших інформаційних правовідносин, зокрема Інтернет-відносини, урегульовано підзаконними нормативно-правовими актами; характерною рисою національного інформаційного законодавства є декларативність значного масиву норм без конкретного механізму та порядку їх реалізації, внаслідок чого спостерігається високий рівень порушень;

інформаційному законодавству притаманна наявність численних бланкетних норм права, абстрактних, суб'єктивних, технічних понять, що потребують офіційного роз'яснення або чіткого закріплення дефініцій у відповідних нормативно-правових актів; відсутність закріплення фундаментальних, базових понять, що інтенсивно застосовуються законодавцем у нормативно-правових актах.

У зв'язку з необхідністю удосконалення вітчизняного законодавства у сфері правового регулювання інформаційного суспільства, Ю.Є. Максименко пропонує основні напрями удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційного суспільства через наступні кроки [123]: прийняття Інформаційного кодексу України шляхом кодифікації чинного національного інформаційного законодавства; прийняття ієрархії нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки: Стратегія національної безпеки – Доктрина інформаційної безпеки – відповідні Програми; здійснення моніторингу відповідності норм між інформаційними підзаконними нормативно-правовими актами та законами; розробка нормативно-правових актів щодо регулювання Інтернет-відносин; розробка адекватної стратегії та концепцію реформування інформаційного законодавства; залучення науковців та провідних ІТ-співробітників до розробки інформаційних нормативно-правових актів; уніфікація основних інформаційних дефініцій тощо.

Стаття 15 цієї Угоди регулює питання захисту персональних даних і вказує на те, що Сторони домовилися співпрацювати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема, до відповідних документів Ради Європи. Співробітництво у сфері захисту персональних даних може містити, *inter alia*, обмін інформацією та експертами.

Так, прийняття Закону України «Про захист персональних даних» [200] має важливе суспільно-політичне значення для держави, яке є свідченням

позитивних демократичних зрушень у суспільстві, долученням до кращих правових здобутків людства. Він надасть можливість законодавчо врегулювати конституційні положення щодо права кожного на захист конфіденційної інформації про особу. Дія цього Закону поширюється на відносини, пов'язані з обробленням відомостей про певну фізичну особу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, організаціях, установах і підприємствах усіх форм власності, а також фізичними особами, які виконують професійні обов'язки приватно практикуючих адвоката, нотаріуса, лікаря тощо.

Дуже перспективним та раціональним виявилася діяльність Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції, яка порекомендувала парламенту відправити на доопрацювання проект закону про Єдиний реєстр персональних даних, оскільки члени Комітету дійшли висновку, що положення проекту не відповідають законодавству Європейського Союзу, зобов'язанням України перед Радою Європи та суперечать Конституції України. Стверджується, що на рівні ЄС відсутнє регулювання ведення такого реєстру, який передбачений законопроектом, а тому вважають, що першим має бути ухвалений закон про поводження з персональною інформацією та її захист, на основі якого міг би бути розроблений закон про реєстрацію фізичних осіб. Суміщати обидва закони в одному неможливо, адже вони мають досить різні – як за змістом, так і за обсягом – об'єкти регулювання.

Таким чином, із прийняттям закону про реєстрацію фізичних осіб без закону про поводження з персональною інформацією частина персональної інформації отримає частковий захист. Наголосили члени Комітету також на тому, що окремі положення проекту суперечать Конституції України, оскільки ч. 2 ст. 32 Основного Закону забороняє збирати зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її

згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [79].

Комітет Верховної Ради України з державного будувannya та місцевого самоврядування також не підтримав закон про Єдиний реєстр персональних даних, оскільки вважають, що суттєвим недоліком проекту є відсутність у ньому чітко визначених прав та обов'язків органів реєстрації персональних даних та адміністратора Єдиного реєстру, механізму взаємодії цих органів між собою, порядку оновлення даних Реєстру та здійснення контролю за доступом до його інформаційного фонду, порядку проведення конкурсу на заміщення посади адміністратора Єдиного реєстру.

Така практика доопрацьовування законопроектів свідчить про ефективну діяльність спеціально створених комітетів та державних структур у сфері забезпечення раціонального прийняття нормативно-правових актів регулювання інформаційного суспільства та їхньої відповідності Конституції та чинному законодавству.

Стаття 117 присвячена наданню дозволу на надання електронних комунікаційних послуг, де Сторони забезпечують надання послуг в автоматичному режимі, наскільки це можливо, після звичайного повідомлення і/або реєстрації. Стаття 121 регулює транскордонне надання електронних комунікаційних послуг і вказує на те, що Сторони не застосовують та не підтримують будь-яких заходів, які обмежують транскордонне надання електронних комунікаційних послуг. Стаття 122 регулює конфіденційність інформації (кожна Сторона забезпечує конфіденційність електронних комунікацій та пов'язаних із ними циркулюючих даних через електронні комунікаційні мережі загального доступу та доступні населенню електронні комунікаційні послуги без обмеження торгівлі послугами) [248].

Усі вищеперераховані статті містять положення, які визначають для України правовий орієнтир для формування необхідних правових напрямків

регулювання інформаційного суспільства та являють собою особливу цінність адаптування національного законодавства загалом.

Частина 6 Угоди повністю присвячена питанню правового регулювання електронної торгівлі, а саме: визначає мету, принципи, нормативно-правові аспекти регулювання електронної торгівлі. Стаття 159 регулює питання передачі технологій. Наголошує, що Сторони домовились обмінюватися думками та інформацією щодо своєї національної та міжнародної практики і політики стосовно передачі технологій. Зокрема, це містить заходи щодо спрощення інформаційних потоків, ділового партнерства, ліцензійних та субпідрядних угод на добровільній основі.

Особливу увагу необхідно звертати на умови, необхідні для створення належного сприятливого середовища для передачі технологій у приймаючих державах, зокрема на такі питання, як відповідна законодавча база і розвиток людського капіталу. Стаття 185 вказує на важливість охорони баз даних. Для цілей цієї Угоди термін «база даних» означає сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів. Особливу цінність цієї Угоди представляє стаття 221, яка присвячена охороні винаходів у галузі біотехнологій і забороні патентування суттєво важливих для відтворення рослин, тварин чи біологічних процесів організму людини.

Співробітництво у сфері науки та технологій забезпечується статтею 376 і, зокрема, шляхом [248]:

обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій; участі у наступній Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;

спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності; спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;

навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів;

організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;

вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень;

активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва, зокрема в Чорноморському контексті та в рамках багатосторонніх організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та Великої Вісімки (G8), а також у контексті багатосторонніх угод, наприклад Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 року; обміну досвідом у сфері управління науково-дослідними установами з метою розвитку та покращання їхніх спроможностей щодо здійснення та участі у наукових дослідженнях.

І найголовніше Глава 14 даної угоди повністю присвячена питанню регулювання інформаційного суспільства, де й зазначає, що Сторони зміцнюють своє співробітництво щодо розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та через кращу якість послуг за доступними цінами. Це також полегшить доступ до ринків послуг електронних комунікацій, що сприятиме конкуренції та надходженню інвестицій в цю галузь. Співробітництво має на меті імплементацію національних стратегій інформаційного суспільства, розвиток всеохоплюючої нормативно-правової бази для електронних комунікацій та розширення участі України у дослідній діяльності ЄС у сфері ІКТ, а саме: сприяння широкосмуговому доступу, поліпшення безпеки мереж та широкому використанню ІКТ приватними особами, бізнесом та

адміністративними органами шляхом розвитку локальних ресурсів Інтернет і впровадження онлайн-послуг, зокрема електронного бізнесу, електронного уряду, електронної охорони здоров'я та електронного навчання; координацію політик у галузі електронних комунікацій з метою оптимального використання радіоспектру і забезпечення функціональної сумісності мереж України та ЄС; посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи та впроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках. Національний регулятор у галузі зв'язку повинен співробітничати з органом із питань конкуренції щодо моніторингу цих ринків; сприяння спільним проектам досліджень у сфері ІКТ у межах наступної Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

Сторони обмінюються інформацією, найкращою практикою та досвідом, здійснюють спільні заходи з метою розвитку всеохоплюючої нормативно-правової бази та забезпечення ефективного функціонування та неспотвореної конкуренції на ринках електронних комунікацій; заохочують співробітництво між національним регулятором у галузі зв'язку України та національними регуляторами ЄС; сприяють поступовому наближенню до права і нормативно-правової бази ЄС у галузі регулювання інформаційного суспільства і електронних комунікацій.

Принципи побудови інформаційного простору України повинні відповідати законодавству і політиці Європейського Союзу щодо розвитку європейського інформаційного суспільства та іншим відповідним програмам Євросоюзу, а також забезпечувати необхідний рівень гармонізації з його законодавством. Адже, окрім Угоди про Асоціацію, існують ще деякі важливі нормативно-правові документи, згідно з якими Україна має адаптувати свої правові основи регулювання інформаційного суспільства.

Говорячи про зміцнення інформаційного суспільства в Україні та ролі у цьому таких міжнародних організацій, як ЄС та Рада Європи, звертаємо увагу на важливість їхніх спільних програм. Наприклад, спільна програма Європейського Союзу та Ради Європи «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні». Даний проект фінансується спільно з Європейським Союзом та Радою Європи і виконується Радою Європи. Основною метою такого проекту є забезпечення більшої свободи, різноманітності та плюралізму у ЗМІ; відкритого, всебічного, сталого та орієнтованого на громадян підходу до Інтернету на засадах прав людини; ефективної системи захисту громадян з огляду на право на приватне життя і право на контроль над власними персональними даними. Визначено такі завдання: надати допомогу у розробці Стратегії/Плану Дій наближення законодавства у сфері ЗМІ до європейської нормативної бази до 2015 р. з основною увагою на вимоги до умов асоціації між ЄС та Україною та стандарти Ради Європи; надати цільову експертну допомогу партнерам для впровадження Стратегії/Плану Дій; надати допомогу у встановленні права на доступ до інформації шляхом підвищення спроможності партнерів впроваджувати закон; зміцнити спроможність посадових осіб, громадянського суспільства, приватного сектора у сфері для управління Інтернетом з метою більшого сприяння відкритому, безперешкодному та вільному потоку інформації та вираженню поглядів на основі відповідних стандартів Ради Європи; підвищити обізнаність та спроможність громадянського суспільства проводити моніторинг дотримання прав Інтернет-користувачів; поліпшити діалог з питань відкритого, всебічного та прозорого управління Інтернетом в Україні на основі стандартів Ради Європи у сфері прав людини; поліпшити нормативно-правове поле у сфері захисту персональних даних відповідно до міжнародних стандартів у цій сфері; забезпечити розвиток незалежності і потенціалу державного органу, відповідального за захист персональних даних; сприяти впровадженню механізмів та гарантій захисту даних в усіх

відповідних галузях із забезпеченням цілковитої поваги до інших прав і свобод (наприклад, свободи вираження поглядів) [189].

Європейський Союзу відіграє чималу роль у формуванні правового регулювання інформаційного суспільства, виконуючи функцію так званого законодавчого органу, координатора та активного ініціатора, не тільки для країн-членів. Його діяльність сконцентрована на таких діях, які можуть стати прикладом для виконання в Україні: розвиток у нормативному та юридичному контексті; впровадження інформаційних та комунікаційних технологій; моніторинг та аналіз впливу інформаційного суспільства на культурні та соціальні ланки суспільства; пропаганда інформаційного суспільства; міжнародна стратегія для створення глобального інформаційного суспільства; лібералізація міжнародного ринку телекомунікацій в контексті WTO [82, 100].

До основних документів, які регулюють функціонування інформаційного суспільства в Європейському Союзі і на які слід орієнтуватися Україні при регулювання інформаційного суспільства, такі: Регламент № 45/2001 «Про захист прав громадян при обробці персональних даних інститутами та органами Співтовариства та вільне використання даних»; Рішення 2002/С 43/02 від 28.01.2002р. «Про загальний підхід та спеціальні міри в сфері мережевої та індивідуальної безпеки»; Директива 2002/58/ЄС «Про приватне життя та електронні комунікації»; Рішення 2003/С 48/01 від 18.02.2003 «Про європейський підхід в сфері культури мережевої та індивідуальної безпеки»; Директива 2006/24/ЄС «Про охорону персональних даних»; Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи від 23.02.1999р. № R(99)5 «Про захист недоторканності приватного життя в Інтернеті»; Директива Європейського Парламенту та Ради від 11.03.1996р. № 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних»; Директива Європейського Парламенту та Ради від 20.11.1998р. № 98/84/ЄС «Про правовий захист послуг, що базуються чи включають умовний доступ»;

Директива Європейського Парламенту «Про систему електронних підписів, що застосовуються в межах Співтовариства» від 13.12.1999р; Декларація про європейські політику у галузі нових інформаційних технологій, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 06.05.1999р.; Директива Європейського Парламенту та Ради від 08.06.2000р. № 2000/31/ЄС «Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції на внутрішньому ринку (Директива про електронну комерцію)»; Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування, прийнята 15.12.2004р.; Директива 98/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 6 липня 1998 р. «Про правову охорону біотехнологічних винаходів» та ін.

Побудова й інтеграція в єдиний європейський простір правового регулювання інформаційного суспільства Україною повинні будуватися на таких основних принципах сучасної інформаційної геополітики: рівні можливості кожного громадянина по доступу до послуг, інформації і знань; спрямованість на створення переваг в усіх аспектах повсякденного життя; забезпечення стабільного економічного зростання держави за рахунок використання ІКТ; свобода інформації, незалежність, плюралізм і різноманітність засобів масової інформації; орієнтація на міжнародні, європейські стандарти та регіональну співпрацю; довіра і національна безпека при використанні інформаційно-комунікаційних технологій; державний контроль і регулювання інформаційного простору [89].

На теперішній час гармонізація законодавства в Україні практично відсутня, і тому, будуючи європейську інформаційну політику Україна повинна здійснити великий пласт роботи для його реалізації.

З метою створення розгалуженої комунікаційної інфраструктури необхідно забезпечити стійкими каналами зв'язку сільські населенні пункти, університети, школи, дитячі садочки, коледжі, центри охорони здоров'я (лікарні, госпіталі, медичні пункти в особливості!), наукові та дослідницькі центри, бібліотеки, творчі, культурні та освітні центри, музеї, поштові

відділення й архіви, усі центральні державні органи та органи місцевого самоврядування.

П.С. Клімушин пише [89]: «реалізація інформаційної політики України на державному рівні повинна базуватися на впровадженні і дотриманні чітких єдиних правил і стандартів обміну інформації, яка циркулює між державними органами і обробляється в автоматизованих комп'ютерних системах, використанні сумісних програмно-технічних рішень і технологій. Необхідно розробити і ввести єдині профілі технічних стандартів, які повинні використовуватись на відомчому рівні і забезпечувати взаємодію будь-яких інформаційних систем і їх ефективну загальну роботу. У першу чергу, це стосується стандартів обміну даними, організації доступу, забезпечення цілісності і необхідного рівня конфіденційності інформації при взаємодії і інформаційному обміні між електронними установами і відомствами, громадянами і бізнесом, а також усередині цих груп. Така стандартизація повинна базуватися на гармонізованих технічних стандартах, які відповідають вимогам і досвіду Європейського Союзу і міжнародного співтовариства.

Будь-яка інформаційна система повинна реалізовуватися на основі технічної еталонної моделі і профілю стандартів, у тому числі профілю стандартів безпеки і обміну інформацією між державними службами і між державною службою і користувачем (громадянами і бізнесом)».

Він вважає, що для повноцінного використання електронних документів у правовій сфері в Україні необхідно розробити і впровадити принципи і правила системи доказів і визнання електронних документів, які будуть аналогічними правилам світової спільноти. Це забезпечить можливість взаємного визнання документів в електронному вигляді в Україні і за її межами.

Як зазначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, слід розглянути також питання удосконалення судової практики при розгляді

спірних проблем в інформаційній сфері. Держава повинна знайти спосіб захищати журналістів, які володіють інформацією, небезпечною для їхнього життя, а громадян – від посягань мас-медіа на їхню честь і гідність. Для цього, на думку Уповноваженого з прав людини, насамперед необхідно [187]: законодавчо визначити порядок встановлення судами розмірів завданої моральної шкоди у сфері інформаційних відносин. Цей порядок має враховувати у кожному конкретному випадку територію поширення недостовірних відомостей, час та мету, з якою поширювалася інформація, обсяг та характер розповсюдженої інформації, внаслідок якої було завдано моральної чи матеріальної шкоди конкретній особі; встановити законом, що після визначення судом розміру моральної шкоди державне мито за розгляд справи в інших інстанціях сплачується у встановлених законодавством розмірах, враховуючи визначений судом розмір відшкодування моральної шкоди. Реалізація цієї пропозиції сприятиме зменшенню звернень до судових інстанцій з вимогою перегляду справ та збільшенню укладання мирових угод за зазначеними судовими справами; встановити поетапний порядок розгляду цих справ. Доцільно спочатку вирішувати питання щодо достовірності або недостовірності інформації. У разі визнання інформації недостовірною – вирішувати питання про її спростування та доцільність встановлення розміру моральної шкоди. Такий порядок сприятиме зростанню укладання мирових угод після першого етапу судового розгляду.

Для вирішення цих завдань потрібна розробка гармонізованої правової бази Міністерства юстиції України, а також реорганізація інформаційних систем, які використовуються для обробки правової і нотаріальної інформації. Усі програми, які проводяться в системі електронного права України, повинні розроблятися з урахуванням перспективного об'єднання різних правових інформаційних систем в єдину юридичну мережу Європи. Створення такої єдиної мережі визначено Амстердамською угодою 1996 р. і призначено для забезпечення ефективності зв'язку між державними та

судовими органами країн-членів Європейського Союзу. Подальшому розвитку угоди послужила Гаагська програма, прийнята ЄС у 2004 р., відповідно до якої ухвалено рішення об'єднання національних систем країн співдружності у цивільному і комерційному законодавстві до кінця 2011 р.

Перспективою для правового регулювання інформаційного суспільства в Україні виявилось підписання 27 квітня 2006 року Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво у сфері інформатизації, виявивши бажання зробити значний внесок роль у зміцнення і поглиблення економічного, промислового і науково-технічного співробітництва у сфері інформатизації на рівноправній і взаємовигідній основі і тим самим розширити співробітництво між обома країнами.

Сторони домовилися розвивати співробітництво за такими основними напрямками: інформаційні технології і системи; засоби інформатизації та інформаційні ресурси; формування інформаційної інфраструктури, інформаційних мереж і послуг інформаційних мереж, телекомунікаційних засобів і системи; типові проекти інформатизації та їх реалізація у різних сферах життєдіяльності суспільства; стандартизація та сертифікація технічних і програмних засобів масової інформатизації; гармонізація та розвиток законодавства у сфері інформатизації відповідно до міжнародних стандартів; узгодження підходів у сфері використання і розвитку послуг мережі «Інтернет»; маркетинг індустрії інформатизації; вирішення індустрії інформатизації [249].

Таким чином, положення підписаної Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом у сфері правового регулювання інформаційного суспільства, міцна підтримка з боку Євросоюзу в реалізації спеціально розроблених та прийнятих програмах, планах дій, спрямованих на регулювання та розбудову інформаційного суспільства в Україні, не тільки призведуть до процесу викорінення невідповідних та суперечливих норм у національному законодавстві, але й вплинуть на якісний рівень розбудови

інформаційного суспільства та швидкість приєднання України до єдиного європейського інформаційного простору.

ВИСНОВКИ

Основними теоретичними і практичними результатами роботи є:

1. Правове регулювання інформаційного суспільства здійснюється за умови обов'язкового впливу соціальних факторів, які мають безпосереднє значення при формуванні інформаційного суспільства в умовах глобалізації, а також створення цілісної системи законодавства з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства з урахуванням соціально-економічних та соціально-культурних особливостей. До таких соціальних чинників слід віднести: економічний, ідеологічний, політичний, культурологічний, історичний, інформаційний чинники.

2. Правове регулювання інформаційного суспільства – це різновид правового регулювання суспільних відносин і як вид соціального регулювання у цілому має свої власні предмет, об'єкт, метод, мету та сферу правового регулювання, а також виокремлює свої характерні особливості та притаманні йому ознаки. Правове регулювання інформаційного суспільства має еволюційний характер, оскільки складається з поетапних періодів свого розвитку та має комплексний характер і поширюється на всі прошарки населення та охоплює майже усі сфери правозначущих суспільних відносин, що полягає в єдиному та однаковому масштабі правового оцінювання адекватних життєвих ситуацій.

3. Визначено нову класифікацію правового регулювання інформаційного суспільства: міжнародно-універсальна модель, міжнародно-регіональна та національна моделі. Основними критеріями та ознаками поділу є особливість та сфера впливу міжнародно-правових норм, принципів окремими міжнародними, регіональними організаціями на особливість формування правового підґрунтя інформаційного суспільства в окремих регіонах. Такий вплив на правове регулювання

інформаційного суспільства є неминучим і таким само невідворотнім процесом, як і безперервне використання інформаційних технологій у повсякденному житті. Аналіз моделей правового регулювання інформаційного суспільства надав змогу визначити неоціненну роль діяльності у цій сфері ООН, ЮНЕСКО, ЄС, Ради Європи і акцентувати на значенні міжнародно-правового співробітництва та відкритті нових перспектив і можливостей з метою здійснення ефективного правового регулювання інформаційного суспільства їхніми країнами-членами. Особливість національних моделей правового регулювання інформаційного суспільства полягає у захистові основних прав і свобод людини в інформаційному просторі та засобів масової комунікації, а також дотриманні культурної самобутності населення та ідентичності нації у процесі активного використання надбань інформаційно-технологічної революції, а також при переході від індустріального до інформаційного суспільства.

4. Правовою основою регулювання інформаційного суспільства в Україні є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», відповідно до яких держава створює умови для розбудови інформаційного суспільства в Україні. Було прийнято ряд спеціально нормативно-правових актів, сферу регулювання яких спрямовано на організацію правової стабільності та захищеності з боку уряду при використанні інформаційних технологій. Створення спеціальних державних структурних підрозділів, які займаються впровадженням інформаційної політики в життя населення та виконанням Державних програм, Плану дій, також становить частину правового регулювання інформаційного суспільства в Україні. Таким чином, Україна належить до країн, які знаходяться уже на четвертому етапі становлення інформаційного суспільства та функціонування його правового регулювання.

5. Інформаційне суспільство в Україні почало формуватися з переосмислення необхідності використання інформаційних технологій в економічних, політичних та соціальних цілях. Дещо пізніше розпочалася робота у сфері розробки державних програм розвитку суспільних відносин та розробки концепції подальшого розвитку інформаційних відносин. Розробка державних концепцій та нормативних документів щодо закріплення в національному законодавстві основних принципів, задекларованих на Міжнародному Саміті, що відбувся у 2003 р. у Швейцарії та в 2005 р. в Тунісі, зумовила підвищення уваги до розробки нормативно-правових актів забезпечення окремих інститутів інформаційного суспільства. На теперішній час одним із основних нормативно-правових актів, що регулюють інформаційне суспільство в Україні, є Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». Закону, який визначав би напрями політики у правовому регулюванні інформаційного суспільства на наступні принаймні п'ять чи десять років, прийнято не було. Підсумовуючи викладене вище, можна сказати, що в Україні упродовж останніх років напрацьовано низку законодавчих актів, які регулюють відносини, що виникають в інформаційному суспільстві. Однак, доводиться констатувати, що в сучасних умовах розвитку суспільства інформаційне законодавство потребує якісних змін. За всією його розгалуженістю воно залишається суперечливим, належним чином не систематизованим і не кодифікованим.

6. Визначено основні напрями функціонування інформаційного суспільства, до яких зараховано електронне урядування, електронну медицину, електронне голосування, електронну митницю, електронну освіту, електронний паспорт, електронну комерцію, інформаційну безпеку, які розвивалися нестабільно, окремо один від одного та за відсутності необхідного правового забезпечення, що полягає в умовах нестабільної

політико-економічної ситуації. Разом із тим, чималу кількість державних програм, спрямованих на забезпечення функціонування та регулювання інформаційного суспільства, було достроково припинено. Вони втратили свою чинність згідно з розпорядженнями Кабінету Міністрів України у зв'язку з військовими діями на території України та дефіцитом у державному бюджеті.

7. Основні проблеми в регулюванні інформаційного суспільства пов'язані з нестабільною економіко-політичною ситуацією в Україні, яка, безумовно, впливає на: формування правового регулювання інформаційного суспільства та має прояв у відсутності політичної волі уряду щодо збереження та відновлення економічної та політичної стабільності; низький рівень фінансування та пошуку інвестицій у розвиток становлення та правового регулювання інформаційного суспільства; високий рівень корупції в органах центральної виконавчої влади і на місцях, що заважає реально акцентувати увагу на розробці ефективного механізму правового регулювання інформаційного суспільства та пошукам можливих інвестицій як на національному, так і на міжнародному рівні; недостатнє забезпечення нормативно-правовою базою регулювання інформаційного суспільства у цілому.

8. Співробітництво України з ЄС у сфері забезпечення правового регулювання інформаційного суспільства уявляється актуальним та перспективним, особливо, коли Україна прийняла вектор проєвропейського розвитку. А прийняття Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС зобов'язує Уряд на плідну працю у сфері відповідності національного законодавства до європейських стандартів та нормативно визначає перспективи втілення його положень, що регулюють інформаційне суспільство у країнах-членах Євросоюзу та визнання правовим орієнтиром для здійснення правових реформ у сфері

регулювання інформаційних відносин, оскільки вміщує в собі демократичні принципи, традиції та цінності розвитку такого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблякимов Е. Е. Сутність та правові засади інформаційного суспільства. Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. - К.: 2008. - Вип. 42. - С. 763 - 769.
2. Аблякимов Е. Е. Правові основи формування державних електронних інформаційних ресурсів: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – К., 2010. – С. 3. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/5271/1/Abljakimov.pdf>
3. Авер'янов В. Б. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практики реалізації. *Право України*. – 2010. – № 3. – С. 72-79.
4. Акопов Г. Л. Становлення інформаційного суспільства в Росії. Політологія: навч. посібник - Ростов н / Д: Фенікс. - 350с. - (Вища освіта), 2009. URL: <http://rua.pp.ua/stanovlenie-informatsionnogo-obschestva-30593.html>
5. Арістова І. В. Державне регулювання телекомунікаційного розвитку в Україні: організаційно-правові аспекти. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. – 2001. – № 1. – С. 117–125.
6. Асфандиаров Б. М. Правовое регулирование использования Интернета в КНР и Вьетнаме. *Современное право*. – 2005. – № 8. – С. 73–75.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт соц. Прогнозирования. Д.Белл; пер.с англ. Под ред. В.Л. Иноземцев. – М. Академия, 1999. – С. 210-212.
8. Белякова О. Перспективы законодательства Украины в сфере телекоммуникативных услуг. *Юридическая практика*. – 2004. – № 19. – С. 10–11.
9. Белоусова Н. Б., Квартенко Д. Особливості реалізації стратегії інформаційного суспільства в Європейському Союзі. – URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p06/belousov.pdf> , С. – 53.

10. Бобровник С. В. Колізійні норми як засіб удосконалення сучасного законодавства. Парламентаризм в Україні: теорія і практика: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конференції, присвяченої 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з прийняття Конституції України. – К., 2001, - С. 497-498.

11. Богун Н. Деякі питання нормативно-правового регулювання використання радіочастотного ресурсу України. *Підприємництво, господарство і право*. – 2005. – № 8. – С. 101–104.

12. Богуцький О. А. Договори про надання телекомунікаційних послуг : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010. – 19 с.

13. Богуцький О. А. Телекомунікаційні мережі як об'єкт цивільних прав. *Держава і право*. – 2006. – № 32. – С. 307–314.

14. Богуцький О. Підстави та порядок припинення договору про надання телекомунікаційних послуг. *Підприємництво, господарство і право*. – 2007. – № 11. – С. 99–103.

15. Богуцький О. Щодо проблем правового визначення суб'єктів телекомунікаційних послуг. *Право України*. – 2006. – № 6. – С.72–76.

16. Бондаренко І. Адаптація законодавства України до європейського законодавства – один з пріоритетних напрямів реформування правової системи України. *Право України*. – 2002. – № 7. – С. 63–65.

17. Бондарчук О. Розуміння Електронного уряду в контексті українських умов. Заголовок. – URL: http://www.medirent.com.ua/press-center/publications/egovernment_proposition.html.

18. Бошно С. В. Соотношение понятий источник и форма права. *Юрист*. – 2001. – № 10. – С.15–22.

19. Бурило Ю. Організаційно-правові аспекти лібералізації державного регулювання у сфері телекомунікацій. *Підприємництво, господарство і право*. – 2011. – № 7. – С. 86–89.

20. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : дис...канд. юр. наук: спец. 12.00.07. – К, 2008. – С. 29.

21. Вартанова Е. Л. Финская модель на рубеже столетий. Информационное общество и СМИ Финляндии в европейской перспективе – М.: Изд-во МГУ, 1999. – С. 129–157.

22. Вітюк О.О. Історичні етапи розвитку та формування інформаційного суспільства. – URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06voofis.pdf>

23. Владимировський І., Мостовенко О.: Шлях становлення Акредитованого центру сертифікації ключів Держмитслужби. *Митниця*. - № 9(82), вересень. – 2011р.

24. Волинка Г. І. Механізм правового регулювання. Теория государства и права: підручник. – URL: <http://uristinfo.net/2010-12-16-20-00-40/133-kg-volinka-teorija-derzhavi-i-prava/3678-rozdil-13-mehanizm-pravovogo-reguljuvannja.html>

25. Волков А. Шведские ученые о шведской модели и ее российских трактовках. *Мировая экономика и международные отношения*. – 2007. – № 8. – С. 94–106.

26. Волков Ю. В. Субъекты телекоммуникационного права : Автореф. дис. канд. юрид. наук / специальность 12.00.14 – административное право; финансовое право; информационное прав. Екатеринбург, 2007. – 25 с.

27. Волков Ю. В. О методах в телекоммуникационном праве / Общество в условиях финансового кризиса: экономика, политика, право / Материалы международной научно-практической конференции (г. Екатеринбург, 2009). Ч. 1. – Екатеринбург, Изд-во УИЭУиП, 2009. – С. 70–74.

28. Волков Ю. В. Телекоммуникационная сфера как направление развития административного права. – URL: <http://www.russianlaw.net/law/doc/a222.doc>

29. Волков Ю.В. Информация и право: направления исследований. *Вестник Уральского института экономики, управления и права.* – 2008. – № 5. – С. 31–38. – URL: <http://elibrary.ru/download/88796365.pdf>
30. Волков Ю.В. Правовой режим радиочастот в России. *Вестник Уральского института экономики, управления и права.* – 2010. – № 1. – С. 22–26.
31. Волков Ю.В. Экономические предпосылки телекоммуникационного права. *Вестник Уральского института экономики, управления и права.* – 2011. – № 2. – С. 27-31. – URL: <http://elibrary.ru/download/46795632.pdf>
32. Волков Ю. В. О методах правового регулирования телекоммуникационных правоотношений. *Вестник Уральского института экономики, управления и права.* – 2009. – № 4. – С. 27–32. – URL: <http://elibrary.ru/download/36898324.pdf>
33. Волков Ю. В. О предмете телекоммуникационного права / Правовые понятия и категории в контексте информационного права // Материалы теоретического семинара по информационному праву. – М., ИГиП РАН, 2006. – С. 121–129.
34. Волков Ю. В. О разграничении информационных и телекоммуникационных правоотношений. *Вестник Уральского института экономики, управления и права.* 2011. – № 1. – С. 6–11. – URL: <http://elibrary.ru/download/95668313.pdf>
35. Волков Ю. В. Объекты телекоммуникационных правоотношений. *Правовые вопросы связи.* – 2011. – № 1. – С. 2–4.
36. Волокитин А. В. Роль государства в развитии информационного общества. Развитие информационного общества в России : сб. ст. / под ред. Н. В. Борисова и Ю. Е. Хохлова. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2001. – С. 19–38.

37. Всеобщая декларация прав человека: принята и провозглашена резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года. – URL: <http://www.un.org/russian/document/declarat/declhr.htm>

38. В Україні можливо створити інформаційне суспільство. *Вісник Інформаційного бюлетеня Міжнародного центру перспективних досліджень*. Заголовок. - № 152. – 2002. – URL: http://lib.academy.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_13/cgiirbis_64.exe?LNG

39. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Гаращук Володимир Миколайович. – Х., 2003. – 412 с.

40. Горбатюк В. В., Горбатюк С. Є. Доступ громадян до інформації: конституційно-правовий аспект. – URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12GVVKPA.pdf>

41. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Григор Олег Олександрович. – Л., 2003. – 230 арк.

42. Гриценко О. В. Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас-медіа. *Вісник Львівського університету*. Серія журн. 2009. – Вип. № 32. – С. 214–222, URL: http://journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk32/Visnyk32_P3_01_Grycenko.pdf

43. Гриценко О. В. Державна політика інформаційного суспільства як об'єкт наукових досліджень. *Стратегічні пріоритети*. - №4 (13). – 2009р. – С. 81.

44. Грищак С. В. Імплементация в Україні міжнародного законодавства у сфері регулювання інформаційного простору. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. – 2003. – № 2. – С. 170–175.

45. Гузенко Т. А. Законодавчі основи розвитку інформаційного суспільства на прикладі Швейцарської конфедерації. – URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-01\(11\)/8.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-01(11)/8.pdf)

46. Даниленко С. І. Інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного вибору України. – URL: <http://www.kymu.edu.ua/vmv/v/p07/danilenko.pdf>

47. Декларація принципів "Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання у новому тисячолітті" 12.12.2003. – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_c57

48. Декларація про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій від 06.05.1999. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_040

49. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: Монографія / [Кол. авт.: Шемшученко Ю.С., Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Кресіна І. О. Нагребельний В. П. та ін.]; за заг. ред. д.ю.н. В. Б. Авер'янова. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. – 496 с.

50. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [В. Б. Авер'янов, В. А. Дерещ, А. М. Школик та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юстініан, 2007. – 288 с.

51. Державна реєстраційна служба України із запровадження електронної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. – URL: <http://rp.irc.gov.ua/>

52. Державна архітектурно-будівельна інспекція України Електронна система здійснення декларативних процедур у будівництві. – URL: <https://e-dabi.gov.ua/>

53. Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 466. *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 34. – Ст. 1404.

54. Директива 2002/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про доступ та з'єднання електронних комунікаційних мереж та пов'язаного оснащення (Директива про доступ). – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/19_Ukr_Access.pdf.

55. Директива 2002/20/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про дозвіл електронних комунікаційних мереж та послуг (Рамкова Директива). – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/20_Ukr_Framework.pdf.

56. Директива 2002/21/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про спільні правові рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг (Рамкова Директива). – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/directive_2002_21_ramkova.pdf.

57. Директива 2002/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг (Директива про універсальні послуги). – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/22_Ukr_Univ_service.pdf.

58. Директива 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 липня 2002 року про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій (Директива про секретність та електронні комунікації). – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/58_Ukr_Sekretnist.pdf.

59. Директива 2006/24/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 15 березня 2006 р. про збереження даних, створених або оброблених при наданні загальнодоступних послуг електронних повідомлень або громадських мереж зв'язку, та внесення поправок в Директиву 2002/58/ЄС. – URL: www.inau.org.ua/165.2526.0.0.1.0.phtml.

60. Директива 2009/136/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року, яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці

сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) No 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів. - URL: http://www.nkrz.gov.ua/uk/regulatory_docs/1324540122.

61. Директива 2009/140/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року, яка доповнює Директиви 2002/21/ЄС про спільні правові рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг, 2002/19/ЄС про доступ та з'єднання електронних комунікаційних мереж та пов'язаного оснащення та 2002/20/ЄС про дозвіл електронних комунікаційних мереж та послуг. – URL: http://www.nkrz.gov.ua/uk/regulatory_docs/1324540122.

62. Директива 97/13/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 10 квітня 1997 р. про спільну базу для загальних дозволів та індивідуальних ліцензій в сфері телекомунікаційних послуг. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_096.

63. Директива Комісії 2002/77/ЄС від 16 вересня 2002 року щодо конкуренції на ринках електронних комунікаційних мереж та послуг в цій сфері. – URL: http://www.nkrz.gov.ua/img/zstored/File/77_Ukr_Competition.pdf.

64. Дніпренко Н. К. Зміна парадигми в державному управлінні інформаційною сферою: комунікативний аспект: автореф.дис...к. н. з держ. упр.: 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Н.К. Дніпренко. – Д., 2005. – 20с.

65. Добрин С. Обзор отдельных аспектов российского законодательства в области телекоммуникаций. *Мобильные телекоммуникации. Mobile communnications international*. – 2006. – № 9. – С. 29–34.

66. Довгань Г.В. Принцип верховенства права Європейського Союзу у рішеннях Верховного Суду Естонської Республіки як органу конституційного контролю. Держава і право : Юридичні і політичні науки : збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 70. – С. 81-96.

67. Довгань Г.В. Процедури прийняття рішень в Європейському Союзі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2013. – Випуск 21. Частина 1. – С. 36.
68. Дубов Д. В., Ожеван М. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. – К., НІСД, 2010. – 29 с.
69. Європейська конвенція про транскордонне телебачення (European Convention on Transfrontier Television / / CETS № 132.) : ратифіковано із заявою та застереженням Законом України від 17.12.2008 № 687-VI (687-17) . – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_444
70. Егоров И. Состояние научно-технологической сферы в странах Европейского Союза. – К., 2001. – С.4 – 5.
71. Єдиний державний портал адміністративних послуг. – URL: <https://poslugy.gov.ua/>
72. Ершова Т.В., Хохлов Ю.Е., Шапошник, С.Б. Информационное общество для всех сегодня и завтра: совместные действия заинтересованных сторон по реализации стратегии развития информационного общества. Информационное общество, 2008, вып. 5 – 6. – С. 18 – 25.
73. Іванов В. Правове регулювання інтернет. Деякі аспекти. *Свобода висловлювань і приватність*. – 2002. – №3. – С.21–27.
74. Івлєв О. Ю. Засади правового регулювання розвитку інформаційного суспільства в Європі: досвід для України. – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2012-2/doc/5/04.pdf>
75. Иноземцев В. Л. Постиндустриальное общество как теоретическая конструкция. Социально-экономические проблемы информационного общества / Под ред.д.э.н., проф. Л.Г. Мельника . – Сумы: ИТД «Универсальная книга», 2005. – С. 125.
76. Энгилбарян Н. В., Краснов Ю. К. Теория государства и права: Учебное пособие. – М.: Юридическая литература, 1999. – С. 242

77. Загрішева Н. В. Правовий статус державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної служби фельд'єгерського зв'язку як учасників господарських відносин. *Судова практика*. – 2010. – № 2. – С. 34–41.

78. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс // Підручник. Київ. – Юрінком Інтер. – 2006, URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1201.htm

79. Законопроект про Єдиний реєстр персональних даних не відповідає законодавству Європейського Союзу. Назва заголовку тексту. – URL: <http://helsinki.org.ua/articles/zakonoproekt-pro-edynyj-rejestr-personalnyh-danyh-ne-vidpovidaje-zakonodavstvu-evropejskoho-soyuzu/>

80. Зелінський М. Ю., Скалацький В. М. Інформаційне суспільство як новий тип організації життєдіяльності особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами: Щоквартальний науково-практичний журнал*. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2002. - №4. – С. 107-шнЗ.

81. Кавка В.В. Інформаційне суспільство: ідеологічний аспект. - URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06kvvsia.pdf>

82. Калашнюк Є. О. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 33-34/2006, С. 99 – 100

83. Калашнюк Є. О. Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України) : дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2007. — 218арк. — Бібліогр.: арк. 180-211. – URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/252050.html>

84. Калмыков А.А., Коханова Л.А. ИНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛИСТИКА М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. (Серия «Медиаобразование»). – URL: <http://www.evartist.narod.ru/text16/025.htm>

85. Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург, 2004. – 328 с.
86. Капуш А. Концепція інформаційного суспільства: культурологічний аспект . – URL : <http://inf.ua.edu.ua/dopovid/kapush.pdf> . – С. – 4.
87. Кашинцева О. Ю. Перспективи розвитку права телекомунікацій в Україні. – 2001. – № 3. – С. 42–43.
88. Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал». – 2011. – С. 39-46. – URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/12016.1.1.033.pdf
89. Клімушин П.С. Інтеграція інформаційного простору України у світовому інформаційному просторі. *Європейські та євроатлантичні процеси й інститути. Теорія та практика державного управління*. – Вип.2 (29). – С.1.
90. Кобринь Т. С. Норвезькі фіорди інформаційно-комунікаційних технологій. *Грані*. – № 4 (66). – 2009 (липень-серпень). – С. 139–144.
91. Кобринь Т. С. Інформаційна політика Фінляндії в умовах глобалізації. *Політологічний вісник*. – К., 2007. – № 30. – С. 389–400.
92. Коваль Т.В. Філософське осмислення ролі інформації в сучасному. *Вісник Житомирського державного університету*. Філософські науки , Випуск 43. – 2008. – С 19 – 23.
93. Ковальова М. М. Інформаційне право Росії. М.: Дашков І. К. - 359 с., 2008. – URL: <http://rua.pp.ua/pravovoe-regulirovanie-informatsionnyih.html>
94. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: дис. ...к. політ. Н.: 23.00.03/Колодюк Андрій Вікторович. – К., 2004. – 234с.
95. Колодюк А.В. Теоретичне обґрунтування поняття та виникнення інформаційного суспільства. *Борисфен*. – 2004. – № 11. – С. 18 – 19.

96. Колодюк А.В. Цифровий розподіл – нова форма соціального розмежування в умовах глобалізації. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. – 2004. – № 4. – С. 124 – 129.

97. Колодюк А.В. Проблематика переходу до інформаційного суспільства. *Політичний менеджмент*. – 2004. – № 6(9). – С. 129 – 137.

98. Колодюк А.В. Розробка національних стратегій інформаційного розвитку – пріоритет сучасності. *Нова парадигма*. – Випуск 38. – К., 2004. – С. 166 – 172.

99. Колодюк А.В. Время действий – пришло. *Телеком. Коммуникации и сети*. – 2004. – № 4. – С. 22 – 25.

100. Колодюк А.В. Национальные стратегии информационного общества: преимущества и условия реализации в Украине. *Информационное общество*. – 2004. – № 2. – С. 25 – 29.

101. Колпаков В. Правові акти державного управління: поняття, властивості, види. *Підприємництво, господарство та право*. – 2003. – № 3. – С. 105-108.

102. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: ратифіковано із заявами згідно із Законом України № 2438-VI від 06.07.2010. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_326

103. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17.07.97 № 475/97-ВР. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004

104. Конвенція про кіберзлочинність: ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України від 07.09.2005. № 2824-IV. *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 5-6. – Ст.71.

105. Конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973 р. *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 18. – Ст. 19.

106. Конах К. П. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання. Аналітична доповідь. – URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Konax_interne-65b6e.pdf
107. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141.
108. Костецька Т. А. Конституційно-правове регулювання інформаційних прав: деякі термінологічні аспекти. Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право. - *Часопис Київського університету права*. – 2013/2 – С. 116
109. Кронбергська декларація про майбутнє процесів придбання та передачі знань / Інформаційно-просвітницький портал. – URL: <http://www.eduhmao.ru/info/8/6428>. –Заголовок з екрану.
110. Кузнєцов С. Д. Сучасний стан інформаційної сфери республіки Білорусь. Мат. VIII Международная научно-практическая Интернет-конференция «Спецпроект: анализ научных исследований» (30–31 мая 2013г.). – URL: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/po4_kuznetsov.htm
111. Куйбіда В. С. Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування. Автореф. На здоб. наук. ст...доктора наук з держ. управл. – Київ, 2003. – 29 с. - URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/Navchalno_motodichna_robota/Navchalno_motodichna_materiali/PR/Principi_i_metodi_kuybida.pdf
112. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С. 362 – 380.
113. Латинін М. А. Стратегічні пріоритети розбудови інформаційного суспільства в Україні. *Держава і суспільство*. – С. 187-188. – URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/5/01.pdf>
114. Лежун Цзя. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика. Национальные модели информационного

общества / отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова : науч. ред. Н. В. Ткачева. – М. : ИКАР, 2004. – С. 251–262.

115. Леонідова О. О. Адміністративна відповідальність за проступки в сфері телекомунікацій : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2010. – 19 с.

116. Леонідова О. О. Суб'єкти застосування адміністративно-правових засобів протидії правопорушенням у сфері телекомунікацій. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. – 2008. – № 43. – С. 186–192.

117. Лисенко М. В. Інформаційне суспільство як теорія і практика сучасності. – URL: http://novyn.kpi.ua/2007-2-1/04_Lisenko.pdf

118. Майстренко С. І. Побудова інформаційного суспільства як одна з необхідних умов євроінтеграції України. – URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1928/1/2008_09_25.pdf

119. Макаренко Є. А. Інформаційне суспільство: політика, право. – URL: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=179&pg=27&lang=book>

120. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика. – К. : НВЦ “Наша культура і наука”, 2000. – 367 с.

121. Макаренко Є. А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи: Дис... д-ра. політич. наук: 23.00.04 \ Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2003. — 475 с.

122. Макаренко Л. Л. Концепція процесу формування інформаційної культури майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. – Вип.42, 2013. – С. 152. – URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4658/1/Makarenko.pdf>

123. Максименко Ю. Є. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні: стан та перспективи. – URL: <http://goal-int.org/normativno-pravove-regulyuvannya-informacijnix-vidnosin-v-ukraini-stan-ta-perspektivi/>

124. Максименко Ю. Є. Інформаційне суспільство в Україні: стан та перспективи становлення. – URL: <http://goal-int.org/informacijne-suspilstvo-v-ukraini-standa-perspektivi-stanovlennya/>
125. Мартинюк В. М. Інформаційне суспільство: теоретичне осмислення феномену. // Філософія / 2 Соціальна філософія. – URL: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_100858.doc.htm
126. Масуда Й. Комп'ютопія / Масуда Й. – Перкл.з англ. В.Ляха // Філософська і соціологічна думка. – 1993. - №6. – С. 36-50
127. Матієва Я. С. Упровадження електронного уряду в Україні на шляху до євроінтеграції. – URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/11mysuse.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/11mysuse.pdf)
128. Матвейчук Л. О. Державне управління оподаткуванням у процесі розвитку інформаційного суспільства: теоретичні аспекти. *Вісник НАДУ*. – 2014. – № 1. – С. 18 – 24. – URL: file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80/Downloads/efdu_2014_39_25.pdf
129. Матвєєва Л. Г. Транзитивність у правовій сфері : монографія /Л. Г. Матвєєва. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 328 с.
130. Матвєєва Л. Г. Соціальні фактори правоутворення та правотворчості в транзитивний період. *Теория и практика : Национальный юридический журнал*. – 2015. – № 4. – С. 16–20.
131. Матвєєва Л. Г. Новація як вияв транзитивності у праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 1. Т. 1. – С. 27–30.
132. Матвєєва Л. Г. Дискретність права як прояв транзитивності у праві. *Порівняльно-аналітичне право*. – 2014. – № 7. – С. 18–22.
133. Матвєєва Л. Г. Наступність права як загальнотеоретична категорія в дослідженні транзитивності права. *Наукові праці НУ «ОЮА»*. – 2014. – Том XIV. – С. 234–243.

134. Матвеева Л. Г. Транзитивне суспільство та транзитивна держава як категорії сучасного суспільствознавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2015. – № 2. – С. 22-25.

135. Матвеева Л. Г. Транзитивне суспільство як простір розвитку держави і права. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права* – 2014. – С. 45-52.

136. Мелюхин И. С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития. – М. : МГУ, 1999. – 208 с.

137. Мельник М. В. Державна політика у сфері розвитку інформаційного суспільства у Франції: перспективи для України. – URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04\(11\)/11mmvfpu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04(11)/11mmvfpu.pdf)

138. Мельник М. В. Стратегічні напрямки інформаційної політики скандинавських країн: досвід для України. Глобалізаційні процеси. Актуальні проблеми державного управління. №2 (40). – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/6/06.pdf>

139. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : монографія / Р.С.Мельник. – Х. : Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. – 398 с.

140. Мельник Р. С. Система вітчизняного адміністративного права та євроінтеграція України: до питання пошуку взаємозв'язку. *Право України*. – 2010. – № 8. – С. 116 – 122.

141. Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань Інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку Інформаційного суспільства 14.09.2000. – URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_447

142. Мигович С. М. Інформаційна компетентність – необхідна умова використання мережевих технологій в освіті. – URL: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_10/mygovich/2012-mygovich-iknuvmt.pdf

143. Міноборони та волонтери вивели проєкт медичної інформаційної системи “Е-здоров’я” на черговий етап реалізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/01/minoboroni-ta-volonteri-viveli-proekt-medichnoi-informsistemi-e-zdorovya%E2%80%9D-na-chergovij-etap-realizaczii--/> . – Назва заголовку тексту

144. Міхровська М. С. Розвиток електронного урядування як пріоритетне завдання становлення публічної адміністрації в Україні. *Ученые записи Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 25 (64), 2012, № 1. С. 298-304. С. – 299. – URL: http://sn-jurid.crimea.edu/arhiv/2012/25_1law/045_mixr.pdf

145. Мороз О.Л. Деякі аспекти реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки. *Держава і право*. – 2006. – Вип. 34. – С. 613–619.

146. Мороз О. Л. Державна політика Китаю у сфері інформаційної безпеки телекомунікацій. *Держава і право*. – 2006. – Вип. 36. – С. 614–621.

147. Мороз О. Л. Державна політика Росії у сфері інформаційної безпеки телекомунікацій. *Держава і право*. – 2006. – Вип. 38. – С. 708–715.

148. Мукомела І. В. Ідея інформаційного суспільства в концептуальних розробках Й. Масуди / І.В. Мукомела. *Форум права*. – 2014. - №3. – С. 254-258. - URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_43.pdf

149. Мукомела І. В. Інформаційні ресурси та їх вплив на державно-правовий розвиток [Текст]. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 190–202.

150. Мукомела І. В. Правовые основы формирования японской модели информационного общества. *Leges et Vita*. – 2014. – № 11. – С. 84-87.

151. Мукомела І. В. Інформаційне суспільство та його ознаки: теоретико- правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. – 2015. – № 1. – С. 130–137

152. Мукомела І. В. Право на інформацію: еволюція та роль в інформаційному суспільстві. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. Наук України, НДІ держ. буд. та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 116 – 130

153. Мукомела І. В. Інформаційні відносини в Україні: теоретико-правовий аналіз. *Порівняльно-аналітичне право*. – 2015. – № 3. – С. 31–34. – URL: http://www.pap.in.ua/3_2015/10.pdf

154. Мукомела І. В. Інформаційний ресурс як правова категорія: проблеми визначення. Актуальні проблеми науки історії держави і права : матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. А. Й. Рогожина (Харків, 5 жовт. 2013 р.) / М-во освіти і науки України, НУ ЮАУ, НАПрН України, Асоц. випускників НУ ЮАУ ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2013. – С. 218 – 220.

155. Мукомела І. В. Інформація як політичний ресурс в громадянському суспільстві. Юридична осінь 2013 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (Харків, 14 листоп. 2013 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Харків : Право, 2013. – С. 134 – 137.

156. Мукомела І. В. Інформація як категорія в юриспруденції. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 лист. 2013 р. / Національна академія правових наук України. – Харків : Право, 2013. – С. 891 – 894.

157. Мукомела І. В. Першоджерела та теоретико-методологічні засади концепцій інформаційного суспільства [Текст] / І. В. Мукомела // Державний суверенітет і народний суверенітет в сучасних умовах : VII Тодиківські читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (26-27 верес. 2014 р.) / НЮУ ім. Я. Мудрого. – Харків : Права людини, 2014. – С. 59 – 60.

158. Наумов М. С. Становлення постіндустріального суспільства в Україні та Харківській області. *Науково-технічний збірник*. № 100. – С. 293. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/kgm_econ/2011_100/290-296.pdf

159. Невядовський В. О. Основи правового регулювання державного контролю у галузі зв'язку. *Право і безпека*. – 2009. – № 5. – С. 163–169.

160. Невядовський В. О. Правове регулювання проблеми ліцензування у сфері телекомунікацій. *Право і безпека*. – 2010. – № 1. – С. 69–73.

161. (Нестеренко О. В. Проблеми формування національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. – 2010. – Т.12, №2. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/natural/rzod/texts/2010_2/23.pdf

162. Нова Федеральна Конституція Швейцарії: Федеральна постанова Про нову Федеральну Конституцію від 18 грудня, 1998. Бібліотека Верховної Ради України. – URL: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/swjzar.htm>.

163. Новицький А. М. Щодо питання періодизації правового регулювання інформаційного суспільства в Україні. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/socpr/2011_2/Novickiy.pdf

164. Новицький А. М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні [Текст] : монографія / А. М. Новицький ; Національний університет державної податкової служби України. — Ірпінь : [б. в.], 2011. — С. 251.

165. Оверчук О. В. Інформаційне суспільство: державна політика Великої Британії: монографія/ О.В. Оверчук. – Рівне: Вид. Зень О.М., 2010. – 208 с.

166. Огійчук М. Ф., Горковенко І. В., Сколотій І. В. Електронне оподаткування в системі обліку податку на додану вартість. *Фінанси та банківська справа. Проблеми економіки*. - №4, 2014. - С. 376 – 381.

167. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства 2000 року. – URL: <http://studies.in.ua/inform-pravo-shporu/2201-oknavska-hartya-globalnogo-nformacynogo-susplstva.html>
168. ООН представила рейтинг качества жизни в странах мира на 2009 год. – URL: <http://www.tusur.ru/ru/centers/ckr/news.html?path=2009/10/22.html>.
169. Оліфіренко М. М. Новітні інформаційні технології як інструмент міжнародного тероризму: аналітичні нотатки. – К.: МаНІ, 2004. – 75 с.
170. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; За ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного та П.В. Мельника. — К.: Знання, 2004. — С. 171. – URL: <http://buklib.net/books/22031/>
171. Остапишин П. Сутність і елементи формування інформаційної безпеки у галузі реклами. ISSN 2078-1911/ *Теле- та радіожурналістика*. – 2013. – Випуск №12. – С. 154 – 160.
172. Пазюк А. В. Доробок Ради Європи у розвиток міжнародного інформаційного права: договірний та інституційний механізми. 12.00.11 – міжнародне право. – URL: <http://www.academia.edu/5422503/>
173. Палийчук Г. Непаханое законодательное право : О проблемных аспектах регулирования правового статуса Интернета на Украине и в РФ. *Юридическая практика*. –2008. – 7 октября (№ 41). – С.16–17.
174. Паніч Ю. В. Інформаційне суспільство як виклик освітянським проблемам українського суспільства. – URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06pyvpus.php>
175. Панцеров К. А. Информационное общество: эволюция концепции в исторической перспективе. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. – 2010. - №6. – С. 65 – 72.
176. Пархоменко В. П., Ігнат'єва О. В. Процеси введення електронного митного декларування в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. - № 4(193) Ч.2. 2013. – URL:

file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80/Downloads/VSUNU_2013_4(2)___30.pdf

177. Петраков С. І. Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід. – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/4/08.pdf>

178. Петраков С. І. Концептуальні підходи до державного регулювання інформаційної сфери. *Розвиток системи державного управління в Україні. Теорія та практика державного управління*. – Вип.1 (32). – С. 5 – 6

179. План дій Ради Європи для України на 2011 – 2014 роки від 23.06.2011р. Документ підготовлений Секретаріатом Ради Європи – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b25

180. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право. – 240 с.

181. Полякова Т. А. Вопросы ответственности за использование информационно-телекоммуникационных систем в террористических актах и экстремистских целях. *Інформаційний бюлетень Ради Національної безпеки і оборони України*. – 2008. – № 3. – С. 162–168.

182. Пожуєв В.І. Інформатизація як глобальна світова тенденція сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – Випуск №32. – 2008 р. - С. 14. – URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_32_4.pdf

183. Пожуєв В. І. Становлення і розвиток інформаційного глобального суспільства// ISSN 2072-1692. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – 2012. - №51. – С.7

184. Пожуєв В.І. Стратегічні цілі і задачі переходу України до інформаційного суспільства. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – Вип.39. – 2009. – С. 12 – 14

185. Політанський В.С. Принципи інформаційно-правових відносин. *Часопис Київського університету права*. - № 1. – 2013. – С. 55

186. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Издат. дом “Вільямс”, 2005. – 608 с.
187. Почепцов Г. Г. Проблеми та перспективи правового регулювання інформаційної сфери в Україні. – URL: <http://westudents.com.ua/glavy/52119-63-problemi-ta-perspektivi-pravovogo-regulyuvannya-informatsynno-sferi-v-ukran.html>
188. Правове регулювання: поняття, предмет, засоби, стадії, типи, механізм. Заголовок. – URL: <http://ua.textreferat.com/referat-7464-1.html>
189. Програма «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні». Заголовок. – URL: <http://www.coe.int/uk/web/kyiv/41>
190. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, спрямованих на лібералізацію Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 14 липня 2016 року №1474-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1474-19/page>
191. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р., № 1629-IV. *Відомості Верховної Ради України.* – 2004. – № 29. – Ст. 367.
192. Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»: Постанова Кабінету міністрів України від 24.02. 2003 р. N 208. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-%D0%BF>
193. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09. 01. 2007 року № 537-V. *Відомості Верховної Ради України.* 2007. № 12. – С.102.
194. Про концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1998. № 27-28. – С. 182.
195. Про електронну комерцію: Закон України від 23.03.2017 № 1977-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 20. – С. 240.

196. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 03.09.2015 № 45. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. – С. 275

197. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 06.10.2016 № 47. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №36. – С. 276

198. Про електронні підписи: Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 25.05.2007. – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_937

199. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закону України від 05.07.2012. *Відомості Верховної Ради України*. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5492-vi>

200. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

201. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів Укерайни від 21.06. 2006 р. №1001. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>

202. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 № 1060. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>

203. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилученн: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/152-2014-%D0%BF>

204. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції»: Закон України // *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 35. – С.341. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/577-19>

205. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 №48. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. С. – 650.

206. Про Всесвітню зустріч на найвищому рівні з питань інформаційного суспільства: Резолюція 56/183, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН на 56 сесії A/RES/56/183. – URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/491/83/PDF/N0149183.pdf?OpenElement>

207. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1067/2011 // *Офіційний вісник Президента України*. – 2011. – № 31. – Ст. 1195.

208. Питання відносно інформації: Резолюція від 10. 12. 2004, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 56/126 на 59 сесії. – URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/483/82/PDF/N0448382.pdf?OpenElement>

209. Порядок оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 302. – URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248170035>

210. Про прийняття за основу проекту Закону України про Концепцію державної інформаційної політик: Постанова Верховної Ради України від 11.01.. – URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2897-17>

211. Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.12.2005 № 3175-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №5. С. 131

212. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

213. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2003. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

214. Про схвалення Концепції створення багатфункціональної комплексної системи "Електронна митниця": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 № 1236-р // *Офіційний вісник України*. – 2009.- №93.

215. Про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку інформаційного суспільства: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2009 № 4. – URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4-2009-%D0%BF>

216. Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх». – URL: <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/program.htm>. – Заголовок з екрану.

217. Пушкарьова Т. О., Мельник О. М. Електронна освіта і її розвиток в Україні. – URL: file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80/Downloads/komp_2013_3_4.pdf

218. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 9-е, зі змін. – Л. : Край, 2007. – 188 с.

219. Рачинський А., Попов С. Імплементация європейських стандартів та норм державного регулювання інформаційної сфери в українську політико-правову практику. – URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12rapppp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12rapppp.pdf)

220. Рейман Л. Д. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении. *Вопросы философии*. – 2001. – № 3. – С. 3–9.

221. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування у 2014 р. – URL: http://egov.at.ua/news/rekomendacija_radi_evropi_2004_z_pitan_e_urjaduvannja/2010-04-24-19

222. Рубанов А. В. Информационное общество : методология и опыт исследования. Постсоветское пространство XXI века: приоритеты, особенности, будущее. – Минск, Медиафакт. – 2011. – С. 2-4. – URL: <http://www.bsu.by/Cache/Page/390153.pdf>

223. Сердюк В. Р., Заюков І. В. Інноваційні технології професійного навчання як складова інформаційного суспільства. – URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06svrsis.pdf>
224. Сіленко А. Електронна Україна. *Політичний менеджмент: Український науковий журнал*. – 07/2003. – №3. – С. 71 – 91
225. Скакун О. Ф. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання. Теорія держави та права: Книга. - URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/33/64/>
226. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 520 с.
227. Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: нові тенденції розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. – 2004, №69. – С. 81 – 84.
228. Скалацький В.М. Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. – 2012. - №4. – С. 68 – 69.
229. Скорикова Т. Н. Информационное и телекоммуникационное право в современном гражданском обороте. *Вестник Томского государственного университета*. – 2008. – № 307. – С. 94–97.
230. Смирнов С. Е. Технологическое и правовое обеспечение. *Закон и право*. – 2005. – № 3. – С. 3–7.
231. Сопілко І. М. Правове регулювання державної інформаційної політики в сфері електронного урядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – Сер.: Юриспруденція. – 2014.- №8. - URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/31.pdf>
232. Сопілко І. М. Підходи до побудови структури правового регулювання державної інформаційної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1, Том 2. – 2014 – С. 251. – URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/31.pdf>

233. Справа "Салов проти України": Рішення Європейського Суду з прав людини від 06.09.2005. Заява N 65518/01. – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_428/page

234. Справа “Редакція газети “Правое дело” та Штекель проти України: Рішення Європейського Суду з прав людини від 05.05.2011. Заява N 33014/05. – URL: <http://cedem.org.ua/library/sprava-redaktsiya-gazety-pravoe-delo-ta-shtekel-proty-ukrayiny/>

235. Сфера зв'язку та інформаційних технологій в Європейському Союзі та в Україні : особливості правового регулювання / [О. М. Музичук та ін.]; М-во юстиції України, Держ. департамент з питань адаптації законодавства. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 156 с.

236. Тардаскін М. Ф., Кононович В. Г. Правові засади інформаційної безпеки телекомунікаційних мереж. *Зв'язок*. – 2004. – № 4. – С. 35–38.

237. Тер-Степанян О. В. Адміністративні послуги у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку: поняття та сутність. *Право і безпека*. – 2010. – № 5. – С. 124–127.

238. Тер-Степанян О. В. Оператор як спеціальний суб'єкт надання телекомунікаційних послуг. *Центральноукраїнський правничий часопис*. – 2010. – Спеціальний випуск. – С. 259–263.

239. Тер-Степанян О. В. Суб'єкти надання адміністративних послуг у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. – 2010. – № 50. – С. 181-189.

240. Тер-Степанян О. В. Сутність адміністративних правовідносин у сфері телекомунікацій. *Право і безпека*. – 2010. – № 3. – Ст. 118–121.

241. Telecommunication Policy Overview in Sweden. National Broadband Strategy. – URL: http://oti.newamerica.net/telecommunication_overview_sweden.

242. Титов А. С. Лицензирование в области связи в современных условиях. *IKS-on-line*. – 2006. – № 6. – С. 44-48.

243. Ткач Г. Природа і види адміністративного розсуду. *Право України*. – 2002. – № 5. – С. 30–33.

244. Ткачева Н. В. Сингапур: социальные измерения информационного общества / Н. В. Ткачева // Национальные модели информационного общества ; отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова ; науч. ред. Н. В. Ткачева. – М. : ИКАР, 2004. – С. 226–234

245. Токаренко Н. М. Становлення інформаційного суспільства: проблеми, суперечності та перспективи / Н.М. Токаренко // Філософія: конспект лекцій : Збірник праць. Філософія: конспект лекцій : Збірник праць. - URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-12012.html>

246. Тофан І. М. Особливості застосування електронної звітності в оподаткуванні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. — 2013. — № 1. — С. 228.

247. Тоффлер Э. Шок будущего: пер. с англ./ Э.Тоффлер; науч. ред., авт. предисл. П.С. Гуревич. – М.: Изд-во АСТ, 2002. – 557 с.

248. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.// Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011

249. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в області інформатизації. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/428_029

250. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М., 2004. – 400 с.

251. Федорова А. «Основні принципи свободи слова та преси у світлі Європейської конвенції з прав людини». *Віче*. – Журнал. – Наукова бібліотека. - №11, червень 2012. - URL: <http://www.viche.info/journal/3152/>

252. Химанен П. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель / П. Химанен, М. Кастельс ; [пер. с англ.] – М. : Логос, 2002. – 224 с.

253. Хесус Лау. Керівництво з інформаційної грамотності для освіти протягом усього життя / пер.Т.Сорокіної, С. / Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ. – URL: <http://www.ifla.org/en/publications/guidelines-on-literacy-for-lifelong-learning>

254. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия // Доклад о развитии человека за 2003 год / Программа развития ООН.— С. 27 — 32. — URL: http://hdr.undp.org/en/media/hdr03_rus_chapter_1.pdf

255. Череповський К.П. Інкорпорація як складова систематизація інформаційного суспільства. *Вісник Запорізького національного університету «Право»*. – URL: <http://www.stationline.org.ua/pravo/76/12169-inkorporaciya-yak-skladova-sistematizaci%D1%97-informacijnogo-zakonodavstva.html>

256. Чернов А. А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы / А. А. Чернов. – М. : Изд.-торг. корпорация “Дашков и Ко ”, 2003. – 232 с.

257. Чорногор Я. Інноваційний розвиток країн ЄС в умовах глобалізації. – URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/handle/123456789/31678>

258. Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы [учебное пособие] /А.В. Чугунов. – СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – С. 16-17

259. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України // Концепція розвитку законодавства України: [Матеріали наук.-практ. конф.] / За ред. В.Ф.Опришка. – К. , 1996. – С.36

260. Шлома Г.О. Місце інституту службової таємниці в діяльності державних органів України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. Л. Ординський. – Львів, 2006. – Вип. 3. – С. 157–168

261. Шнирков О. І. Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – С. 117
262. Штрик А. А. Состояние и перспективы информационно-коммуникационных технологий в развитых странах и России. Приложение / Информац. Технологии. – 2004. - №6
263. Шурупова К. В. Перспективи удосконалення правового регулювання доступу та поширення інформації за допомогою мережі Інтернет. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 25 (64). – 2012, №2. – С.166
264. Янчук Ю. В. Правові аспекти становлення та розвитку інформаційного суспільства за допомогою мережі Інтернет. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 3. – С. 235
265. Action de l'Etat pour le developement de la societe de l'information Archive 1998 – 2005. – Mode d'accès : www.internet.gouv.fr/archives/rubrique090c-59325.html
266. Basic Documents UNESCO 1989-1995. News Communication Strategy. Document C II-96/WS/2. – Paris, UNESCO, 1995. – 109 p.
267. Better utilization of information technology in Norway. – URL: <http://archive.bild.net/infosocnor.htm>
268. Besson E. France Numerique 2012 – Plan de developpement de l'economie numerique, octobre 2008 / E. Besson. – Mode d'accès: www.womenandtechnology.eu/digitalcity/servlet/PublishedFileServlet/AAAASMUZ/France_Numerique_2012.jpg.pdf
269. Brzezinsky Z. Between two Ages. American's Role in the Technotronic Era / Z. Brzezinsky. – N.Y.: The Wiking Press, 1970.
270. Convention on Information and Legal Co-operation concerning «Information Society Services», 2001 // CETS № 180

271. Council of Europe Convention on Access to Official Documents, Tromso, 2009 // CETS № 205

272. Convention pour la protection des personnes a l'egard du traitement automatise des donnees a caractere personnel: conclue a Strasbourg le 28 janvier 1981. – Mode d'accès. - URL: www.admin.ch/ch/f/rs/i2/0.235.1.fr.pdf

273. Dabrowska A. Polski Konsument w dobie informatyzacji/A. Dabrowska, Janos-Kresto // Наукові студії Львівського соціологічного форуму «Традиції та інновації в соціології»: зб.наук.праць . – Дрогобич: Посвіт, 2009. – С.194-200.

274. European Agreement on the Protection of Television Broadcasts, 1960 // CETS № 034.

275. European Commission: Information and Communication Technologies // ICT for Competitiveness and Innovation. – URL: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/ict/index_en.htm

276. European Convention relating to questions on copyright law and neighbouring rights in the framework of transfrontier broadcasting by satellite, 1994 // CETS №153

277. European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage, 2001 // CETS № 183

278. European Convention on the legal protection of services based on, or consisting of, conditional access, 2001 // CETS № 178

279. eNorway 2009 – the digital leap. The Norwegian Government's policy for the Information Society. June 2005. – URL: <http://www.regjeringen.no/en/dep/fad/Documents/Reports-and-plans/Plans/2005/enorway-2009—the-digital-leap.html?id=476705>.

280. Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine. Рішення від 15 липня 2010 р. – URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1456841818vut.pdf>

281. Government Policy Programmes. Information Society. National Knowledge Society Strategy for 2007-2015. September. – URL: http://www.unic.pt/images/stories/publicacoes1/Strategia_englanti_181006final.pdf

282. Handyside v. the United Kingdom, 7 December 1976. Series A no. 24. – URL: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/xandisajd-protiv-soedinennogo-korolevstva-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

283. INFO-SOCIETY 2000. – Report from the Committee on the Information Society by the Year 2000. Ministry of Research Denmark. November 1994. – URL: http://www.epractice.eu/files/media/media_692.pdf

284. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. Wash. : World Future Soc., 1983. – P.34

285. Mukomela I. V. Information society as a new stage of civilization. Проблеми розвитку юридичної науки в дослідженнях молодих учених : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 квітня, 2013) / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – С. 100-102

286. The Norwegian Way to the Information Society - Bit by Bit. Report from the State Secretary Committee for IT. Ministry of Transport and Communications, January 1996. – URL: <http://www.regjeringen.no/en/dep/sd/ryddemappe/sd/english/doc/reports/The-Norwegian-Way-to-the-Information-Society-Bit-by-Bit.html>.

287. Norge. Naerings – og handelsdepartementet (2001). Midtveisrapport for eNorge. – URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/dok/rapporter_planer/rapporter/2001/midtveisrapport-for-norge.html?id=105663.

288. Observer and Guardian v. the United Kingdom, 26 November 1991. Series A no. 216. – URL: <http://european-court.eu/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/observer-i-gardian-protiv-velikobritanii-observer-and-guardian-v-the-united-kingdom-postanovlenie-evropejskogo-suda/>

289. Sauret J. Le projet ADELE ADministration ELEctronique 2004 – 2007. Pour vous simplifier la vie! / J. Sauret. – Mode d'accès. - URL: www.ec.europa.eu/idabc/servlets/Docffce.pdf?id=1941.

290. Smarter, Faster, Better eGovernment. 8th Benchmark Measurement/November 2009. For: European Commission, Directorate General for Information Society and Media. – URL: http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/benchmarking/egov_benchmark_2009.pdf. – Заголовок з екрану

291. Sommaire des syntheses documentaires. L'administration electronique. – Mode d'accès. – URL: www.minefe.gouv.fr/directions_services/cedef/synthese/teleprocedures/synthese.htm.

292. Strategy of the federal Council for an Information Society in Switzerland / Usable Brands AG, 2012. – 18 p. P. 8.

293. Seipel P. Copyright, Information Technology, and the Edifice of Knowledge. – Sweden, 1998. – P. 1–25.

294. Federal Council's Strategy. – URL: www.bakom.admin.ch/themen/infosociety/index.html?lang=en.

295. White Paper. The Challenges and Ways Forward into the 21st Century / Paper White. – Brussels, 1993.

296. World Economic Forum. The Global Information Technology Report 2009–2010. – P. XV. – URL: http://members.weforum.org/pdf/GITR10/GITR%2020092010_Full%20Report%20final.pdf